

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ALEVÎLERİN DİNÎ İNANÇ VE YAŞANTILARI
(GÖLYAKA ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat ÇETİN

**Enstitü Anabilim Dalı :Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı :İslam Mezhepleri Tarihi**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT

MAYIS-2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ALEVİLERİN DİNİ İNANÇ VE YAŞANTILARI
(GÖLYAKA ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Murat ÇETİN

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : İslam Mezhepleri Tarihi

Bu tez 25/05/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN	Doç. Dr. H. İbrahim BULUT	Doç. Dr. Mustafa AKÇAY
Jüri Başkanı	Jüri Üyesi	Jüri Üyesi
☐ Kabul	☐ Kabul	☐ Kabul
☐ Red	☐ Red	☐ Red
☐ Düzeltme	☐ Düzeltme	☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması halinde bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Murat ÇETİN

25.05.2010

ÖNSÖZ

Son çeyrek asrı aşkın zamandır hakkında en çok konuşulan, en çok tartışılan ve son yıllarda siyasî bir boyut kazanan, buna paralel olarak ülke gündemine yerleşen Alevîlik, ülkemizde en önemli konuların başında gelmektedir.

Günümüzde yapılan açılım tartışmalarının da merkezinde yer alan Alevîliğin arka planında, tarihsel, kültürel, dinî, siyasî, toplumsal vb. pek çok yön bulunmaktadır. Alevîlikle ilgili yayınlanan eserlerin çoğunun bilimsel yöntemlerden mahrum oluşu, bilgi kirliliğini ortaya çıkarmış ve konu girift bir yapıya bürünmüştür. Diğer yandan yüzyıllar boyunca tarihsel nedenlerle içe kapalı bir toplum olarak yaşayan, bu yüzden de sosyal ilişkileri olabildiğince sınırlı kalmış olan Alevîler hakkında gerçekten uzak, iftira boyutuna varan fikirlerin ortaya çıkmış olması, Alevîlerin yanlış anlaşılmasına ve yanlış tanınmasına sebep olmuştur. İşte biz bu çalışmamızda, varlığını tarihsel sürecin yansımaları ve toplum yapımızın bir gerçeği olarak gördüğümüz Alevîliği, toplum dinamikleri içinde ve günümüz şartlarında yöresel anlamda yeniden değerlendirmeyi uygun bulduk. Bu çerçevede Düzce ilinin Gölyaka ilçesi ve köylerinde yaşayan Alevîlerin dinî inanç ve yaşantılarını ortaya koyarak, onların tanınmasını ve doğru anlaşılmasını hedefledik. Bununla birlikte burada ortaya koyacağımız düşünceler, sadece araştırmamıza konu olan yöredeki Alevîlerin dinî inanç ve yaşantılarını yansıtmaktadır.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; araştırmayla ilgili bilgiler ve deneklerle ilgili veriler, ikinci bölümde; Gölyaka'daki Alevîlerin dinî inanç ve ibadetleriyle ilgili veriler, üçüncü bölümde; Gölyaka'daki Alevîlerin sosyo-kültürel yaşantılarıyla ilgili veriler ve diğer bulgular hakkında bilgi verilmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında yardımcı olan, kendileriyle anket ve mülakat çalışması yaptığımız yöredeki Alevîlere, çalışma esnasında karşılaştığım her türlü problemde ufkumu açıcı değerli fikirlerine başvurduğum danışman hocam Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT'a, tecrübelerini paylaşarak fikirlerinden istifade ettiğim Doç. Dr. Mustafa AKÇAY hocama, çalışmamda çok katkısı olan Yunusefendi köyü cami imam hatibi Beytullah ÜNER'e ve aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Murat ÇETİN

25.05.2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	xi
SUMMARY	xii

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BÖLÜM 1: ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ BİLGİLER VE DENEKLERLE İLGİLİ VERİLER

1.1. Gölyaka İlçesinin Tarihçesi.....	6
1.2. Coğrafi Yapısı, Nüfusu ve İnanç Yapısı	7
1.3. Alevî Köyleri.....	9
1.3.1. Açma Köyü	9
1.3.2. Çamlıbel Köyü	9
1.3.3. Hacıyakup Köyü.....	9
1.3.4. Yunusefendi Köyü.....	10
1.4. Araştırmayla ilgili kavramlar	11
1.4.1. Alevîlik.....	11
1.4.2. Kızılbaşlık	13
1.4.3. Bektâşîlik.....	15
1.4.4. Râfizîlik.....	17
1.4.5. Şîa (Şîilik)	18
1.4.6. Çepni	18
1.5. Deneklerle ilgili veriler	19
1.5.1. Cinsiyet durumu	19
1.5.2. Yaş Durumu	20
1.5.3. Eğitim Durumu.....	20
1.5.4. Medeni Durum	20
1.5.5. Meslek Durumu.....	21
1.5.6. Doğum Yeri ve İkamet Durumu.....	21

BÖLÜM 2: GÖLYAKA'DAKİ ALEVÎLERİN DİNÎ İNANÇ VE İBEDETLERİYLE İLGİLİ VERİLER.....23

2.1. İnançlar.....	23
2.1.1. Allah'a İman, Hak-Muhammed-Ali inancı	24
2.1.2. Meleklerle İman	28
2.1.3. Kitaplara İman.....	29
2.1.4. Peygamberlere İman.....	34
2.1.5. Ahiret Gününe İman.....	35
2.1.6. Kazâ ve Kader Anlayışı.....	40
2.1.7. Hz. Ali, On İki İmam ve Ehl-i Beyt Anlayışı.....	42
2.2. İbadetler.....	47
2.2.1. Gusül ve Abdest	49
2.2.2. Namaz.....	51
2.2.3. Oruç	55
2.2.4. Hac	59
2.2.5. Zekât/Hakkullah	61
2.2.6. Kurban.....	63
2.2.7. Dua ve Niyaz.....	66
2.2.8. Cem Âyini ve Çeşitleri.....	68

BÖLÜM 3. GÖLYAKA'DAKİ ALEVÎLERİN SOSYO-KÜLTÜREL YAŞANTILARIYLA İLGİLİ VERİLER VE DİĞER BULGULAR.....80

3.1. Ahlâkî Kurallar.....	80
3.1.1. Dört Kapı Kırk Makam	80
3.1.2. Üç Sünnet Yedi Farz	83
3.2. Örf/Âdetler	84
3.2.1. Doğum ve Ad Verme	85
3.2.2. Sünnet ve Kirvelik.....	86
3.2.3. Evlilik ve Düğün	87
3.2.4. Ölüm ve Ölüm Sonrası Yapılanlar	88
3.2.5. Ziyaret Yerleri	90

3.2.6. Gündelik Yaşamla İlgili Bazı Uygulamalar	92
3.3. Sosyal Kurumlar.....	95
3.3.1. Dedelik	95
3.3.2. Cemevi	99
3.3.3. Düşkünlük	101
3.3.4. Musahiplik.....	104
3.4. Diğer Bulgular.....	107
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	115
KAYNAKLAR.....	120
EKLER.....	125
ÖZGEÇMİŞ.....	139

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.s** : Aleyhisselam
bkz : Bakınız
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
diğ : Diğerleri
Hz : Hazreti
İSAM : İslam Araştırmaları Merkezi
nşr : Neşreden
ö : Ölüm
S : Sayı
s : Sayfa
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
vb : Ve benzeri
Yay : Yayınları
yy : Yüzyıl
% : Yüzdeler

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Deneklerin Cinsiyete Göre Dağılımı	19
Tablo 2: Deneklerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımı	20
Tablo 3: Deneklerin Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	20
Tablo 4: Deneklerin Medeni Durumlarına Göre Dağılımı	20
Tablo 5: Deneklerin Mesleklere Göre Dağılımı.....	21
Tablo 6: Deneklerin Doğdukları Yere Göre Dağılımı.....	21
Tablo 7: Deneklerin Kaç Yıldır Köyde İkamet Ettiklerine Yönelik Cevapların Dağılımı	22
Tablo 8: Deneklerin Hangi Köyde Oturdıklarına Yönelik Cevapların Dağılımı	22
Tablo 9: Allah'ın Varlığına ve Birliğine İnanıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	25
Tablo 10: Meleklerle İnanıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı ...	29
Tablo 11: Kur'an Okumayı Biliyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	30
Tablo 12: Çocuklarınızın Kur'an Okumayı Öğrenmesini İster misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	30
Tablo 13: Evinizde Bulunan Dini Kitapları İşaretler misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	31
Tablo 14: Okula Giden Çocuklarınızın Dini Bilgi İhtiyaçlarının Nasıl Karşıllanması Gerektiğini Düşünüyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	32
Tablo 15: Kur'an'ın Bugünkü Şekliyle Eksik Olduğu Düşüncesine Katılıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	33
Tablo 16: Ay'ın Hz. Ali'yi, Güneş'in Hz. Muhammed'i Temsil Ettiği Görüşüne İnanıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	34
Tablo 17: Peygamberlere İnanıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	35
Tablo 18: Öldükten Sonra Dirilmek Var mıdır? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	37
Tablo 19: Cennet ve Cehennem Var mıdır? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	38

Tablo 20: Ruh Göçüne, Yani Ölen İnsanın Ruhunun Başka Bir İnsanın Bedenine Geçtiğine İnanıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	39
Tablo 21: Hacı Bektaş Veli Donunda (<i>bedeninde</i>) Gelenin Ali'nin Kendisi Olduğu İncancına, Yani Hacı Bektaş Veli'nin Ruhu ile Hz. Ali'nin Ruhunun Aynı Olduğu İncancına Katılıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	39
Tablo 22: (<i>Ruh Göçüne İnanıyorsanız</i>) Ruh Göçü Sadece Özel İnsanlar İçin mi Geçerlidir, Yoksa Tüm İnsanlar Ruh Göçüne Tabi midir? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	40
Tablo 23: İnsanların Kaderlerinin Allah Tarafından Önceden Bilindiğine İnanıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	41
Tablo 24: Size Göre Alevîliğin Temel Prensipleri Nelerdir? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	44
Tablo 25: Hz. Ali Hakkındaki Düşünceniz Nedir? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	44
Tablo 26: Kıyamete Yakın Bir Zamanda Mehdi'nin Geri Döneceğine İnanıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	47
Tablo 27: Gusül Abdesti Hakkında ki Durumunuz Aşağıdakilerden Hangisidir? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	50
Tablo 28: Camiye Gidip Namaz Kılanın Alevîlikten Çıktığı Görüşüne Katılıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	53
Tablo 29: Namaz Hakkındaki Düşünceniz Nedir? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	54
Tablo 30: Oruçla İlgili Tutum ve Davranışlarınız Aşağıdakilerden Hangisine Uygundur? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	57
Tablo 31: İmkânınız Olsa İlk Önce Nereyi Ziyaret Ederdiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	60
Tablo 32: Çıralık (<i>Hakkullah</i>) Verir misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	62
Tablo 33: Yaptığınız Hayır İşlerini İşaretler misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	62

Tablo 34: Hızır Kurbanı Keser misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	64
Tablo 35: Muharrem’de Kurban Keser misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	65
Tablo 36: Kurban Bayramında Kurban Keser misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	65
Tablo 37: Ay’ı Dolunay Şeklinde Gördüğünüzde Niyaz, Güneş’in İlk Işıklarını Gördüğünüzde Dua Eder misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	67
Tablo 38: Sünnîlerden Kız Alıp-Verişiniz Aşağıdaki Durumlardan Hangisine Uygundur? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	87
Tablo 39: Aşağıda İsmi Verilen Ziyaret Yerlerinden Gittiklerinizi İşaretler misiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	90
Tablo 40: Hangi Ocağın Talibisiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	91
Tablo 41: Ne Kadar Sıklıkla Alkol Alırsınız? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	93
Tablo 42: Şu An Bir Dedeniz Var mı? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	97
Tablo 43: Alevîlik Hakkında Bilgilerinizi En Çok Nereden Öğrendiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	97
Tablo 44: Tanıdığınız veya Dinlediğiniz Dedeleri Bilgi Bakımından Yeterli Buluyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	98
Tablo 45: Dedelik Sisteminin Gün Geçtikçe Bozulduğu Görüşüne Katılıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	98
Tablo 46: Alevî Fertler veya Aileler Arasındaki Problemlerin Çözümü İçin Aşağıdakilerden En Çok Hangisine Başvurursunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	99
Tablo 47: Cemeviniz Var mı? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	100
Tablo 48: Sizce Cemevi İbadet Yeri mi Yoksa Toplanma Yeri midir? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	100
Tablo 49: Son Bir Yıl İçinde Kaç Defa Cem’e Katıldınız? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı	101

Tablo 50: Alevî İncancının En Önemli Kurumları Arasında Olan “Düşkünlük” Yaşadığınız Yörede Önemi Korumakta mıdır? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı103
Tablo 51: Sünnîlerden Kız Alıp Verenlere Düşkün Gözü İle Bakıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı103
Tablo 52: Sizce Düşkünlüğün Kuralları Değiştirilmeli midir? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı104
Tablo 53: Alevî İncancının En Önemli Kurumları Arasında Olan “Musahiplik” Yaşadığınız Yörede Önemi Korumakta mıdır? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı105
Tablo 54: Musahibiniz Var mı? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı106
Tablo 55: Kendinizi İnanç Yönünden Nasıl Tanımlıyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı107
Tablo 56: Ailenizde Alevî İncancına Bağlılık Durumu Nasıldır? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı108
Tablo 57: Size Göre Alevîlik Nedir? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı109
Tablo 58: Size Göre Alevîlik Nedir? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı109
Tablo 59: Size Göre Alevîlikle Sünnîlik Arasında Fark Var mıdır? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	.110
Tablo 60: Alevîlerin Ruhlar Âleminden Beri Müslüman Oldukları, Sünnîlerin ise Zülfikar Zoruyla Sonradan Müslüman Oldukları İncancına Katılıyor musunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı110
Tablo 61: Size Göre Alevîlikle Bektaşîlik Arasında Fark Var mıdır? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	.111
Tablo 62: Alevîlik ya da Dinle İlgili Kitapları Ne Kadar Sıklıkla Okuyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	.111
Tablo 63: Çevrenizdeki Sünnîlerin Düğün, Sünnet, Cenaze Gibi Cemiyetlerine Katılır mısınız? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı112
Tablo 64: Ülkemizde Bazı Alevî Kuruluşları “ <i>Alevîliğin İslam’dan Farklı Bir Anlayış</i> ” Olduğunu Savunmaktadırlar. Sizce Alevîlik İslam’dan Farklı mıdır? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı113

Tablo 65: Günümüzde ki “Alevî Açılımı” Tartışmalarını Nasıl Değerlendiriyorsunuz? Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı.....	.114
---	------

Tezin Başlığı: Alevîlerin Dinî İnanç ve Yaşantıları (Gölyaka Örneği)	
Tezin Yazarı: Murat ÇETİN	Danışman: Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT
Kabul Tarihi: 25 Mayıs 2010	Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) + 125 (tez) + 14 (ekler)
Anabilim dalı: Temel İslam Bilimleri Bilim dalı: İslam Mezhepleri Tarihi	
<p>Uzun yıllardır ülke gündeminden düşmeyen, her yıl güncelliğini artırarak devam ettiren Alevîlik konusunun günümüzde de hâlâ güncelliğini devam ettiriyor olması ülkemiz gerçekliğinde konunun ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Bu yüzden “Alevîlerin Dinî İnanç ve Yaşantıları” başlıklı bu çalışmamızla toplumumuzun dinî ve sosyal yapısının tanınmasına katkıda bulunmayı hedefledik. Bu hedefimiz doğrultusunda Gölyaka yöresinde yaşayan Alevîlerin dinî inanç ve yaşantılarının nasıl olduğunu ortaya koymak için çalışmamızı bu yönde gerçekleştirdik.</p> <p>Çalışmamızı Düzce iline bağlı Gölyaka yöresinde yaşayan Alevîler üzerinde; kaynak taraması, katılım yoluyla doğrudan gözlem, kaynak kişilerle mülakat ve anket tekniğini kullanarak gerçekleştirdik. 61 sorudan oluşan anket formu düzenledik. Anketten elde ettiğimiz bütün verilerin istatistikî sonuçlarını ilgili konu başlıkları altında değerlendirdik. Mülakattan elde edilen veriler ise çalışmamız içerisinde ilgili başlıklar altında hiçbir değişikliğe uğratılmadan olduğu gibi aktarılmış, kaynak kişilerden elde edilen bilgiler ne lehte ne de aleyhte kullanılmıştır.</p> <p>Çalışmamızın sonucunda, Gölyaka yöresinde yaşayan Alevîlerin dinî inanç, ibadetlerini ve sosyal, kültürel yaşantılarını Sünnî anlayışla karşılaştırdığımızda bazı farklılıklarla beraber genel manada aynı olduğu, en azından benzer yönlerinin farklı yönlerinden daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Alevîlik, Dinî İnanç, Dinî Yaşantı, Gölyaka	

The title of the thesis: The Religious Beliefs and Lifestyles of Alewites (The Sample of Gölyaka)	
Author: Murat ÇETİN	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Halil İbrahim BULUT
Date: 25 May 2010	Nu.Of pages: xi (pre text) + 125 (main body) + 14 (appendices)
Department: Basic İslamic Sciences	Subfield: İslamic Sects History
<p>Throughout many years not coming off from the agenda, every year increasing its currency and continueing, the issue of Alewite's keeping its currency up to date refers to the significance it has on the agenda of our country. Therefore, in our study entitled "Alewites Religious Beliefs and their Lifestyles" our target was to enhance the presentation of our society's religious and social structure. On the way of this target to show how the Alewite people's religious beliefs and lifestyles are, we developed our study in this direction.</p> <p>We carried out our study on Alewite people in Gölyaka a town of Düzce via the techniques; resource scanning, direct observation, interwievs with the subjects and surveys. We prepared a survey consisting of 61 items. We evaluated all the statistical data obtained from the surveys under each concerned subject titles The data acquaired from the interwievs under the concerned titles without any undergone changes have been delivered as it was and the data obtained from the resource people have been used neither for the advantages nor for the disadvantages.</p> <p>Within the results of our study, Alewite people in Gölyaka in terms of religious beliefs , worships, social and cultural lifes compared to the Understanding of Sunnis, it has been concluded that together with some differences, generally they are the same, at least presenting more similar parts rather than differences.</p>	
Keywords: Alewite, Religious Belief, Religious Experiences, Gölyaka	

GİRİŞ

X. yüzyıldan itibaren Türklerin İslam'a girişiyle başlayıp, günümüze kadar artarak devam eden bir süreç içinde doğan Alevîlik, Türk tarih sürecinin önemli bir aşamasını teşkil etmektedir. Tarihsel, kültürel, dinî, siyasî ve toplumsal pek çok yönü bulunan, tarihsel sürecin ve toplum yapımızın bir yansıması sonucu ortaya çıkan Alevîlik, günümüzde hâlâ üzerinde en çok konuşulan, en çok tartışılan, hakkında en çok inceleme ve araştırma yapılan konuların başında gelmektedir. Alevîlik, tarihsel sürecin bir yansımasıdır; çünkü çeşitli faktörlerin etkisiyle on asrı aşkın zamanın birikimi sonucu oluşmuştur. Toplum yapımızın bir yansımasıdır; çünkü gelişen ve değişen şartlara paralel olarak Alevîler, içinde bulunduğu kapalı toplum yapısını bir nebze olsun aşmış ve sosyal hayatın her aşamasına dâhil olmaya başlamış, ülkemizde ses getiren nüfus ve nüfuzla ulaşmış gözükmektedir. Bu sebeple Alevîlik, özellikle son yıllarda yazılı ve görsel medyada yoğun şekilde tartışılmakta ve gündemdeki yerini muhafaza etmektedir.

Alevîlik hakkında yapmış olduğumuz kaynak taraması sonucunda gördük ki, konu hakkında birbirinden farklı düşünce ve fikirler ileri sürülmüştür. Bu durum karşımıza konu hakkında bilgi kirliliğini ve karmaşıklığını ortaya çıkarmıştır. Bu karmaşıklığın ideolojik ve siyasî amaçlara alet edilmesi, konunun daha da içinden çıkılmaz hale gelmesine sebep olmuştur. Diğer yandan Alevî toplumu, tarihî süreç içinde kendilerine yapılan uygulamaları gerekçe göstererek merkezi otoriteden uzak durmayı yeğlemiştir. Bu durum onları geleneksel yapılarının da etkisiyle kapalı bir toplum olarak varlığını devam ettirme anlayışına yönlendirmiştir. Kapalı toplum yapısı içinde varlığını devam ettiren Alevîler hakkında, toplumun diğer kesimleri tarafından mesnetsiz, gerçeği yansıtmayan düşünce ve söylemler, toplum içinde sağlıklı ilişkilerin kurulmasını engellemektedir. İşte biz, Alevîlerle toplumun diğer kesimleri arasında sağlıklı ilişkiler kurulmasını sağlamak, Alevîler hakkında sağlıklı bilgi ve verilere ulaşmak amacıyla "Alevîlerin Dinî İnanç ve Yaşantıları (Gölyaka Örneği)" başlıklı tez konumuzla, Alevîlik oluşumunu, toplum dinamiklerimiz içinde yeniden değerlendirmemiz gerektiğini düşündük. Bu bağlamda yaptığımız çalışmada, İslam Mezhepleri Tarihi bilim dalının usul ve metoduna uygun şekilde tarafsızlık ve objektiflik ilkesine bağlı kalarak, ideolojik veya siyasî amaç gütmeyen, elde ettiğimiz bilgi ve verileri olduğu

gibi aktarma gayreti içinde olduk.

Araştırma yöresindeki en dikkat çekici nokta şudur; Araştırma yöresi Gölyaka ilçesine bağlı Çamlıbel ve Yunusefendi köylerinde yaşayan nüfusun tamamı Alevî inancına mensuptur. Açma ve Hacıyakup köylerinde ise nüfusun yarısı Alevî, yarısı Sünnî'dir. Hatta Hacıyakup köyünde Osmanlı-Rus savaşı (93 harbi) sonrası Karadeniz'den göç eden insanlarla beraber, sayıları azda olsa Gürcü insanların yaşadığını da tespit ettik. Farklı üç kültürü içinde barındıran köyde, Alevî ve Sünnî inancına mensup insanların, bir arada dostça yaşıyor olması, araştırmamızın en temel noktasını oluşturdu. Bu meyanda, bir arada yaşayan Alevî-Sünnî toplulukların arasına bizzat katılmak suretiyle, onların birbirlerine olan bakış açılarını, değerler sistemi ve kültürel yaklaşımlarını tespit etme fırsatı bulduk.

Araştırmanın Konusu

“Alevîlerin Dinî İnanç ve Yaşantıları (Gölyaka Örneği)” başlıklı araştırmamız, dinî bir grup olan Alevîliği bütün boyutlarıyla ve ayrıntılarıyla araştırmanın zorluğunu, tarihsel süreç içindeki değişim ve gelişim aşamalarını da dikkate alarak araştırma yöresinde yaşayan Alevîlerin dinî inançlarını, ibadetlerini ve sosyo-kültürel yaşantılarını konu edinmiştir.

Araştırmanın Önemi

Oluşumunda birçok faktörlerin etkili olduğu Alevîlik olgusunu her yönüyle izah etmenin zorluğu ortadadır. Zira Alevîlik olgusu, özel yapısı itibariyle dinî inanç ve yaşantıları, bölgeden bölgeye, yöreden yöreye, hatta yan yana iki köy arasında dahi farklılıklar arz etmektedir. Bu yüzden, ülkemiz gerçekliğinde önemli bir yer işgal eden Alevîliğin anlaşılabilmesi için Alevîlerin inanç ve yaşantılarına dair gözlem ve deneye dayalı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Toplum içinde Alevîlerle ilgili bir takım söylemlerin olduğunu bilmekteyiz. Bunlar, Alevîlerin yaptıkları yenmez; çünkü abdest almazlar, gusül bilmezler, su kullanmazlar, namaz kılmazlar, oruç tutmazlar vb. söylemlerdir. Alevîler hakkında bu şekilde söylemlerde bulunan kişilere “Nereden biliyorsunuz?” sorusuna alınan cevaplar, “Öyle duyduk” veya “Benim Alevî bir komşum vardı böyle yapardı” gibi ifadelerdir. Anlaşılan o ki kaynağı duyum olan ve inancı belli olan bir kişinin yaşantısının, o

inanca mensup grubun tamamına atfetme anlayışının tezahürü olan bu yargılar, hiçbir gözlem ve araştırmaya dayalı olmayan mesnetsiz yargılardır. Bu itibarla çalışmamızda mercek altına aldığımız Alevîlerin yaşadığı yörede bu tür söylemlerin bir karşılığının olmadığını göstermesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Bu durum kültürel ve toplumsal açıdan araştırmamızın önemini teşkil etmektedir.

Diğer yandan, bazı Alevî gruplar tarafından, sıklıkla dile getirilen ezilmişlik söylemleri, yüzyıllar öncesinde yaşanan Alevî-Sünnî çatışmalarının oluşturduğu menfi tutumların, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar ısrarla devam ettiriliyor olması, oluşan ön yargıların günümüz toplum hafızasında kalıplaşmasına sebep olmuştur. Araştırmamızda bu durumu test edebilme imkânına ulaşmış olduk. Bu durum da tarihsel açıdan araştırmamızın önemini teşkil etmektedir.

Yine son yıllarda, Avrupa Birliği süreci ve demokratikleşme süreci çalışmalarına paralel olarak, Alevîlerin sorunları kapsamında ortaya atılan “açılım” tartışmaları siyasî açıdan; Alevî gurupların cemevlerinin mâbet statüsüne alınması, Alevîliğin Diyanet İşleri Başkanlığı’nda temsili, eğitim sisteminde farklı din anlayışlarının öğretilmesi gibi talepleri de dinî açıdan, araştırmamızın önemini teşkil etmektedir.

Dolayısıyla araştırmamızın önemi, Alevîlerin dinî inanç ve yaşantılarını tespitte ve Alevîlikle ilgili üretilecek çözümlere katkı sağlaması açısından, konu ile ilgili gözlem ve deneye dayalı araştırmaların yapılması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan araştırma bölgesi her yönüyle; tarih, kültür, inanç v.b konularda araştırmaya müsait konumdadır. İlgili köyler üzerinde giyim ve yemek kültürü üzerinde bir araştırma yapıldığını öğrendik. İnanç konusunda ise bölgede herhangi bir araştırma yapılmamış olup, bölgede araştırmamızın uygulanabilirliği de mümkün görünmektedir. Bu anlamda araştırmamız, inanç konusunda yörede yapılan ilk çalışma olması nedeniyle de ayrı bir önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Yüzyıllardır varlığı kabul edilen, bu kabul ile beraber, ne olduğu, inanç esaslarının ne olduğu ve en önemlisi de İslam’la ilişkisinin nasıl olduğu tartışılan Alevîlik gerçeği, günümüzde hâlâ gündemde olan bir konudur. Gündemde olması, hem halkın hem yazarların hem de akademisyenlerin konu üzerinde düşünmesine sebebiyet vermiştir.

Alevîlik, ÷lke gündemine girdiği andan itibaren hakkında en çok kitap, makale yazılan; gazete, dergi ve televizyonlara manşet olan konuların başında gelmektedir. Alevîlik olgusunun ne olduğu, inanç yapısı, tarihî arka planı, kimliği, kültürü vb. hususlar eserlerle ortaya konulmasına rağmen, konunun hâlâ tartışılıyor olması, kanaatimizce eserlerin doyurucu olmamasından ve bilimsellikten uzak olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu araştırmanın amacı; Düzcce iline bağlı Gölyaka ilçe merkezinde ve bu ilçeye bağlı köylerde yaşıyan Alevîlerin dinî inanç ve yaşantılarının bu yöreye ait özelliklerini, ibadetlerini, örf/âdetlerini imkânlar ölçüsünde ortaya koymaktır. Ayrıca yıllardır aynı toprak üzerinde yaşadığımız Alevîlerin daha iyi anlaşılıp tanınmasına daha sağlıklı değerlendirilmesine yardımcı olmak, haklarında toplum genelinde var olan bir takım önyargı ve yaklaşımların doğru olup olmadığını ortaya koymaktır. Bunlara ilaveten yörede yaşıyan Alevîler hakkında akademik bir çalışma yaparak bu sahada çalışanlara küçük de olsa bir bilgi sunmak ve dahası akademisyenlerin ilgi ve alakasını bu bölgeye çekebilmeyi başarmak da amaçlarımız arasındadır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamız, söz konusu yörede yaşıyan Alevîlerin dinî inanç ve yaşantılarını ortaya koymayı amaç edindiğinden, alan araştırması özelliği taşımaktadır. Bu özelliği dolayısıyla araştırmamızı; katılım yoluyla doğrudan gözlem, mülakat, anket tekniği ve kaynak taraması şeklinde gerçekleştirdik. Kaynak taraması sonucunda elde ettiğimiz teorik bilgilerin pratikteki yansımalarını, katılımcı gözlem, mülakat ve anket tekniği yöntemiyle değerlendirdik. Araştırma yöresinde yaşıyan Alevîlerin dinî inançları nasıl algıladıklarını ve dinî yaşantılarını, seçtiğimiz kaynak kişilerle görüşerek, mülakat yöntemiyle tespit etmeye çalıştık. Kaynak kişileri ise, araştırma yöresinde öne çıkan, yöreyi ve yörenin kültür yapısını iyi bilen kişilerden ve köy sakinlerinden seçtik. Mülakatlarımız için ev ve iş yeri ziyaretleri gerçekleştirdik. Bununla beraber, yörede inanç ve fikirleriyle ön plana çıkan kişilerle sohbet ortamında mülakatlar gerçekleştirerek detaylı bilgiler alma fırsatı bulduk. Bu bilgileri ses kayıt cihazlarını kullanarak kayıt altına aldık.

Diğer yandan, anket çalışması yaparak, yörede hâkim olan dinî inanç ve yaşantılar hakkında bilgi edindik. Anket çalışmamızı 61 soru üzerinden, tesadüfî metotla

seçtiğimiz 100 denek üzerinde gerçekleştirdik. Anketten elde ettiğimiz verileri tasnif ettikten sonra Excel istatistik programıyla değerlendirdik ve ilgili soruların bulgularını ilgili başlıklar altında sunmaya çalıştık.

Bu bağlamda, araştırmamız boyunca, yöredeki muhataplarımızı, toplum yapımızın ve değerler sistemimizin bir parçası olarak görmeye çalıştık. Çalışmamızda; anket, mülakat ve katılımcı gözlem yöntemiyle elde ettiğimiz bilgileri, araştırmamız sırasında fikir beyan eden kişilerin olayları algılama ve kavrayış biçimlerine son derece dikkat ederek onların algıladığı biçimde yorumlama gayreti içinde olduk. Dolayısıyla elde ettiğimiz bilgileri, üzerinde hiçbir tahrifat yapmadan kayıt altına alarak, yörede yaşayan Alevîlerin dinî inanç ve yaşantılarını ortaya koymaya çalıştık.

BÖLÜM 1: ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ BİLGİLER VE DENEKLERLE İLGİLİ VERİLER

1.1. Gölyaka İlçesinin Tarihçesi

Gölyaka, Efteni Gölü ve yanı başında kurulan İmamlar köyü ile tarih sahnesine çıkmıştır. Gölyaka'ya adını veren göl, Grek ve Latin kaynaklarındaki Daphnusius Lacus'dur. Anlamı Daphnusia Gölü'dür. O yüzden burası ve çevresine aynı isim konulmuştur. Osmanlılarla birlikte Daphnusia Gölü unutulmuş ve yerine Efteni/Efteniye denilmiştir.

Melen kenarındaki Korunalp, Bizans devresinde Prusias Pros Hypios adını taşıyordu. Türk fethinden sonra bu kasaba ve ova, Gölyaka da dâhil, Konurapa diye anılmıştır. Aynı tarihte Prusias üzerinde yeni bir isim ortaya çıkmıştır; Üskübü. İlk bakışta hangi kelimedenden kaynaklandığı pek anlaşılabilir. Ancak dikkatli bir inceleme sonucunda Eski Bağdan (tarım yapılan yer) türediği ve halk tarafından günümüze kadar aynı isimle taşındığı anlaşılmaktadır. Gölyaka'da XVII. yy'da göl kenarında "İmamlar" denilen bir köy üzerinde gelişme kaydetmiştir. Gölyaka'nın üzerinde teşekkül ettiği imamlar isimlendirmesinin camilerde imamlık yapan, fakat ismi tespit edilemeyen birine verilen unvandan kaynaklandığı kabul edilmektedir.

Türkler arasında gölün sosyal yaşayışta önemli bir yeri vardır. Bu nedenle, göl ismi değişik ön isim ve son isimlerle birlikte kullanılmaktadır. Günümüzde de Göl, Gölbaşı, Gölcük, İnegöl, Bingöl vb. isimlendirmeler kullanılmaktadır. Araştırma yaptığımız bölgede "göl"ün bulunması benzer bir isimlendirmenin burada da uygulanmasına sebebiyet vermiştir. Göl ve yaka, ahali arasında birleştirilmiş ve Gölyaka ismi ortaya çıkmıştır. Yaka; nehir, deniz, körfez ve göllerde karşıdaki yer anlamındadır. Gölyaka da bu anlamdadır. Önce nahiye ve sonra ilçe merkezi olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır (Gölyaka Kaymakamlığı, 1999).

İlçede, tarih öncesi insan yaşantısına dair kesin delil ve kalıntılar yoktur. Buna rağmen, sahip olduğu coğrafi konumu ve tabiatı itibariyle ilk çağlardan itibaren insan yerleşmesine uygun bir yöre olarak karşımıza çıkmaktadır. Gölyaka'yı içine alan toprakların ilk sahipleri Proto Hititleri'dir. Gölyaka ve civarına yapılan göçler sırasında yaklaşık 400 yıldır burada yaşayan ve yerli Türklerin bulunduğu

görülmüştür.

Bölge, Evliya Çelebi, Kâtip Çelebi ve bazı batılı gezginlerin ilgisini çekebilmiştir. Bu bölge Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında yoğun göç almıştır. 93 harbi sonrasında Kafkasya'dan, Doğu Karadeniz Bölgesi'nden, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Balkanlar'dan, Akdeniz Bölgesi'nden ve Kuzey Irak'tan olmak üzere beş ana grupta bölgeye büyük göçler olmuştur. Bölgenin yerleşim merkezini oluşturan İmamlar Köyü 1932 yılında nahiye olmuş, 3 yıl sonra nahiyeliği kaldırılmış tekrar köye dönüştürülmüştür. İmamlar ismi 1962 yılında Gölyaka olarak değiştirilmiştir. Gölyaka nahiyesinde 1967 yılında Belediye teşkilatı kurulmuştur. Gölyaka Belediyesi Düzce ilçesine bağlı bir nahiye (bucak) iken 1987'de ilçe yapılarak Bolu'ya bağlanmıştır. Gölyaka 17 Ağustos Körfez depreminde en fazla hasar gören yerlerden biri olmuştur. 12 Kasım Düzce depreminde de ilçe büyük hasar görmüştür. Her iki depremde de toplam 106 kişi hayatını kaybetmiş ve 317 kişi yaralanmıştır. Depremlerin ardından Aralık 1999'da Düzce'nin il olması nedeniyle Gölyaka, Düzce'ye bağlanmıştır (Düzce Valiliği, 2010).

1.2. Coğrafi Yapısı, Nüfusu ve İnanç Yapısı

Gölyaka ilçesi Batı Karadeniz Bölgesinde ve Düzce İlinin en batı ucunda yer almaktadır. Doğuda Düzce ili, batıda Sakarya'nın Hendek ilçesi, kuzeyde Gümüşova ilçesi ve güneyde Bolu'nun Mudurnu ilçesi ile çevrilidir.

Düzce ilinin batı ucunda yer alan Gölyaka'nın yüzölçümü 219.983 km²'dir. İlçe, kuzeyde ve güneyde bulunan Bolu ve Köroğlu Dağlarının uzantısı olan sıra dağlar arasında yer almaktadır. Güneydeki dağlar daha yüksek olduğundan ilçenin güney kesimi yüksek dağ kitleleri ve ormanlık alanlar ile kaplıdır. İlçenin kuzey bölümü kuzeye doğru genişleyen bir ovadır ve bu ova Düzce Ovası ile bitişik durumdadır. İlçeyi Düzce Ovası'ndan ayıran Büyük Melen Irmağı ve Efteni Gölü'dür. İlçe Merkezi Efteni Gölü'nün batısında düz ovada kurulmuş olup, rakımı 100 metre civarındadır. Yerleşim durumu olarak ova kısımları düz, dağlık ve yüksek kısımları topografik yapı olarak dik bir eğime sahiptir. Arazi yapısı olarak genellikle kumlu-killi ve yer yer mil karışımı alüvyonlu topraklardan oluşur ve çok sulak gevşek bir yapıya sahiptir. Gölyaka, su kaynakları bakımından Düzce'nin en zengin ilçelerinden biridir. İlçenin şu gölleri bulunur: Efteni Gölü, Kara Göl, Sarı Göl, Cılbız Kuyusu, Gölcük, Kuru Göl ve

Katır Gölü - Gölyaka yaylaları açısından da zengindir. Pürenli, Kardüz, Yanık, Unluk ve Kızık yaylaları en başta gelen yaylalarıdır. Bu yaylalar yayla turizmi açısından gelecek vaat etmektedir. Özellikle de Kardüz yaylası kış sporları ve turizmi için geleceğin merkezleri arasında gösterilmektedir. Melen Irmağı ve Aksu Çayı'da Gölyaka'nın ırmaklarından en başta gelenleridir. Bu ırmaklarda balıkçılık yapılmaktadır. Gölyaka bütün bu güzelliklerinin yanı sıra ormanlarıyla da doğanın tüm güzelliğini sergiler. Başlıca ormanları şunlardır. Karamahmut, Güney, Çamlık, Koruluk, Büyük ve Küçük Balkaya, Karadağ, Mercantepe, Emeksiz, Konaş Sağlamsu, Unluk ve Baltepe. İlçe Kuzeydoğu Anadolu aktif fayı üzerinde bulunduğundan 1. derecede deprem bölgesidir. 17 Ağustos depreminde ilçede derin çatlak ve yarıklar oluşmuş yer yer kaymalar meydana gelmiştir. Bunun en büyük nedenlerinden biri fayın üzerinde oluşudur. Diğeri ise toprak yapısının sulak oluşudur.

İlçe 3392 Sayılı Yasa ile müstakil İlçe olarak 1988 yılından itibaren faaliyete geçmiş bulunmaktadır. İlçenin 22 köy ve İlçe merkezinde 9 mahallesi bulunmaktadır. İlçe merkezinde olmak üzere bir tek Belediye kuruluşu bulunmaktadır (Düzce Valiliği, 2010).

2010 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre İlçe Merkezinin 4.370 erkek, 4.423 kadın olmak üzere 8.793, bağlı köylerde ise 5.804 erkek, 5.775 kadın olmak üzere toplam 11.579 olup İlçenin genel nüfusu 20.372 olarak tespit edilmiştir. Araştırmamız yetişkinler üzerinde olduğundan seçmen sayılarını da vermeyi uygun bulduk. Bu anlamda araştırma alanımız olan dört köyün 2009 yılı seçmen sayıları: Açma köyü, 542; Çamlıbel Köyü, 304; Hacıyakup köyü, 1173; Yunusefendi köyü, 557'dir.

İnanç yapısı itibariyle yöre halkının tamamı müslümandır ve çok büyük bir kısmı Hanefî mezhebine mensuptur. Sayıları az da olsa Ca'ferî mezhebine mensup olduğunu söyleyenler olmuştur. Diğeri yandan mensubiyet açısından çoğunluk itibariyle kendisini Sünnî olarak tanımlayanların yanında, azımsanmayacak sayıda Alevî, Bektaşî, Alevî-Bektâşî şeklinde tanımlayanlar da mevcuttur. İlçe merkezimizde 400-600 civarında Alevî olduğu sanılmaktadır. İlçe merkezinde yaşayan Alevîlerin sayısını tam olarak tespit etmek, insanlar yazlık-kışlık şeklinde ikamet ettiklerinden zor görünmektedir. Bu nedenle rakam tahmini olarak verilmiştir. Bunların da çoğu

aşağıda zikrettiğimiz dört köyden birinde yaşadığı halde mevsimlik olarak veya çok kısa bir süre ikamet değişikliğinde bulunan kişiler olduğu araştırmamız sonucunda anlaşılmıştır.

1.3 Alevî Köyleri

Araştırma yöresinde Alevîlerin yaşadıkları köyler; Açma, Çamlıbel, Hacıyakup ve Yunusefendi köyleridir.

1.3.1. Açma Köyü

Orman arazilerinin temizlenerek yerleşime uygun hale getirilmesiyle kurulmuş bir köy olduğundan köye Açma adı verilmiştir. Diğer adı Gökçedere'dir. İlçe merkezine 3 km uzaklıkta olan Açma köyü, I. Dünya savaşı sonrası Ordu ve Trabzon'dan göç eden Çepnilerin yerleştiği bir köydür. Köy halkı tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Köy 750 nüfusa sahiptir. Köy nüfusunun yarısı Alevî, yarısı Sünnî inanca mensuptur. Köyde 1 ilköğretim okulu vardır, ancak 5. sınıfa kadar eğitim verilmektedir. 5. sınıf üstü öğrenciler taşınmalı sistemle Hacıyakup Köyü İlköğretim Okulunda eğitim görmektedirler. Köyde 1 cemevi ve 1 cami olup caminin resmi din görevlisi de vardır.

1.3.2. Çamlıbel Köyü

Yunusefendi köyünden ayrılmış bir köydür. Köy adını Çamlı Tepe denilen mevkiden esinlenerek almıştır. Köy halkını 1916 yılı sonrası buraya yerleşen Trabzon göçmenleri oluşturmaktadır. Çamlıbel köyü, 2010 yılı verilerine göre 419 kişiden oluşur ve ilçe merkezine 10 km uzaklıktadır. Köy halkı tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Köy nüfusunun tamamı Alevî inancına mensuptur. Köyde ilköğretim okulu yoktur. Köydeki öğrenciler taşınmalı sistemle Yunusefendi köyü İlköğretim Okulunda eğitim görmektedirler. Köyde 1 cemevi, 2 cami vardır ve her iki caminin de resmi din görevlisi vardır. Arazinin elverişsizliği nedeniyle köy çok dağınık bir yerleşim alanına sahiptir.

1.3.3. Hacıyakup Köyü

Köyün kurucuları Maykop (Rusya Federasyonu içindeki Adigey Cumhuriyetinin başkenti) yakınlarından gelen Hacı Yakup ve Hacı Osman liderliğinde 1870'li yıllara

girilmeden Efteni yöresine ulaşan Kuzey Kafkasyalıdır. Köy nüfusu içinde Osmanlı-Rus (93 Harbi) savaşı sonrası Karadeniz'den göç edenlerle beraber, sayıları azda olsa Gürcü insanlar da mevcuttur. Ancak Karadeniz Çepnileri nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Köy, ilçe merkezine 2 km uzaklıktadır. Köy ekonomisi ticaret, imalat, tarım ve hayvancılığa dayanır. Köyde 1 ilköğretim okulu, 1 sağlık ocağı, 2 cami vardır ve her ikisinde de kadrolu din görevlisi vardır. Ayrıca köyde bir cemevi bulunmaktadır. Köyün nüfusu 1.605'tir. Farklı üç kültürü içinde barındıran köyün en önemli özelliği ise Alevî ve Sünnî inanca mensup insanların dostça bir arada yaşıyor olmasıdır.

1.3.4. Yunusefendi Köyü

Yunusefendi köyü 1880-1890 yılları arasında Trabzon'un Akçabat ilçesi, Eskiköy'den gelen aileler tarafından kurulmuştur. Köye ilk gelen aile Sezer ailesidir. Köy adını bu yıllarda köye ilk ulaşan Sezer ailesinin reisi Yunus Sezer'in ismini alarak Yunusefendi köyü olmuştur.

Yunusefendi köyü, ilçe merkezine 9 km uzaklıktadır. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Köyde 1 ilköğretim okulu, 1 cami 3 cemevi vardır. Köyün nüfusu 761'dir. Köyde yaşayanların tamamı Alevî inancına mensuptur. Köy kültürü, aslı Oğuz Soyundan Üçoklar kolundan Çepni boyundan gelir. Köyde mevcut olan Sezer, İmamoğlu, Mehdioglu, Malkoçoğlu, Çimçim gibi sülaleler Çepni ırkına dâhildir. Arazinin elverişsizliği nedeniyle köy oldukça dağınık bir görünüm arz etmektedir.

Yunusefendi köyü aslında araştırma yöresindeki Alevîlerin merkezini oluşturmaktadır. Çamlıbel köyü, bir zamanlar Yunusefendi köyünün mahallesi iken sonradan ayrılmış bir köydür. Diğer köylerdeki çoğu Alevîler de çeşitli nedenlerle oralara yerleşmişlerdir. Bu anlamda Açma, Çamlıbel, Hacıyakup ve Yunusefendi köylerinin nüfusuna kayıtlı olduğu halde Gölyaka ilçe merkezinde yaşayan çok sayıda Alevî vardır. Diğer yandan Gölyaka ilçe merkezinde "Gölyaka Hacı Bektâşî Veli Kültür Değerlerini Koruma ve Yaşatma Derneği" adı altında bir dernek bulunmaktadır.

1.4. Araştırmayla İlgili Kavramlar

1.4.1. Alevîlik

Alevîlik kavramı üzerine kaynaklarda yapılan tanımlar birbirinden oldukça farklıdır. Alevîliği İslam'ın içinden görenler olduğu gibi dışından görenler, hatta farklı bir din olarak değerlendirenler bile mevcuttur.

Sözlükte “Ali’ye mensup” anlamına gelen kelimenin çoğul şekli Aleviyye ve Aleviyyûn’dur. Alevî terimi İslam kültür tarihinde Hz. Ali soyundan gelenler manasında, ayrıca siyasî, tasavvufî ve itikadî anlamda kullanılmıştır. Hz. Ali soyundan, oğulları Hasan, Hüseyin, Muhammed b. Hanefiyye, Ömer ve Abbas vasıtasıyla gelenlere Alevî denilmiştir. Emevîlerin son dönemlerinden itibaren Hz. Ali’nin soyundan gelenler, özellikle Hasan ve Hüseyin’in neslinden olanlar için şerif, seyyid, emir gibi lakaplar yanında Alevî nisbesi de kullanılmaya başlamış ve bu husus daha sonraki devirlerde devam etmiştir. Günümüzde de aynı nesle bağlı olanlar bu nisbeyi kullanmaktadır (Ocak, 1989:368-369). Alevî kavramı soya işaret ettiği zaman sadece Hz. Ali’nin soyundan gelenleri ifade eder. Fakat Hz. Ali’nin soyu ile kurulan bu anlam ilişkisi kültürden kültüre farklılıklar arz eder. Örneğin, İran’da Alevî denildiği zaman soyu Hz Ali’den gelen demektir (Melikoff, 1994:53). Türkiye’de ise Alevî denildiğinde öncelikle Hz. Ali’yi seven ve onun soyundan giden kişi olarak algılanır (Keskin, 2004:39).

Alevî, Hz. Ali’nin mevkiini yüksek tutan bir mezhebe mensup kimsedir, anlam genişlemesi yoluyla türemiştir. Türkçedeki anlamı “Hz. Ali nesebinden değil, Hz. Ali edebinden” olan kişi demektir. Alevî sözcüğünü ille de “Hz. Ali’nin soyundan (nesebinden) olan kişi” diye daraltmak istemek, hem Hz Ali’nin “nesebinle değil edebinele öğün” özdeyişini hem de yüzyıllardır uygulana gelen gerçeği görmezden gelmektir (Engin ve Engin, 2004:20). Ali’yi sevmek ve saymak anlamına gelen Alevîlik, daha sonra bir inanç akımı niteliği kazanmıştır. Bugün ise Alevîlik inançtan çok bir yaşama kuralı, yaşayış biçimidir, denilebilir (Bozkurt, 1990:8). Alevîlik, Hz. Ali sevgisi etrafında teşekkül etmiş dinî bir zihniyettir (Çamuroğlu, 2000a:35). Kutlu’ya göre Arapça bir sözcük olan Alevî, sözlükte “Ali’ye mensup, Ali taraftarları, Ali’yi seven, sayan, ona bağlı olan, Ali’ye ait ve Ali’nin soyundan gelen” gibi çeşitli anlamlarda kullanılan sözcüğün terim anlamı itibariyle herkesin kabul edeceği aғыarını

mani, efradını cami tanımını yapmak mümkün değildir (Kutlu, 2006:15).

Alevîlik siyasî anlamda bir içeriğe de sahiptir. Arapça'da “ Ali'ye mensup”, “Ali'yi seven, sayan, ona bağlı olan” (Keskin, 2004:39) gibi taraftarlığı ifade eden bu kavram zaman içinde ortaya çıkan, dinî bir inancı savunan bir taraftarlık kastedilmeye başlanmıştır. Bu anlamıyla “Alevî” dendiğinde “Ali'ye uyanlar” yani “Şiîler” akla gelmektedir (Keskin, 2004:39). Bu anlamda Hz. Ali taraftarlığının doğuşu ilk defa hilafet hakkındaki tartışmalarla ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi Hz. Peygamberin vefatını müteakip ve üçüncü halife Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra hilafet konusundaki anlaşmazlık giderek şiddetlenmiştir. Bu ihtilaf esnasında Hz. Ali'nin tarafını tutanlara Alevî veya şiatü Ali (Ali'ye bağlı olanlar veya Ali taraftarı) denilmiştir (Karaman ve diğ., 2006:20).

Tasavvufî anlamda da kaynaklarda Alevî kavramı yer almaktadır. Bu anlamda Hz. Ali'ye isnat edilen tarikatlara Alevî tarikatlar denir. Örneğin, tarikat silsilesi Hz. Ali kanalıyla Hz. Peygamber'e ulaşan Kadirî, Mevlevî, Bektâşî ve benzeri tarikatlar Alevî tarikatlarıdır (Kutlu, 2003:31-32). Bazı tasavvufçulara göre, bütün tarikatlar aşıptan birine nispet edilir. Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a mensup tarikatlar olduğu gibi Hz. Ali'ye ulaşan Tarikatlara da Alevî denir (Karaman ve diğ., 2006:20).

Alevî teriminin asıl anlamını kazandığı ve yaygın olarak kullanıldığı saha, Hz. Ali hakkında beslenen inançlara dairdir. Genellikle Şiîler ve Şia içinde yer aldıkları kabul edilen bazı mezhepler Alevî nisbesini alırlar. Çağımızda asıl Alevîler olarak tanınan iki itikadî mezhep vardır. Bunlardan biri, bugün genellikle Lübnan, Suriye ve Hatay yörelerinde varlığını sürdüren Nusayrîlik, diğeri ise XIII. yüzyılda Anadolu'daki etnik ve sosyal-dinî kaynaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan ve XVI. yüzyılda Safevîler'in propagandası ile gelişen Kızılbaşlık'tır (Ocak, 1989:369).

İslam tarihinde Alevîlik anlayışı; inanç, ibadet ve ahlak bakımından Kur'an ve Sünnetin ışığında gelişmiştir. Buna göre tarihi süreç içinde çeşitli yollarla Alevîliğin bünyesine girmiş bazı kültürel değerleri Alevîliğin inanç esasları olarak algılamak doğru değildir. Bunları daha çok kültürel zenginlik, birikim ve farklılık olarak değerlendirmek gerekir. Alevî kültürünün; ahlak kuralları ve insani ilişkiler açısından da önemli ve zengin bir yeri vardır. Dostluk, kardeşlik, komşuluk, misafirperverlik, mertlik, cömertlik, küçüklere sevgi, büyüklere saygı ve doğruluk gibi ilkeler bu

değerlerin başında gelmektedir. Ayrıca her türlü haram ve yasaklardan korunmak için; "eline, beline ve diline" sahip çıkması zorunlu bir temel felsefe olarak benimsenmiştir (Karaman ve diğ., 2006:20).

Tarih içinde Alevî nisbesi; İran, Irak, Mısır (Fatımiler), Fas ve Yemen gibi farklı coğrafyada yaşayanlar arasında da kullanılmıştır. Anadolu Alevîliğinin gelişmesinde; XIII. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan ve Horasan'dan göç eden bilgin ve mutasavvıfların derin etkileri olmuştur. Bu itibarla günümüzde yaşayan Alevî kültürünün büyük bir bölümünün, bu dönemin ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde sıkça kullanılan Alevî ve Sünnî kavramları birbirinin karşıtı değildir (Karaman ve diğ., 2006:20-21). Bulaç'a göre, bir tarikat veya bir inanç grubu sayılması yanında genel kabule göre Alevîlik bir mezheptir. Sünnîlik ise bir mezhep değil, "Mezhepler şemsiyesi" dir. Bu şemsiyenin altında iki itikadi mezhep (Eş'arilik ve Maturidilik) ile dört fıkıh mezhebi (Hanefi, Şafi, Maliki, Hanbeli) toplanmış bulunmaktadır. Sünnîlik, itikadî ve fikhî mezhepler koalisyonudur. Sünnîlik şemsiyesinin altında sadece mezhepler değil, çok sayıda tarikat (Nakşîlikten Kadiriliğe kadar) ve cemaat de toplanmış bulunmaktadır. Sünnîlikle Alevîlik arasında ihmal edilmemesi gereken ara tonlar vardır: 12 İmam Şiası ve fikhî mezhebi, Ca'ferilik, Zeydilik ve Zahirilik gibi (Bulaç, 2009:25). Dolayısıyla bu kavramların üst kimliği veya ortak paydası, İslam ve Müslümanlıktır. Bu durumda Alevî ve Müslümanlar arasında ayırım yapmak din, tarih, akıl ve bilim açısından mümkün değildir (Karaman ve diğ., 2006:21).

Alevîliği izah etmek için yakın ilişki içinde olduğu Kızılbaşlık ve Bektâşîlik kavramlarını da genel bir değerlendirmeye tabi tutmak gerekmektedir.

1.4.2. Kızılbaşlık

Kızılbaş, eski dinî inançlarını ve geleneklerini kendisine has bir İslâmî anlayışla birleştirip sürdüren Türkmenlerin bazı bâtinî-Şifî anlayışları benimsemesiyle ortaya çıkan terim, böyle bir dinî ve sosyal yapıya mensup kişi veya topluluk (Üzüm, 2002:546) anlamında kullanılan bir kavramdır.

Kızılbaşlık, Anadolu Alevîlerine verilen bir başka isimdir. XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı kaynaklarında ve bugün bile halk arasında yanlış ve menfî anlamda kullanılan

bu kelime, bizim tarihimizde kırmızı börk ve başlık giyen Sünnî-Alevî bütün Türkmen boylarına verilen bir isimdir (Fiğlalı, 2006:7; Fiğlalı, 2008:531). Kızılbaş, Türkmen boylarının Osmanlıya karşı isyanlarında kızıl börk giyenlerin yoğunlukta olmaları dolayısıyla, siyasal olarak Osmanlı aleyhtarı demektir (Kutlu, 2006:152).

Kızılbaş adının ortaya çıkışı ve bunun bir inanç grubunu ifade edecek şekilde kullanımı hususunda çeşitli görüşler vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

1. Uhud savaşında Hz. Muhammed'i korumak için kendini siper eden Ebu Dcane başına kırmızı bir sarık sarmış, kırmızı sarığı ile hayatını Hz. Peygamber'in uğruna feda ettiği için Kızılbaş adını almıştır (Fiğlalı, 2006:9).

2. Hayber savaşında Hz. Ali başına kırmızı sarık sarmıştır (Fiğlalı, 2006:9).

3. Siffin muharebesinde Muaviye askerlerinden ayırt etmek için Hz. Ali askerinin başına kırmızı sarık bağlamış kendisi de sarmıştı (Fiğlalı, 2006:9).

4. şah İsmail'in babası şeyh Haydar'ın oluşturduğu taraftar kitlesine, kendilerini diğerlerinden ayırmak için her biri bir imamı temsil eden on iki dilimli kırmızı börk giydirmiş ve bu kitleler zaman içinde Kızılbaş diye anılmıştır (zm, 2002:547).

5. Hz. Peygamber'in katıldığı bir savaşta ok darbesiyle dişi kırılır ve düşer. Bunu gören Hz. Ali, Hz. Peygamber'in mübarek dişini alır, kaybolmasın diye kendi başına akar ve muhafazaya alır. Hz. Ali'nin başi kanar ve bütün başlığını kırmızıya boyar. Bunun için de bu olaya atfen kırmızı börk giyilmiştir (etinkaya, 2004:42).

Bu rivayetlerin tarihî vesikalarda teyidi söz konusu olmamasına rağmen Anadolu'da Alevî-Bektâşî halk kültürünün ana konularıdır ve bu yaklaşımlar Kızılbaş ismine kutsallık kazandırma çabalarıdır (Fiğlalı, 2006:9; zm, 2002:547).

“Kızılbaş” kelimesinin ilk defa ne zaman kullanıldığına dair kesin bir kayıt yoksa da, ağırlık kazanan görüşe göre bu adlandırma XV. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren ortaya çıkmıştır (zm, 2008:41). Bu anlamda Teber'in ifadesine göre, Kızılbaş teriminin ilk defa II. Bayazıd tarafından kullanıldığını ve bundan sonra dönemin arşiv kaynaklarına girdiğini söylemek mümkündür ve Kızılbaş terimi ile Osmanlı egemenliği içersinde yaşadığı halde Safevî taraftarlığı yapan konargöçer Türkmen zümreleri kastedilmektedir (Teber, 2007:37). şah İsmail'in babası şeyh Haydar,

muhtelif Türkmen boylarının oluşturduğu taraftar kitlesine her biri bir imamı temsil etmek üzere on iki dilimli kırmızı börk giydirmiş ve giderek bu kitleler Kızılbaş ismiyle anılır olmuştur. “Tac-ı Haydarî” veya kısaca “tac” diye anılan bu baş giysisi bir tülbent üzerine sarılan sürahi biçimindeki on iki dilimli kırmızı bir kavuktan ibarettir. Terim, zaman içinde Safevî yandaşlığını kapsayan çok geniş bir sosyal tabanı nitelenmek üzere kullanılmıştır (Üzüm, 2008:41). Kızılbaş, Şah İsmail’in Türk boyları arasında Şîliği yayma faaliyetleri sonucu, Osmanlı aleyhtarı, dedelik kurumuyla Hz. Peygamber soyuna kendisini bağlayan, Hz. Ali ve diğer on iki imama Şîlikten farklı bir mistik misyon yükleyen, Pir veya Dede/Baba gibi kimselerin önderliğinde talip mürşit ilişkisi içerisinde dinî bir yaşam sürdüren Şah İsmail taraftarı Müslüman Türk topluluklarının genel adı olmuştur. Günümüzde bu topluluklar Kızılbaş kelimesine, tarihi süreç içerisinde olumsuz anlamlar yüklediği için Alevî olarak isimlendirilmeyi tercih etmektedirler (Kutlu, 2006:152).

1.4.3. Bektâşîlik

Alevîlikle ilgili bazı kaynaklarda Alevîliğin, Bektâşîlikle beraber değerlendirildiğini müşahade ettik. Ancak şu var ki, kaynaklarda “Alevîlik-Bektâşîlik” biçiminde veya her iki kesimi de ifade etmek üzere “Alevîlik” şeklinde adlandırılmış olsa da, benzerlikleri çok olmakla beraber farklılıklarının da azımsanmayacak derecede olduğunu dikkate alarak Bektâşîlik kavramını ayrı başlık altında sunmaya çalıştık.

Bektâşîlik kavramıyla ilgili kaynaklarda oldukça farklı tanımlar mevcuttur. Hacı Bektâşî Veli’nin (ö. 669/1271) adına, O’nun öğretisi doğrultusunda, haleflerince kurulmuş, Balım Sultan tarafından erkân namesi kayda geçirilmiş ve kurumlaşma aşaması tamamlanmış olan inanç, düşünce ve eğitim ekolüdür (Engin ve Engin 2004:173). Ocak’a göre ise Bektâşîlik, XIII. yüzyılda Kalenderîlik içinde teşekkül etmeye başlayıp, XV. yüzyıl sonlarında Hacı Bektâşî Veli ananeleri etrafında ortaya çıkan bir tarikattır (Ocak, 1992:373).

Bektâşîlik tarikatı, Anadolu ve Balkanlarda toplumsal hayatı derinden etkilemiş Müslüman tarikatlardan birisidir (Kutlu, 2006:152).

Bektâşîlik, Balım Sultan’ın (ö. 922/1516) tarikatın başına geçmesi ile bugünkü şeklini almıştır. Balım Sultan, bu etkinliği sebebiyle tarikatın ikinci piri kabul

edilmiştir. Bektâşîlik, XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yeniçeri Ocağı'nda büyük bir nüfuz sahibi olmuş ve Osmanlı devletinin himayesine mazhar olmuştur. XVII. Yüzyılda bu gelişme devam etmiş, XVIII ve XIX. Yüzyıllarda Balkanlar, Tuna kıyıları ve Arnavutluk'ta taraftar bularak faaliyetini sürdürmüştür. Irak ve Mısır'daki Türkler arasında da kısmen kabul gören Bektâşîlik; II. Mahmut tarafından 1826 yılında Yeniçeri Ocağı ile birlikte kapatılmış, tekkeleri Nakşibendî tarikatının emrine verilmiştir. Abdülaziz zamanında yeniden eski haline dönmüş ise de 1925 yılında tarikat, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile resmen sona ermiş, ancak diğer tarikatlar gibi varlığını günümüze kadar sürdürmüştür (Karagöz ve diğ., 2006:63).

Bektâşîlikte Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin başta olmak üzere ehl-i beyt sevgi ve saygısı ön plana çıkarılmış, ehl-i beyti ve Hz. Ali'nin evladını sevme ve onlara bağlanma anlamında “tevellâ” ve bunları sevmeyenlerden uzak durma anlamında “teberrâ” ilkesi benimsenmiş, 12 imam'a itibar edilmiştir. “Teslim Taşı” denilen ve boyuna takılan on iki köşeli yıldız kolye on iki imamı temsil eder. Pir evinde on iki imamı temsilen başta Hz. Muhammed olmak üzere her biri peygamberlere ve Bektâşî velilerine izâfe edilen on iki post / makam bulunur (Karagöz ve diğ., 2006:63-64).

Bektâşîliğin tasavvufî sisteminin merkezinde dört kapı kırk makam anlayışı bulunmaktadır (Kutlu, 2006:152). Bektâşîlikte “ikrar” ve “cem” adı verilen iki önemli âyin vardır. “İkrar âyini”, Bektâşîliğe giriş merasimidir. Âyinler; dört kapı kırk makam şeklinde ifade edilen tasavvufî anlayışa dayanır. İnsan ancak; şariat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını ve her kapıdaki on makamı geçerek Hakka ulaşabilir. Âyinlerde “nefes” adı verilen ilahîler söylenir. Bektâşîlikte; eline, diline ve beline sahip olma temel düsturdur. Birlik; iman, amel ve ahlak ile gerçekleşir. Birlik ve dirliği; kibir, haset, cimrilik, aç gözlülük, öfke ve gıybet gibi ahlak dışı davranışlar bozar. Muharrem ayının ilk on günü oruç tutulur. Bektâşî zaviyesinde oturan ve bütün Bektâşîlerin şeyhi ve manevî lideri sayılan zata “dede-baba” denir. “Dede-baba”dan sonra ikinci sırada “baba” gelir. Babalık makamı, tekke başkanlığıdır. Babalar arasında “dede-baba”yı temsil eden “halifeler” seçilir. Her zaviyede “canlar” diye anılan “dervişler” vardır. “Canlar”, “muhip” tabir edilen “müritler” arasından seçilir. Tarikat adaylarına “talip”, tarikata henüz girmeyenlere ise “âşık” denir. Bektâşîler; çelebiler / bel oğulları ve babalar / yol oğulları / mücerretler şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Birinciler,

kendilerinin Hacı Bektâşî Veli'nin soyundan geldiklerini iddia ederler; ikinciler ise, bunu kabul etmezler ve gerçek Bektâşîlerin kendileri olduğunu söylerler (Karagöz ve diğ., 2006:64).

Hacı Bektâşî Veli *Makâlât* adlı eserinde inanç, düşünce ve anlayışında Kur'an'ı ve Hz. Peygamberin sünnetini esas almış, iman, ibadet ve ahlak ilkelerini ayet ve hadislerle açıklamıştır.

Bu bağlamda, tarihî seyri içersinde farklı din ve kültürlerin etkisinde de kalan Bektâşî tasavvufî anlayışı, İslam kimliğini muhafaza etmiştir.

1.4.4. Râfizilik

Alevîlik için, on altıncı asırdan itibaren, Osmanlı kaynaklarında rastlanan ve tahkir için kullanılan bir isim de Râfizî veya Râfıza'dır (Fiğlalı, 2006:10). Râfıza terimi, Anadolu'da Alevî topluluklar için on altıncı asırdan itibaren, Kızılbaş ve Alevî terimlerinden önce kullanılmıştır (Bozkuş, 2006:68).

Sözlükte “reddetmek, kabul etmemek, kumandanını terk eden bir ordu veya askeri birlik” anlamına gelen Râfizî, mezhepler tarihinde, yaygın şekliyle Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in hilafetlerini kabul etmeyip reddedenler için kullanılan bir kavramdır. Bu yönüyle Şia'ya yakınlığı söz konusudur. Çoğulu revâfizdir. Kendi iddialarına göre râfıza, kötülüğü terk edenler demektir. Buna göre Hz. Muhammed vefat edince Müslümanların bir kısmı İslam'dan uzaklaşmaya başladılar; sadece Şiîler kötülüğü reddettiler ve Hz. Musa'ya nispetle Harun ne ise, Hz. Muhammed katında aynı olan Ali'ye bağlandılar. Böylece Şiîler Râfıza adını kendileri için bir iftihar vesilesi yaptılar (Karaman ve diğ., 2006:542).

Tarihî yönden ise Râfıza akımı ilk kez Hz. Hüseyin'in torunu Zeyd ibn Ali zamanında Kûfe'de ortaya çıkmıştır. Emevîlere karşı bir ayaklanma anında kendisine ilk iki halife hakkındaki kanaati sorulunca Zeyd; onlar hakkında hayır ve iyilikten başka bir şey bilmediğini ve cedlerinden de farklı bir şey işitmediğini söyleyince O'nu terk etmişler ve bunlardan dolayı da onlara Râfıza denmiştir. Böylece bu kelime, Zeydiyye tarafından, Zeyd'i terk edenler; ehl-i sünnet tarafından ise ilk iki halifeyi reddedenler anlamında kullanılmıştır (Karaman ve diğ., 2006:542-543)

Osmanlı döneminde Kızılbaşlık farklılaşmasının anlaşılmasında önemli bir terim olan Râfıza, ancak XV. yüzyılın sonundan itibaren kullanılmaya başlanılan Kızılbaşlıktan daha geriye giden bir geçmişi vardır. Bu terim önceki dönemlerde, daha çok aşırılık ifade eden düşünceler taşıyan Şîî kimseler için kullanılmıştır. Osmanlı kaynaklarında bu kavram daha çok Kızılbaşların hangi mezhebi geleneğe ait olduğunu ifade eder (Teber, 2007:37).

1.4.5. Şia (Şîîlik)

Sözlükte “tarafdar, yardımcı ve fırka” demektir. Mezhepler tarihinde Şîa; Hz. Peygamberin vefatından sonra Hz. Ali ve ehl-i beytini halifelik (imamet) için en layık kişi olarak gören, onu nass ve tayinle “meşru” halife kabul eden; ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inananların ortak adı olmuştur (Karaman ve diğ., 2006:620; Onat, 1993:146).

Kaynaklarda Şîanın, Hz. Peygamberin vefatından bir müddet sonra veya Hz. Osman’ın şehit edilmesinin ardından ya da Cemel ve Siffin olaylarından sonra ortaya çıktığı şeklinde muhtelif görüşler bulunmaktadır.

Şia kavramının sözlük anlamını ve terim anlamını dikkate alarak bir değerlendirmede bulunmak gerekirse, Hz. Ali’nin ilmî ve ahlâkî cesareti, şahsiyeti, Hz. Peygambere yakınlığı ve diğer özellikleri de dikkate alındığında, Hz. Ali’ye karşı Hz. Peygamberin sağlığında bile Şîa anlamında manevî bir bağlılığın olduğunu söylemek mümkündür.

1.4.6. Çepni

Bugün başta Orta ve Doğu Karadeniz olmak üzere, İç ve Batı Anadolu’nun birçok yerinde yaşayan Çepnilerin yerleştikleri bölgenin coğrafi yapısı, komşu oldukları diğer halklar ve yaşadıkları Türk boylarının etkisiyle hem dillerinde, hem inançlarında hem de diğer kültürel unsurlarında önemli değişiklikler olmuştur. Bu farklar içinde belki de en fazla dikkat çeken ve önemseneni bir kısım Çepnilerin Sünnî, bir kısmının ise Alevî olmalarıdır (Çelik, 2007:1169).

Araştırma yöresinde iletişim kurduğumuz kişiler tarafından “Çepni” kavramı sıklıkla dile getirilmiştir. Çünkü yörede Ordu ve Trabzon’dan göç eden ve kendilerini Çepni olarak ifade eden çok sayıda Alevî vardır.

“Çepni” kelimesi düşmanla savaşan, mert, yiğit, asi anlamında kullanılmıştır. Çepni boyunun özelliği “nerde yağı görse orda savaşır” olarak anlatılmaktadır. Çepniler oğuzların üçok koluna mensupturlar (Üzüm, 1997:15). Çepnilerin Anadolu’nun fetih ve iskânında mühim roller oynadıkları bilinmektedir. XVI. yüzyılda Anadolu’da onlara ait kırk beş kadar yer adının görülmesi bunun en önemli delilidir. Hacı Bektâşî Veli’nin Sulucakarahöyük’teki ilk müritleri Çepnilerdendi. Bektâşî çelebilerinin bu köydeki Çepnilerden tanınmış bir ailenin soyundan gelmeleri kuvvetle muhtemeldir. Çepniler Yavuz Sultan Selim devrinde Trabzon sancağında bilhassa Giresun-Kürtün ve Vakfikebir arasında yoğun bir şekilde yaşıyorlardı. Bundan dolayı bu yörenin batı kesimine Vilâyeti Çepni adı verilmişti. Çepniler daha sonraki yüzyıllarda Trabzon’un doğusunda bulunan yerlere göç ederek oralardaki Türk yerleşmesinde önemli rol oynadılar (Sümer, 1993:269).

Anadolu’ya göçleri Selçukluların ilk Anadolu’yu istilasını sırasında olan Çepnilerin bir kısmı Trabzon Rum İmparatorluğu topraklarına yerleşmiş, Sinop’un ele geçirilmesinden sonra uç beyi olmuşlardır. Diğer bir kısmı ise Batı Anadolu’ya gelmişlerdir. Bugün Giresun, Tirebolu, Görele ve Vakfikebir bölgesinde yaşamakta olan Trabzon bölgesi Çepnileri, merkezden uzakta yaşayan köyleri hariç, hocaların ve Sünnî beylerin etkisiyle Kızılbaşlığı bırakmışlar, Sünnîliğe yönelmişlerdir. Ancak Balıkesir civarındaki Çepniler ise Alevî kimliklerini muhafaza etmişlerdir (Üzüm, 1997:15).

1.5. Deneklerle İlgili Veriler

1.5.1. Cinsiyet Durumu

Araştırma yöresi Gölyaka ilçesi ve köylerinde 100 kişiye uyguladığımız anketin cinsiyete göre dağılımı aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

Tablo 1: Deneklerin cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyetiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Erkek	74	74
Bayan	26	26
Genel Toplam	100	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların %74’ü erkek, %26’sı bayandır.

1.5.2. Yaş Durumu

Demografik verilerde yaşların tespiti genel anket uygulamalarında olduğu gibi belli yaş aralıkları şeklinde dört kategoriden oluşmuştur. Anket 20 yaş üstü olanlarda uygulanmıştır.

Tablo 2: Deneklerin yaş durumlarına göre dağılımı

Yaşınız?	Denek Sayısı	Geçerli %
20-34	34	34
35-49	31	31
50-64	25	25
65 ve yukarısı	10	10
Genel Toplam	100	100

Tablo 2’de görüldüğü üzere katılımcıların %34’ü 20-34 yaş grubundan, %31’i 35-49 yaş grubundan, %25’i 50-64 yaş grubundan, %10’u da 65 ve üstü yaş grubundan oluşmaktadır.

1.5.3. Eğitim Durumu

Tablo 3: Deneklerin eğitim durumlarına göre dağılımı

Eğitim durumunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
İlkokul	47	47
Lise	21	21
Okur-yazar	6	6
Ortaokul	8	8
Üniversite	13	13
Yüksek okul	5	5
Genel Toplam	100	100

Tablo 3’te görüldüğü üzere katılımcıların %6’sı okur-yazardır, %47’si ilkokul, %8’i ortaokul, %21’i lise, %5’i yüksek okul, %13’ü de üniversite mezunudur.

1.5.4. Medeni Durum

Tablo 4: Deneklerin medeni durumlarına göre dağılımı

Medeni Durumunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evli	88	88
Bekâr	12	12
Genel Toplam	100	100

Tablo 4’te görüldüğü üzere katılımcıların %88’i evli, %12’sinin bekârdır.

1.5.5. Meslek Durumu

Tablo 5: Deneklerin mesleklere göre dağılımı

Mesleğiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Çiftçi	32	32
Emekli	6	6
Esnaf	12	12
Ev hanımı	18	18
İşçi	14	14
Kimyager	1	1
Memur	11	11
Öğrenci	2	2
Öğretmen	1	1
Serbest	2	2
Şoför	1	1
Genel Toplam	100	100

Tablo 5'in verilerine göre mesleklerine göre katılımcıları gruplandığımızda, %32 çiftçi, %6 emekli, %12 esnaf, %18 ev hanımı, %14 işçi, %11 memur, %1 kimyager, %2 öğrenci, %1 öğretmen, %2 serbest meslek, %1 şoför şeklindedir.

1.5.6. Doğum Yeri ve İkamet Durumu

Tablo 6: Deneklerin doğdukları yere göre dağılımı

Doğduğunuz köy neresidir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Açma köyü	9	9
Balıkesir	1	1
Çamlıbel	10	10
Ereğli	1	1
Gölyaka	2	2
Hacıyakup	17	17
Trabzon	3	3
Yunusefendi	57	57
Genel Toplam	100	100

Doğum yerine göre dağılımlara bakıldığında, katılımcıların %57'si Yunusefendi köyü, %17'si Hacıyakup, %10'u Çamlıbel, %9'u Açma köyü, %2'si de Gölyaka doğumludur. Verilerden de anlaşılacağı üzere yörede farklı yerleşim bölgeleri olmakla beraber, buralarda yaşayanların çoğu Yunusefendi köyünden ayrılmamıştır. Zira Çamlıbel köyünün, Yunusefendi köyünün mahallesi iken ayrı bir köy olarak kurulduğunu ifade

etmiştik. Öte yandan evlilik ve diğer sebeplerle köyden ayrılmaların dikkate alındığında anket katılımcılarının doğdukları yere göre verilerde yüksek oranda çıkan Yunusefendi köyünün yöre Alevîleri üzerindeki rolü daha iyi anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Deneklerin kaç yıldır köyde ikamet ettiklerine yönelik cevapların dağılımı

Kaç yıldır köyde ikamet ediyorsunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
1-20	16	16
21-40	30	30
41-65	21	21
65 ve yukarısı	5	5
Gölyaka Merkez	28	28
Genel Toplam	100	100

Katılımcıların kaç yıldır köyde ikamet ettikleriyle ilgili verilere bakıldığında her ne kadar bu soruyu sormuş olsak da şu kanaate varmamız mümkün; yörede hemen bütün Alevîler köyde ikamet etmektedir. Yöre zaten konum itibarıyla kırsal bir bölgedir. Araştırma köylerinden sadece Yunusefendi ve Çamlıbel köyleri merkezden uzaktır. Açma köyü ve Hacıyakup köyü, ilçe merkezine mücavidir. Ayrıca tablo 7’de görüldüğü üzere sorumuza her ne kadar %28 oranında “Gölyaka merkez” yazarak şehirde oturduğu şeklinde cevap verilmişse de bu kişilerin çoğu yazın köyde, kışın şehirde ikamet eden kişilerdir. Araştırmamız kış dönemine rast gelmesi sebebiyle olacak ki şehirde oturanlar %28’lik oranla büyük çıkmış görünmektedir.

Tablo 8: Deneklerin hangi köyde oturduklarına yönelik cevapların dağılımı

Şu anda oturduğunuz köy neresidir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Açma köyü	12	12
Çamlıbel	10	10
Gölyaka	21	21
Hacıyakup	22	22
Yunusefendi	35	35
Genel Toplam	100	100

Katılımcıların şu anda ikamet ettikleri köye göre dağılımları tablo 8’de görüldüğü üzere; Açma köyü %12, Çamlıbel %10, Hacı Yakup %22, Yunusefendi %35, Gölyaka merkezde %21 olmak üzere, toplam 100 kişidir.

BÖLÜM 2: GÖLYAKA'DAKİ ALEVİLERİN DİNÎ İNANÇ VE İBADETLERİYLE İLGİLİ VERİLER

2.1. İnançlar

Bu bölümde araştırma yöresinde yaşayan Alevîlerin inanç ve ibadetlerini açıklamaya çalışacağız. Bunu yaparken literatürde farklı kişiler tarafından yapılan inançlarla ilgili değerlendirmeleri aktaracağız, daha sonra yaptığımız mülakat görüşmelerinden ve anket çalışmasından elde ettiğimiz bilgilerle, yöre Alevîlerinin temel inanç esasları ve genel İslâmî inançlara bakışlarını ve ibadetlerini değerlendirmeye çalışacağız.

Alevîliğin yapısı itibariyle, bölgeden bölgeye, yöreden yöreye farklılıklar arz ettiğini ifade etmiştik. Araştırma yöresinde gördük ki Alevîlik, aynı köyde iki farklı evde bile farklı anlaşılakta ve uygulanmaktadır. İslam tarihinde onlarca hatta yüzlerce fırka, mezhep ve tarikatlar türemiştir. Geçmişte bunlar farklı şekillerde anlaşılmiş ve yorumlanmıştır. Elbette ki bunun, üzerinde ayrıca durulması gereken farklı sebepleri vardır. Bunlar arasında ilk olarak zikretmemiz gereken sebep; insanların, hal, tavır, tutum, davranış, duygu ve düşünceleri itibariyle birbirinden farklı olmasıdır. İnsanın fitratından kaynaklanan farklılık, insanların içinde yaşamış olduğu toplumsal yapıyla birleşince, onların dinî hayatlarının farklı biçimlenmesine ve şekillenmesine sebep olmuştur. Kutlu'nun ifade ettiği gibi, aynı kültürel, siyasî, ekonomik ve dinî ortamlarda yetişen iki insan arasında dahi, dini anlama, algılama, anlamlandırma ve yaşayış biçimlerinde farklılıklar görülebilir. İnsanların dini anlama, açıklama, yorumlama ve yaşama tecrübelerinde görülen farklılıklar ve dinî tipolojiler, temelde insanın tabiatında bulunan tipolojiler ve toplumsal yapıyla yakından ilişkilidir (Kutlu, 2006:134). Diğer yandan dinin hangi toplum tipinde icra edildiği de ayrı bir konudur. Sosyologların toplum tasnifleri çok çeşitlidir. Bunlardan biri de geleneksel toplum yapısıdır. Günay'a göre, temel değerlerini dinin kutsallıklarından alan geleneksel toplumun kültürü bir bütün oluşturmakta ve kişi bu kültürü almakla, toplumla bütünleşmiş olmaktadır. Geleneksel toplumda, günlük hayatın yıllık devri aynı zamanda hem dinî ve hem de sosyal bir renk ve anlam taşıyan birçok bayram ve törenlerle işaretlenmiş durumdadır (Günay, 2008:395).

Ülkemiz gerçekliğinde önemli bir yeri olan Alevîler, ülkemizin değişik yörelerinde

olduğu gibi, Düzce/Gölyaka yöresinde de dinî inanç ve yaşantılarını sürdürmektedir. Dinî hayatın ilk boyutu, dinî tezahürün ilk basamağı olan inanç, dinî yaşantı üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda, bu ön bilgiler ışığında araştırma yöresindeki Alevîlerin dinî inançlarını ve dinî inançların yansımalarını ortaya koymaya çalışacağız.

2.1.1 Allah'a İman, Hak-Muhammed-Ali İnancı

Aynı başlık altında Allah'a iman ve Hak-Muhammed-Ali inancını ayırarak işledik. Yaptığımız kaynak taramalarında Alevî yazar ve aydınlar arasında Allah'a iman noktasında fikir birliği sağlanmış olmasına rağmen, aynı fikir birliğinin Hak-Muhammed-Ali inancı üzerinde sağlanamadığını gördük. Örneğin Alevî yazarlardan Noyan, Alevîlikteki Hak-Muhammed-Ali anlayışının Hıristiyanlıktaki üçlemeye benzetilmesine karşı çıkarken (Noyan, 1985:54), Kaleli, Alevîlikteki bu anlayışın Hıristiyanlıktaki teslis inancını çağrıştırdığını ileri sürmektedir (Kaleli, 1996:20).

Allah; Yüce Yaraticının özel ismidir. Bu isim, O'nun kemal, cemâl ve celâl sıfatlarının ifade ettiği anlamların tamamını kapsar. İnsanlar, Allah'ın zatını, hakikat ve mahiyetini bilemezler. O'nu, eserleri ve eserlerin delalet ettiği sıfatları ve isimleriyle tanıyabilirler. Allah'ın eserleri isimlerine, isimleri sıfatlarına, sıfatları da zatına delalet eder. Allah'ın isim ve sıfatları zatı gibi ezeli ve ebedîdir, zatı ile birlikte vardır. Bu hususta tüm inananlar hemfikirdir.

Malumdur ki, genel İslâmî anlayışta Allah tüm varlığın tek yaratıcısıdır. Kur'an'da İhlâs Suresinde buna açıkça değinilir. “*De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir). O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (Kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir.*” (İhlâs, 112/1-4)

Hz. Ali'nin konuşmaları, mektupları ve hikmetli sözlerinden derlenen *Nehcü'l Belâğa* adlı eserde geçen Allah ile ilgili ifadeler şöyledir.

“Dinin esası Allah'ı bilmektir. O'nu bilmenin kemali O'nu tasdik etmektir. O'nu tasdik etmenin kemali, O'nu birmektir. O'nu birlemenin kemali, O'na ihlâs ile bağlanmaktır. O'na ihlâs ile bağlanmanın kemali, her sıfatın mevsûfun gayrı olduğuna ve her mevsûfun sıfatın gayrı olduğuna şahadet ederek O'nun için sıfatları reddetmektir” (Şerîf Radî, 2007:29).

Allah'a iman esası bütün Müslümanların ortak paydası olduğundan Allah'a inanmayan bir kimse Müslüman kabul edilmez. Dolayısıyla böyle bir kimsenin Alevî olması da söz konusu değildir. Biz de, araştırma yöresinde konu ile alakalı olarak sorduğumuz sorulara aldığımız cevaplarda bu hususu teyit etme imkânı bulduk.

Tablo 9: Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	100	100
Hayır	0	0
Fikrim yok	0	0
Genel Toplam	100	100

Tablo 9'da görüldüğü üzere ilgili soruya katılımcıların tamamı evet cevabını vermiştir. Dolayısıyla Alevîlerin Allah'a inandıkları konusunda şüphe yoktur. Yörede yaşayan Alevîler üzerinde, Allah'a iman konusunda gerek yaygın İslâmî görüş doğrultusunda gerek Alevî kaynaklar doğrultusunda aksi görüşe rastlanmamıştır. Yaptığımız mülakatlarda da yöre Alevîleri, Allah'ın varlığına ve birliğine, O'nun noksansız olduğuna, eşi ve benzerinin bulunmadığına, varlığının ezeli ve ebedî olduğuna, O'nun hiçbir şeye muhtaç olmayıp, her şeyin ona muhtaç olduğuna şeksiz şüphesiz inandıklarını ifade etmişlerdir.

Hak-Muhammed-Ali inancına gelince, kaynaklarda bu kavram, Allah-Muhammed-Ali veya Hak-Muhammed-Ali şeklinde kullanılmıştır. Yörede ise kavram Hak-Muhammed-Ali şeklinde kullanılmaktadır. Kavram bu haliyle Alevî inancının en girift konularının başında gelmektedir ve Alevî inancının en önemli unsurudur.

Her ne kadar bu kavramın ilk defa ne zaman ve kimin tarafından kullanıldığı bilinmiyorsa da XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek sıklaşan bir kullanıma sahip olduğu söylenebilir. Nitekim bu dönemden sonra kaleme alınan kültürel kaynaklarda bu üçler tasavvuruyla ilgili olarak çok sayıda kayda rastlanmaktadır (Üzüm, 2008:71).

Ancak Alevîlikle ilgili yazılan eser ve kaynaklarda sıkça kullanılan bir kavram olmasına karşılık, kavramın bütün Alevîler tarafından aynı şekilde anlaşıldığını, gerek Alevî din adamlarının gerek Alevî yazar ve aydınlarının kavram üzerinde fikir birliğini

sağladıklarını söyleyebilmek oldukça güç görünmektedir. Kaynaklarda yer alan görüşleri dikkate alarak, Alevî inancında bu üçlemeyle ilgili genel manada üç farklı yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bir kısım Alevî yazarlar, Hak-Muhammed-Ali üçlemesinin tek bir hakikatin üç ayrı ifadesi olduğunu ileri sürmektedir. Diğer bir grup ise “Hak”ın ayrı bir hakikat ve fakat Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin aynı hakikat olduğunu kabul etmektedir. Konuyla alakalı üçüncü görüşe göre Hak, Muhammed ve Ali kavramları ayrı ayrı birer hakikatin ifadesidir.

Yukarıda ifade edilen, üçlünün tek bir hakikatin üç ayrı ifadesi şeklindeki ilk görüşe göre; Hak-Muhammed-Ali üçü de birdir. Bunlar bir şeyin farklı tezahürleridir (Üçer, 2005:32). Saygı’ya göre de, Allah telâkkisi, “Hak-Muhammed-Ali”den ibaret “üçlü bir” Allah telâkkisidir. Doğrusu “Allah”, Muhammed ve Ali’de tecelli etmiştir ve buna “nur-u vahit” denir. Nur-u vahit, tek bir nur demektir (Saygı, 2005:306).

Bu görüş bağlamında kanaatimizce bir hususa dikkat edilmesi gerekmektedir. O da şudur; bu anlayış doğrultusunda Allah, Muhammed ve Ali üç ayrı varlık olarak görülüp “üç tanrı vardır” şeklinde bir tasavvur söz konusu değildir. Bu anlayışta, üçlüde “Hak” esas kabul edilip, üçünün de aynı nurdan olduklarına inanılmaktadır. Her şeyin kendisine muhtaç olduğu Allah nasıl olur da insanla aynı varlık olarak düşünülebilir? Bu durum genel İslâmî anlayışa ters gelerek hayret uyandırabilir. Fakat tüm varlığı Allah’ın bir tecellisi olarak gören bir anlayışın Muhammed ve Ali’nin Allah’ın bir tezahürü olduğunu ileri sürmesi anlaşılabilir bir durumdur. Zira tasavvufî anlamda kâmil insan seviyesine ulaşanların Hak ile Hak olup Hak’la bütünleştiği, diğer bir ifadeyle vahdet-i vücud anlayışının yorumu içinde tüm varlığın Allah’ın bir tezahürü olarak görüldüğü bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla bu durum, bütün yaratılanların tasavvufî yorum içersinde Allah’ın tezahürü olarak addedilmesinden kaynaklanmaktadır.

Üçlünün “Hak”ın ayrı bir hakikat ve fakat Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin aynı hakikat olduğu şeklindeki ikinci görüşe göre; Hak-Muhammed-Ali üçlüsündeki Hak, Allah’tır. Muhammed ve Ali’nin aralarında bir fark yoktur, nitelik ve özellik olarak birbirlerinin aynı olup tek bir varlık olarak anlaşılırlar. Bu varlığın dışı Hz. Muhammed, içi Hz. Ali’dir. Varlığın dışı nübüvveti, içi de velayeti temsil eder. (Zelyut, 1998:302). Üçlerin son ikisi olan Muhammed-Ali, nübüvvet ve velayetin iç içe girdiği bir “öz”ü dile

getirir. Ve o ikisi tek kimlik olarak “Muhammed-Ali” şeklinde ifade edilir (Üzüm, 2008:98).

Son olarak, üçlünün ayrı ayrı birer hakikatin ifadesi şeklindeki üçüncü görüşe göre Hak’tan maksat Yüce Allah, Muhammed’den maksat Hz. Peygamber ve onun şahsında nübüvvet müessesesi ve son olarak da Ali’den maksat velayet kapısının piri olan Hz. Ali’dir. Buna göre üçlerdeki unsurların her birinin nitelik ve görevleri ayrı ayrı belirlenmiş olup, ulûhiyet-nübüvvet-velayet bağlamında değerlendirilmiştir (Kaya, 1993:70; Noyan, 1985:54).

Konuyla alakalı olarak bazı son dönem yazarlarının Hak-Muhammed-Ali üçlemesi ile ilgili Hıristiyan teolojisi arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Örneğin Kaleli’ye göre bu üçlü anlayış Hıristiyanlıktaki teslis inancını çağrıştırmaktadır (Kaleli, 1996:20). Buna karşın Noyan, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin anne ve babalarının belli olduğunu, gökten inmediklerini ve sonradan ortaya çıkacaklarını da söylemediklerini, aksine her ikisinin de kul olduklarını ifade ettiklerini, ayrıca Alevîlikte bu üçlemenin İslamiyet’teki ulûhiyet-nübüvvet-velayet bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederek, Hıristiyanlıktaki üçlemeye benzetilmesine karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla bu inancın Hıristiyanlıktaki teslis inancıyla ilgisinin olmadığını söylemektedir. (Noyan, 1985:54). Üzüm’e göre ise, ünlü Bektâşî dedebabası Bedri Noyan’ın bu kavramın Hıristiyanlıktaki teslis inancı ile hiçbir ilgisinin olmadığını söyledikten sonra, bu üçlerin İslam dinindeki ulûhiyet, nübüvvet ve velayet kavramlarıyla ilişkili olduğuna dair tespitini haklı bulmak mümkün değildir (Üzüm, 2008:72). Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus şudur; gerek Alevî kesimden olsun, gerek Sünnî kesimden bazı yazarlar olsun Hak-Muhammed-Ali anlayışıyla Hıristiyanlığın teslis inancı arasında ilişki kurmanın dinî, bilimsel ve sosyal hiçbir tutar yönünün olmadığını her iz’an sahibinin rahatlıkla anlaması gerekir. Bu tür yaklaşımlar, şayet art niyetli değilseler bile büyük bir cehaletin göstergesidir.

Görünen o ki, Alevîlikle ilgili yazılan eserlerde bu inançla ilgili oldukça farklı yorumlar bulunmaktadır. Esas konumuz araştırma yöresinde bu inançların nasıl yorumlandığını tespit etmek olduğundan, Alevîlikle ilgili eserlerde yer alan yorumlar üzerinde, ön bilgi olması açısından bu kadar bilgi vermeyi yeterli bulduk. Şimdi Alevî inancında önemli bir unsur olarak görülen Hak-Muhammed-Ali inancının yöre

Alevîleri arasında nasıl anlaşılıp yorumlandığını, yaptığımız araştırmalardan elde ettiğimiz veriler doğrultusunda aktarmaya çalışacağız.

Araştırma yöresinde, bu inançla ilgili olarak yukarıda üçüncü olarak zikrettiğimiz bilgilere benzer yoruma rastlanmıştır. Bu bağlamda, Hak-Muhammed-Ali inancındaki her bir kavram yöre Alevîleri tarafından ayrı ayrı tanımlanmış, nitelik ve görevleri belirlenmiştir. Bu anlamda “Hak”; yukarıda da zikrettiğimiz şekilde, bir, noksansız, ezeli ve ebedî olan, her şeyin ona muhtaç olduğu ve fakat onun hiçbir şeye muhtaç olmadığı, dengi, eşi, benzeri olmayan ve her şeye gücü yeten Allah’tır. Hz. Muhammed; Allah’ın hitabına muhatap olup, Kur’an’ı Kerim’in kendisine indirildiği, Allah’ın dinini tebliğ etmekle görevli nübüvvet nurunun son temsilcisi son peygamberdir. Hz. Ali ise; peygamberin damadı, amcasının oğlu, arkadaşı, kardeşi (musahibi), Allah’ın aslanı, dini yayma, tebliğ ve açıklamada peygambere yardım etmekle görevli kimsedir (kişisel görüşme, 2009). Bu anlamda kısaca ifade edecek olursak, yörede Hak-Muhammed-Ali inancı, Noyan ve Kaya’nın yorumu gibi ulûhiyet-nübüvvet-velayet şeklinde değerlendirilebilir.

Bu bağlamda Allah’a iman noktasında yöre Alevîlerinin herhangi bir tereddütleri bulunmamaktadır. Hak-Muhammed-Ali inancı da gerek gündelik hayatta gerek uygulamalarda sık sık kullanılmakta olup Hak, tevhit inancını, Hz. Muhammed, nübüvvet nurunun son temsilcisini, Hz. Ali ise velayet anlayışını temsil eder. Bu itibarla yöredeki Alevîlerin Hak-Muhammed-Ali anlayışının İslam’ın özü ve kitabî geleneği ile uyumlu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

2. 1. 2. Meleklerle İman

Sözlükte “haberci ve kuvvet” anlamına gelmektedir. Çoğulu “Melâike”dir. İslâmî ilimler terminolojisinde ise nurdan yaratılmış, yemeyen, içmeyen, erkeklik ve dişiliği olmayan, uyumayan, gençliği ve ihtiyarlığı bulunmayan ve günah işlemeyen, ağırlığı olmayan, latif, ruhanî ve nuranî varlıklardır. Meleklerle iman İslam’ın temel şartlarından biridir. Çünkü onların varlığı nass ile sabittir. Onlara iman etmek, aynı zamanda gayba da iman etmek demektir. Her ne kadar onları gözlerimizle görmek mümkün değilse de, aklen inkârını gerektirecek bir sebep de yoktur (Karaman ve diğ., 2006:421-422).

Yörede yaşayan Alevîlerin, Allah'a iman konusunda olduğu gibi meleklerle iman konusunda da herhangi bir tereddütleri yoktur.

Tablo 10: Meleklerle inanıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Meleklerle inanıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	99	99
Hayır	1	1
Fikrim yok	0	0
Genel Toplam	100	100

Tablo 10'da görüldüğü üzere ilgili soruya katılımcıların % 99'u evet, % 1'i hayır şeklinde cevap vermiştir.

Yapmış olduğumuz mülakatlarda da meleklerle iman konusunda yöre Alevîleri dört büyük meleklerle beraber diğer meleklerin varlığını da kabul etmişler ve meleklerle inandıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre, melekler ve görevleri şu şekilde ifade edilmiştir; **Cebrâil**; vahiy getirmekle, **Azrâil**; insanların canını almakla, **Mikâil**; tabiat olaylarını yönetmekle, **İsrâfil**; kıyamet günü sur'a üflemeyle, **Münker-Nekir**; kabirde sorgu-sual sormakla, **Kirâmen Kâtibîn**; iyilik ve kötülükleri yazmakla görevli meleklerdir (kişisel görüşme, 2010).

Bununla birlikte meleklerin özellikleri konusunda, erkeklik, dişilik, yeme, içme vb. sıfatları bulunmayan, usanmadan Allah'ı tespih eden, nurdan yaratılmış varlıklar olduğu ifade edilmiştir (kişisel görüşme, 2010).

Sonuç olarak, yörede yaşayan Alevîler, meleklerle iman konusunu genel İslâmî inanışta olduğu gibi kabul etmekte ve inanmaktadırlar.

2.1.3. Kitaplara İman

Sözlükte kitap, “yazmak, nikâh kıymak, dikmek, bağlamak ve farz kılmak, ıstılahta ise yazılmış sayfalardan oluşan eser” demektir. Çoğulu kütüb'dür. İslam terminolojisinde kitap denince ilk akla gelen Kur'an'dır (Karagöz ve diğ., 2006:383). Karagöz'ün tanımına göre Kur'an; Yüce Allah tarafından (Hakka, 69/43), vahiy yolu ile (Yûnus, 10/12), Arapça olarak (Yûsuf, 12/2), peyder pey (Furkân, 25/32), Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (a.s.) indirilen (Şûarâ, 26/192-195), nesilden nesile bize kadar tevatüren gelen, mushaflarda yazılı, Fatıha sûresi ile başlayıp Nas sûresi ile sona eren, okunması

ile ibadet edilen ve sevap kazanılan, 323.015 harf, 77.439 kelime, 6.236 âyet ve 114 sûreden oluşan muciz bir kelimedir (Karagöz ve diğ., 2006:386).

Genel manada kitaplara iman konusunda Alevî inancına bakıldığında dört büyük kitaba inanılmaktadır. Alevîliğin asli kaynaklarına bakıldığında, Kur'an hakkında olumsuz hiçbir atıf yokken, asli kaynaklar üzerinde yapılan yorumlarla ilgili bazı Alevî yazarların eserlerinde, Kur'an'ın anlaşılma biçimi noktasında bazı farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Bu farklılıklar; Kur'an'ın batınî anlamına ağırlık verilmesi gerektiği (Zelyut, 1998:30), Kur'an'ın eksik olup Hz. Ali ilgili ayetlerin çıkartılmış olduğu (Zelyut,1998:135; Şener, 2004:173), Kur'an'ın yorumunun önemli olmadığı asıl önemli olanın "canlı Kur'an" olarak nitelenen insanın önemli olduğu şeklindeki anlayışlardır (Üzüm, 1997:84). Kur'an'ın bâtinî anlamına ağırlık verilmesi ve asıl önemli olanın insan olması şeklindeki görüşleri Alevîliğe tesir eden bâtinî, huruffî, sûfî vb. anlayışların etkisi olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak Hz. Ali ilgili ayetlerin çıkartılmış olduğunu gerekçe göstererek Kur'an'ın eksik olduğu şeklindeki görüşler hem Kur'an'ın ruhuna hem de genel İslâmî anlayışa ters bir durum arz etmektedir. Kitaplara iman konusunda bazı Alevî yazarlar tarafından dile getirilen bu anlayışları yöredeki Alevîlerle paylaştık.

Tablo 11: Kur'an okumayı biliyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Kur'an okumayı biliyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	61	61
Hayır	26	26
Kısmen	13	13
Genel Toplam	100	100

Anket verilerine göre katılımcıların %74 gibi büyük bir kısmı Kur'an okumayı bilmektedir.

Tablo 12: Çocuklarınızın Kur'an okumayı öğrenmesini ister misiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Çocuklarınızın Kur'an okumayı öğrenmesini ister misiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	96	96
Hayır	4	4
İsterim, ancak tepki görmekten korkuyorum	0	0
Genel Toplam	100	100

Tablo 12’de görüldüğü üzere “Çocuklarımızın Kur’an okumayı öğrenmesini ister misiniz?” sorusuna verilen cevapların oranının %96 olması yöre Alevîlerinin Kur’an’a ne derece önem verdiklerini gösteren ciddi bir veridir. Yine bu bilgiler ışığında araştırma yöresinde ilgili köylerdeki din görevlilerinden aldığımız bilgiler, yaz Kur’an Kurslarına katılımın yüksek olduğu noktasındadır. Dolayısıyla tüm bu veriler yöredeki Alevîlerin Kur’an’a ne denli önem verdiğini göstermektedir.

Tablo 13: Evinizde bulunan dinî kitapları işaretler misiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Numaraların Karşılığı:	Evinizde bulunan dinî kitapları işaretler misiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
1: Kur’an’ı Kerim	1	16	16
	2	1	1
2: İmam Cafer Buyruğu	3	0	0
	4	0	0
3: Hz. Muhammed ile ilgili kitaplar	5	0	0
	6	0	0
	7	0	0
4: Nehcü’l-Belâğa	1,2	4	4
	1,3	24	24
5: Hüsniye	1,6	9	9
	1,2,3	4	4
6: Hacı Bektâşî Veli Makâlâtı veya Velâyetnamesi	1,2,6	3	3
	1,2,3,6	24	24
	1,2,3,4,6	1	1
	1,2,3,5,6	1	1
7: Diğer (Besmele ve Fatiha Tefsiri, Namazla ilgili kitaplar, İslam ilmihali, Risale-i Nur)	1,2,3,6,7	1	1
	1,2,3,4,5,6,7	2	2
	1,3,6	4	4
	1,3,7	2	2
	1,6,7,	1	1
	1,3,6,7	2	2
	3,6	1	1
	Genel Toplam	100	100

Tablo 13’ün verilerine baktığımız zaman katılımcıların %98’inin evinde Kur’an’ı Kerim bulunmaktadır. Araştırma esnasında gitmiş olduğumuz her evde Kur’an bulunması, anket verilerimiz doğrultusunda yöre Alevîlerinin %98’inin evinde Kur’an’ı Kerim bulunması ve mülakatlarımız esnasında da savundukları görüşleri Kur’an’a dayandırmaları, Kur’an’ı ne kadar önemsediklerini göstermektedir.

Dolayısıyla yöre Alevîleri Kur'an'a karşı içten, samimi bir saygı ve hürmet beslemektedir.

Tablo 14: Okula giden çocuklarınızın dinî bilgi ihtiyaçlarının nasıl karşılanması gerektiğini düşünüyorsunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Numaraların Karşılığı:	Okula giden çocuklarınızın dinî bilgi ihtiyaçlarının nasıl karşılanması gerektiğini düşünüyorsunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
1: Din Kültürü Kitaplarından			
2: Yaz tatilinde gerçekleştirilen Yaz Kurslarından	1	29	29
	2	19	19
	3	10	10
3: Dedelerden	4	6	6
	1,2	28	28
4: Bunun bir ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum	1,2,3	2	2
	1,3	3	3
	2,3	3	3
	Genel Toplam	100	100

Tablo 14'te görüldüğü üzere "Okula giden çocuklarınızın dinî bilgi ihtiyaçlarının nasıl karşılanması gerektiğini düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen cevapların oranları; Din Kültürü Kitaplarından %29, yaz tatilinde gerçekleştirilen yaz kurslarından %19, dedelerden %10, bunun bir ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum diyenlerin oranı %6'dır. Buna karşın, Din Kültürü Kitaplarından ve yaz tatilinde gerçekleştirilen yaz kurslarından %28, Din Kültürü Kitaplarından, dedelerden, yaz tatilinde gerçekleştirilen yaz kurslarından %2, Din Kültürü Kitaplarından, dedelerden %3, dedelerden, yaz tatilinde gerçekleştirilen yaz kurslarından şeklinde birden fazla seçeneği işaretleyenlerin oranı %3'tür. Bu veriler doğrultusunda Din Kültürü Kitapları ve yaz tatilinde gerçekleştirilen yaz kurslarından seçeneğini işaretleyenlerin toplam oranı %84 iken, dedeler seçeneğinin bulunduğu şikkî işaretleyenlerin toplam oranı %18'dir. Bu veriler, günümüzde açılım tartışmaları doğrultusunda, bazı Alevî kuruluşlar tarafından bütün Alevîleri temsilen, okullarda Din Kültürü Derslerinin kaldırılması ve DİB'nin kaldırılması veya yeniden yapılandırılması şeklindeki taleplerin, en azından araştırma yöresinde yaşayan Alevîler için geçerli olmadığı noktasında bize ışık tutar mahiyettedir.

Araştırma yöresindeki Alevîlerin kitaplara iman ve Kur'an konusundaki anlayışları

oran bazında çoğunluk itibariyle bu şekilde gerçekleşirken, Kur'an'ın anlaşılma biçimi noktasında sayıları az olmakla beraber, Kur'an'ın Türkçe okunması gerektiği, bâtinî yoruma ağırlık verilmesi gerektiği ve eksik olduğu şeklinde farklı anlayışlar da mevcuttur.

Bu anlamda, tablo 14'te görüldüğü üzere “Okula giden çocuklarınızın dinî bilgi ihtiyaçlarının nasıl karşılanması gerektiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna “bunun bir ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum” şeklinde cevap veren katılımcılar buna gerekçe olarak “Kur'an'ın Arapça okunması gerektiğine inanmıyorum. İbadetler her dilde yapılabilir. Bizim dilimiz de Türkçedir. Dolayısıyla Kur'an Türkçe okunabilir. Dinî bilgileri ise zaten Türkçe kaynaklardan edinebiliyoruz. Bu yüzden de Kur'an'ın Arapça olarak öğrenilmesinin ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde görüş bildirmişlerdir

Tablo 15: Kur'an'ın bugünkü şekliyle eksik olduğu düşüncesine katılıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Kur'an'ın bugünkü şekliyle eksik olduğu düşüncesine katılıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	15	15
Hayır	82	82
Fikrim yok	3	3
Genel Toplam	100	100

Tablo15'te görüldüğü üzere “Kur'an'ın bugünkü şekliyle eksik olduğu düşüncesine katılıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %82'si hayır, %15'i evet, %3'ü de fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Konu hakkında menfî düşünen katılımcılara “Niçin böyle düşünüyorsunuz?” şeklinde sorduğumuz mülakat sorumuza “Dedemiz bize böyle dedi, bu yüzden ben de öyle diyorum” şeklinde cevap vermişlerdir. Müspet manada cevap veren katılımcılar içinde de “Dedemiz bize eksik olduğunu söyledi ama ben eksik olduğunu düşünmüyorum”, “Kur'an'ın eksik olduğu düşüncesi bazı Alevî yazarların uydurmasıdır”, “Kur'an eksik değil, fakat Sünnî İslam yorumuyla eksik” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde görüş ifade edenler de olmuştur.

Sonuç olarak yöredeki Alevîler, kullandığımız metotların verileri doğrultusunda, çoğunluk itibariyle başta dört büyük kitap olmak üzere, sahifelere de inanmaktadırlar. Kur'an ve içeriğiyle ilgili farklı anlayışların, dedelerin ya da kendi aralarında bilgili

kabul ettikleri kişilerin anlattıklarıyla sınırlı olmasına rağmen Kur'an'a karşı içten hürmet ve muhabbet beslemekte ve saygı duymaktadırlar.

2.1.4. Peygamberlere İman

Peygamber kelimesi, Farsça kökenli olup “haberci”, yani “Allah’tan haber getiren demektir. Dilimizde bu kelimeyi “elçi” sözü karşılarmaktadır. Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e (a.s.) kadar insanlara gönderilen peygamber sayısında ihtilaf olmakla beraber bazı kaynaklarda 124 bin olduğu bildirilmiştir. Bunlardan 25 tanesinin ismi Kur’an’da zikredilmektedir (Karaman ve diğ., 2006:539).

Konu ile ilgili Hak-Muhammed-Ali inancı başlığı altında, Hz. Muhammed’in nasıl anlaşıldığı konusunda bilgi vermiştik. Diğer peygamberler hakkında da yörede yaşayan Alevîler kendilerine kitap ve sahife verilen Hz. Musa, Hz. Davut, Hz. İsa, Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Şît, Hz. İdris başta olmak üzere bütün peygamberlere inandıklarını, Kur’an’da 25 peygamberin isminin geçtiğini, ancak yüz yirmi dört bin peygamberin olduğunu ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2009).

Diğer yandan yöre Alevîleri Hz. Muhammed’in şefaatçi olarak ve âlemlere rahmet olarak gönderildiğini, en büyük mucizesinin Kur’an olduğunu, Kur’an’ın ve ehli beytin, Hz. Muhammed’in bıraktığı en önemli iki emanet olduğunu ve Hz. Muhammed’in nübüvvet nurunu taşıdığına inandıklarından dolayı O’nu Güneş’e, velayet nurunu taşıdığına inandıklarından dolayı da Hz. Ali’yi Ay’a benzettiklerini ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2010).

Tablo 16: Ay’ın Hz. Ali’yi, Güneş’in Hz. Muhammed’i temsil ettiği görüşüne inanıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Ay’ın Hz. Ali’yi, Güneş’in Hz. Muhammed’i temsil ettiği görüşüne inanıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	24	24
Hayır	44	44
Fikrim yok	32	32
Genel Toplam	100	100

Bu anlamda, tablo 16’da görüldüğü üzere “Ay’ın Hz. Ali’yi, Güneş’in Hz. Muhammed’i temsil ettiği görüşüne inanıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların %24’ü evet, %44’ü hayır, %32’si ise fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Bu sorumuz, bir şeye yazılı cevap vermekle, sözlü cevap vermenin ne kadar farklı olduğunu

anlamamız açısından bize kaynak oldu. Anket çalışmamızı birebir yaptığımız için bunu rahatlıkla gözlemledik. Çoğu katılımcılar soru üzerinde çok düşündüler ve sonrasında işaretlediler. Dolayısıyla böyle bir dağılım ortaya çıktı. Katılımcılar, görüşmelerde Güneş ve Ay'ın gündüz ve gece dünyayı aydınlattığını, dolayısıyla Hz. Muhammed'in nübüvvet, Hz. Ali'nin de velayet nuruyla insanlığı aydınlattığını, bundan böyle temsil anlamında değil de teşbih (benzetme) anlamında Hz. Muhammed'in Güneş'e, Hz. Ali'nin Ay'a benzetilebileceğini, ancak Alevî inancında böyle bir şeyin olmadığını ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2010).

Yine bazı Alevî gruplar ve bazı Alevî yazarlar tarafından dile getirilen Hz. Ali'yi, Hz. Muhammed'den üstün görme, Hz. Ali'yi ön plana çıkarıp, Hz. Muhammed'i ikinci plana itme anlayışıyla ilgili sorularımıza istisnasız “Olur mu öyle şey, o nasıl söz”, “Et tırnaktan nasıl ayrılmazsa, Hz. Muhammed Hz. Ali'den, Hz. Ali de Hz. Muhammed'den ayrılmaz, Hz. Muhammedsiz muhabbet, Hz. Alisiz yol olmaz” (kişisel görüşme, 2010) diyerek bunun doğru olmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 17: Peygamberlere inanıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Peygamberlere inanıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	100	100
Hayır	0	0
Genel Toplam	100	100

Sonuç olarak, tablo 17'de de görüldüğü üzere “Peygamberlere inanıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların % 100 oranında evet cevabı vermesi yöredeki Alevîlerin peygamberlere iman konusunda ne kadar duyarlı olduklarını göstermektedir.

2.1.5. Ahiret Gününe İman

Dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat (Topaloğlu, 1988:543), “sonra olan ve son gün” anlamına gelen ahiret kavramıyla hem bu dünyanın sonu, hem de ölümlü başlayan dünya hayatından farklı ve ebedî olan hayat kastedilmektedir (Karaman ve diğ., 2006:13).

Din literatüründe ahiret, İsrâfil'in Allah'ın emriyle kıyametin kopması için Sûr'a ilk defa üflemesinden ikinci defa üflemesine, daha sonra cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme girmelerine kadar olan zaman veya Sûr'a ikinci kez

üfürülüştten başlayıp, ebedî olarak devam edecek olan zaman anlamında kullanılmıştır (Karaman ve diğ., 2006:13).

Ahiret konusuyla alakalı olarak İslâmî kaynaklarda; ruhun ölümsüzlüğü, cennet ve cehennemin mahiyet ve vasıfları, ahiret hallerinin tasviri, sırat, mizan, mahşer vb. hususların mahiyeti vb. konular tartışılmaktadır. Bu bağlamda bazı İslâmî fırkaların tenasüh veya tekammüs gibi farklı görüşlere düştükleri ya da tenasüh inancını çağrıştırabilecek bir takım yorumlara girdikleri görülür.

Alevîlik yapısı içersinde, kültürel kaynaklarda ahiret inancı **mead** kavramıyla işlenmekle beraber “Ölümden sonra insan ruhunun başka bir kalıba girerek yaşaması” şeklinden tanımlanan tenasüh anlayışına yer veren yorumlara da rastlanmaktadır (Üçer 2005:294). Kültürel kaynaklar üzerinden gidildiğinde oldukça farklılaşan ve karmaşıklaşan ve sonuçta hem ilmî hem dinî hem de aklî savunulabilirliği olmayan, içinden çıkılmaz bir hal alan çok sayıda kayda rastlanmaktadır. Oysa ahiret ve ahiretle ilgili olaylar, duyular ötesi konular olması sebebiyle, akıl yürütmeyle açıklanamaz. Dolayısıyla bu konuda bilgi edinilecek yegâne kaynak vahiydir. Bu anlamda Kur’an’da sıklıkla ahiret konusuna değinilmekte, huzur ve sükûnun sadece ölümsüz âlemde olacağına dikkat çekilerek, asıl hayatın ahiret hayatı olduğuna vurgu yapılmaktadır. “*Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!*” (Ankebût, 29/64), (Hadîd, 57/20)“... *Şüphesiz bu dünya hayatı ancak geçici bir yararlanmadır. Ahiret ise ebedi olarak kalınacak yerdir*” (Mü’min, 40/39).

Alevî inancının en önemli kaynaklarından biri olan *Buyruk*’ta, yalan söylemek, gıybet ve kötülük etmek, erenlerin sevgisini gönülden çıkarmak, talibin üç musibeti olarak ifade edilir. Ve herhangi bir talibin bu üç işi yapacak olursa dergâha kabul olunmayacağı, dünyadan ahirete imansız gideceği ve de kıyamet gününde cehennem azabına layık olacağı ifade edilmektedir (Buyruk, 1982:79).

Hz. Ali’nin konuşmaları, mektupları ve hikmetli sözlerinden derlenen *Nehcü’l Belâğâ*’da konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır.

“Ey Allah’ın kulları! Allah’tan sakının! Ecellerinizi amellerinizle geçin! Sizin için kalıcı olanı, fâni olanla satın alın! Göç için hazırlık yapın; yakında göçeceksiniz. **Ölüme** hazırlanın; o size yakındır. Kendilerine seslenildiğinde uyanan ve

dünyanın kendileri için bir yurt olmadığını bilerek onu **ahiretle** değiştiren bir topluluk olun! Münezzehe olan Allah, sizi boşuna yaratıp başıboş bırakmadı. Herhangi birinizle **Cennet** ya da **Cehennem** arasında, ölümün kendisine “ulaşmasından başka bir şey yok!..

Münezzehe olan Allah’tan dileriz ki, bizi ve sizi, kendisini hiçbir nimetin şımartmadığı, hiçbir hedefin Rabbine itaatten alıkoymadığı ve **ölümünden** sonra pişmanlığa ve üzüntüye düşmeyen insanlardan kılsın!” (Şerîf Radî, 2007:70-71).

Tablo 18: Öldükten sonra dirilmek var mıdır? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Öldükten sonra dirilmek var mıdır?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	85	85
Hayır	13	13
Fikrim yok	2	2
Genel Toplam	100	100

Tablo18’de görüldüğü üzere konu ile ilgili “Öldükten sonra dirilmek var mıdır?” sorusuna katılımcıların %85’i evet, %13’ü hayır, %2’si fikrim yok cevabını vermiştir. Ancak burada şunu ifade edelim; soruya hayır cevabını veren %13 lük kesim, öldükten sonra dirilmeye inkâr etme anlamında hayır demediklerini, öldükten sonra dirilişin bedenen değil, ruhen olacağı anlamında bu soruya hayır cevabını verdiklerini ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2010). Bu farklılık günümüzde genel İslâmî anlayışta da tartışılan konulardan biridir. Dolayısıyla sorumuza olumlu manada cevap verenlerin oranı %98’dir.

Yöre Alevîlerinin, yapmış olduğumuz görüşmelerde ahirete iman konusunda genel İslâmî anlayışla paralel görüşlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda yöre Alevîleri, insanların öldükten sonra tekrar dirileceğine ve sonrasında sonsuza kadar devam edecek olan hayatın başlayacağına inanmaktadırlar. Yöre Alevîleri ahiret ile ilgili kıyamet, kabir, berzah, sorgu-sual, mahşer, mizan v.b kavramları da kullanmaktadırlar.

Bu anlamda **kıyamet**; İsrâfil adlı meleğin Sûr’a üflemesiyle vuku bulan, ancak bunun ne zaman ve nasıl olacağı bilinmeyen bir şey olduğu, **kabir**; ölümden sonra insanların kıyamete kadar kalacakları yer, **berzah**; ölümden sonra dirilişe kadar kabirde geçen zaman, **sorgu-sual**; kabirde insanların melekler (münker-nekir) tarafından sorgulanacağı, **mahşer**; kıyamet koptuktan sonra insanların toplanacağı yer, **mizan**; insanların iyilik ve kötülüklerinin tartılacağı terazi, **Cennet**; iman edenlerin, salih amel

işleyenlerin ve sevapları günahlarından fazla olanların gidecekleri yer, **Cehennem**; inkârcıların sonsuza kadar, günahı sevabından fazla olan inananların da geçici olarak cezalandırılacağı yerdir (kişisel görüşme, 2010) şeklinde tanımlanmıştır.

Tablo 19: Cennet ve Cehennem var mıdır? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

20- Cennet ve Cehennem var mıdır?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	92	92
Hayır	8	8
Fikrim yok	0	0
Genel Toplam	100	100

Konumuzla bağlantılı olarak, “Cennet ve Cehennem var mıdır?” sorusuna katılımcıların %92’si evet, %8’i hayır cevabını vermiştir. Soruya hayır cevabını veren %8’lik grup, “Asıl Cennet ve Cehennem yaşadığımız bu dünyadadır. İyi bir insan olarak yaşayanlar için bu dünya Cennet, kötü bir insan olarak yaşayanlar için bu dünya Cehennem”, “Cennet ve Cehennem kavramları insanları iyilik yapmaya teşvik edip kötülüklerden uzaklaştırmak için ortaya atılmış kavramlardır” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde kitabî kaynaktan yoksun, kulaktan duyma fikirler olduğu görüşme esnasında çok rahat anlaşılabilir fikirler ileri sürmüşlerdir.

Bazı kaynaklarda dile getirilen ahiret inancıyla ilintili olarak ortaya atılan tenasüh inancıyla ilgili yorumlara yöre Alevîleri üzerinde de rastlanmıştır. Tenasüh inancı, öldükten sonra insan ruhunun bir başka kalıba intikal ederek hayatını sürdürmesidir. Buna göre, insanda ölümlü olan beden olup, ruh ise ölümsüzdür ve insan bedeni öldükten sonra ruh, ilk hayatındaki durumuna göre bu dünyada değişik bedenlere bürünerek farklı kalıplara girer. Bu dünyada ameli iyi olanların ruhları, daha sonraki yaşamlarda yine iyi insanlara, kötü ve günahkâr insanların ruhları ise bazı sevimsiz hayvanların kalıplarına girerek, ruhun zaman içinde temizlenip olgunlaşacağına inanılır (kişisel görüşme, 2010).

Ölüm sonrası değerlendirmelerle ilgili olarak Eröz; “Bektâşilikte ruh insanın insan-ı kâmil haline gelip devrini tamamlayıncaya, hak ile gerçek (Hak ile Hak) oluncaya kadar dolaşımına devam eder” (Eröz, 1990:236) der. Buna göre erenlerin ruhlarının Allah’a kavuştuğu, diğerlerinin ise o seviyeye gelinceye kadar beden değiştirmeye devam ettiği şeklinde bir anlayış söz konusudur. Bu anlamda anket katılımcılarına

yönelttiğimiz sorulardan aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

Tablo 20: Ruh göçüne, yani ölen insanın ruhunun başka bir insanın bedenine geçtiğine inanıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Ruh göçüne, yani ölen insanın ruhunun başka bir insanın bedenine geçtiğine inanıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	16	16
Hayır	75	75
Fikrim yok	9	9
Genel Toplam	100	100

Tenasüh inancıyla ilgili soruya Tablo 20’de görüldüğü üzere katılımcıların %16’sı evet, %75’i hayır, %9’u da fikrim yok diye cevap vermiştir.

Tablo 21: Hacı Bektaş Veli donunda (bedeninde) gelenin Ali’nin kendisi olduğu inancına, yani Hacı Bektaş Veli’nin ruhu ile Hz. Ali’nin ruhunun aynı olduğu inancına katılıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Hacı Bektaş Veli donunda (bedeninde) gelenin Ali’nin kendisi olduğu inancına, yani Hacı Bektaş Veli’nin ruhu ile Hz. Ali’nin ruhunun aynı olduğu inancına katılıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	31	31
Hayır	51	51
Fikrim yok	18	18
Genel Toplam	100	100

Yine tablo 20’deki soruya paralel şekilde sorduğumuz bu soruya katılımcıların %31’i evet, %51’i hayır, %18’i ise fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Tablo 20’deki soruya evet cevabı %16 iken, tablo 21’deki soruya %31 evet cevabı çıkması çelişik gibi görünse de katılımcılar tarafından yapılan açıklamalar çelişki olmadığını, sorudan farklı şeyler anlaşıldığını göstermektedir. Öncelikle don değiştirme ile tenasüh farklıdır. Tenasüh ölen kişinin başka bir bedene girmesi iken, beden değiştirme kısa bir süre için farklı bir varlık gibi görünme veya farklı bir varlığın bedenine girmedi. Bu da bir keramettir (kişisel görüşme, 2010). Bu şekilde düşünüp soruya evet diyen vardır, ancak sayısı azdır. “Hacı Bektaş Veli ve Hz. Ali’nin ruhu aynıdır demek onun ruhu ona geçer manasında değil, onun huyu, kişiliği, ahlakı, karakteri v.b ona geçer anlamında düşünüyorum ve bu anlamda evet diyorum” (kişisel görüşme, 2010) diyenlerin oranı, soruya evet diyenler içersinde hayli fazladır.

Tablo 22: (Ruh Göçüne İnanıyorsanız) Ruh göçü sadece özel insanlar için mi geçerlidir, yoksa tüm insanlar ruh göçüne tabi midir? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

(Ruh göçüne inanıyorsanız) Ruh göçü sadece özel insanlar için mi geçerlidir, yoksa tüm insanlar ruh göçüne tabi midir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Sadece erenlerin ve gerçek insanların ruhları öldükten sonra, başka bedenlerde Dünya'ya yeniden gelirler.	9	9
Tüm insanların ruhları öldükten sonra başka bedenlerde Dünya'ya yeniden gelir.	13	13
Varsa farklı görüş belirtiniz (inanmıyorum)	76	76
Fikrim yok	2	2
Genel Toplam	100	100

(Bu soru şartlı bir soru olduğu için hiçbir seçeneği işaretlemeyen deneklerin oranları “inanmıyorum” diyenlerin oranına dâhil edilmiştir.)

Tenasüh inancıyla ilgili katılımcılara yönelttiğimiz “(Ruh göçüne inanıyorsanız) Ruh göçü sadece özel insanlar için mi geçerlidir, yoksa tüm insanlar ruh göçüne tabi midir?” şeklindeki soruya, sadece erenlerin ve gerçek insanların ruhları öldükten sonra, başka bedenlerde Dünya’ya yeniden gelirler diyenlerin oranı %9, tüm insanların ruhları öldükten sonra başka bedenlerde Dünya’ya yeniden gelir diyenlerin oranı %13’tür. Aynı soruya katılımcıların %76’sı ise kesinlikle ruh göçüne inanmıyorum, %2’si de fikrim yok, şeklinde görüş beyan etmiştir.

Sonuç olarak Yöre Alevîlerinin, ahirete iman konusunda ve ahiretle ilgili diğer kavramlar üzerinde genel İslâmî kabule paralel bir anlayışa hâkim oldukları saptanmıştır. Tenasüh inancı konusunda ise, %22 oranında, net bir anlayış olmamakla birlikte müphem ve çelişkili bir takım şeyler söylemişlerdir. Kulaktan duyma, bir temele dayanmayan bilgiler olduğu çok rahat anlaşılan bir inanca sahiptirler. Buna karşın tablo 22’de de görüldüğü üzere %76 gibi çok büyük bir oran bu inanca sahip olmadığını ifade etmiştir.

2. 1. 6. Kazâ ve Kader Anlayışı

Kaza ve kader konusu, birçok dinî inanç sistemi ve felsefî akımlarda tartışılan, İslam düşünce sistemi ve mezhepler tarihinde de tartışılan, İslam tarihinde de birçok mezhebin, hatta aynı mezhep içinde bile farklı hiziplerin ortaya çıkmasına sebep olan ve günümüzde de tartışılan konulardan biridir.

Allah'ın yarattıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini gerçekleştirmesini ifade etmek üzere literatürde **kader** ve **kazâ** kelimeleri kullanılır. Sözlükte “gücü yetmek; planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak” gibi manalara gelen kader, “Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi” diye tarif edilir. “Hükmetmek; muhkem ve sağlam yapmak; emretmek, yerine getirmek” anlamlarındaki **kazâ** ise “Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesi” şeklinde tanımlanır (Yavuz, 2001:58). Kelam ilminde kazâ, Cenab'ı Hakk'ın ezelde irade etmiş olduğu ve takdir buyurduğu şeylerin, zamanı gelince her birisini ezeli ilim, irade ve takdirine uygun bir biçimde meydana getirmesi ve yaratmasıdır. Bu takdirde kazâ, Allah'ın tekvin sıfatını ilgilendiren bir konu olmaktadır. Bu tanım, Mâtüridî ve taraftarlarına göredir. Eş'arîler ise bunu daha farklı bir şekilde tarif etmişlerdir: Kazâ; hüküm manasındadır. Allah'ın eşyayı sonradan nasıl olacaksa ezelde öylece irade etmesidir. Kader ise, Allah'ın her şeyi vakti gelince, ezeli ilmine uygun olarak, irade ettiği şekilde yaratmasıdır (Karaman ve diğ., 2006:353).

Alevîlikte kazâ ve kader konusunda farklı yaklaşımlar olmakla beraber genel manada kazâ ve kader inancı vardır. Alevîler, Allah'ın olacakları önceden bilmesi anlamında genel olarak kadere inanırlar. Ancak genel İslâmî anlayışta var olan çeşitli anlayışlar Alevî anlayışta da mevcuttur.

Bu anlamda ilk olarak, hayır ve şerrin Allah'tan geldiği noktasında Zelyut, eski yöneticilerin hayrı ve şerri Allah'a nispet ederek zulümlerine kılıf uydurduklarını, Sünnîlerin de bunu benimsediklerini, ancak Alevî düşüncenin de bunu reddettiğini ifade eder (Zelyut, 1994:58). Diğer bir konu, tedbirin takdiri bozup bozmayacağı konusudur. Konu ile ilgili Üçer, tedbirin takdiri bozup bozmayacağı konusunda, bunun ancak Allah'ın dilemesiyle mümkün olacağını ifade etmektedir (Üçer, 2005:293).

Tablo 23: İnsanların kaderlerinin Allah tarafından önceden bilindiğine inanıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

İnsanların kaderlerinin Allah tarafından önceden bilindiğine inanıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	95	95
Hayır	4	4
Fikrim yok	1	1
Genel Toplam	100	100

Kader konusunda, yöre Alevîlerinin kader anlayışının nasıl şekillendiğini ortaya koymak için daha belirgin bir şekilde sorduğumuz soruya katılımcıların %95'i evet, %4'ü hayır, %1'i fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Sorumuza %4 oranında hayır diyenler şunu ifade etmişlerdir. “İnsanların kaderlerinin Allah tarafından bilinmesi demek, insan iradesinin Allah tarafından ipotek altına alınması demek değildir. Bunu vurgulamak için hayır diyoruz” (kişisel görüşme, 2010). Bu durumda %100'e varan bir oranda, yöre Alevîleri arasında kader inancının sağlam bir şekilde yer ettiğini söylemek mümkün görünmektedir.

2.1.7. Hz. Ali, On İki İmam ve Ehl-i Beyt Anlayışı

Hz. Peygamberin İslam'ı alenen yaymaya niyet edip, aile efradını bir araya topladığı ve onlara yeni dini açıkladığı andan itibaren Hz. Ali, Hz. Peygamber'e manen ve madden destek olmuş; iyi bir mü'min, samimi bir taraftar ve gerektiğinde cesur bir cengâver olarak İslam tarihindeki yerini almıştır. Hz. Peygamber'in yeğeni ve sonrasında damadı olması, yine Peygamberin soyunun Ali'nin evlatları Hasan ve Hüseyin kanalıyla devam etmesi, ilmî birikimi, dirayet ve kararlılığıyla diğer sahabe arasında mümtaz bir yerinin olduğu da kabul edilmektedir (Bulut, 2007:905)

Alevî kavramının oluşumunda, Alevî itikat ve inancının şekillenmesinde hiç şüphesiz ki en önemli kaynak Hz. Ali'dir. Bu sebeple Alevî denince ilk akla gelen Hz. Ali ve Hz. Ali sevgisidir. Bu yüzdendir ki Alevî kavramının anlamı, Hz. Ali'yi seven ve ona mensup olan kişi (Kırkinci, 2007;21) demektir. Bu anlamda Hz. Ali, Alevî inancında çok önemli bir yere sahiptir. Araştırma yöresindeki Alevîlerde de Hz. Ali'ye karşı sevgi, saygı, muhabbet bariz bir şekilde tarafımızdan gözlemlenmiştir.

Diğer yandan Hz. Ali kahramanlığı ile İslam tarihinde efsaneleştirilmiştir. Hz. Ali'nin kahramanlığı mitolojik olarak anlatılmış ve ona bir takım olağanüstülükler atfedilmiştir. Bu anlamda Hz. Ali ile ilgili “Hz. Ali kimdir?” sorumuza hemen herkesin verdiği cevap “Allah'ın aslanıdır” şeklinde olmuştur. Öte yandan yine destansı ve mitolojik yorumların kültürel kaynaklarda sıklıkla kullanılıyor olması, yörede yaşayan Alevîlerin Hz. Ali ile ilgili tasavvurları üzerinde de etkili olmuş görünmektedir. Yöre Alevîleri bu anlamda, Hz. Ali'nin savaşlarda yetmiş seksen kâfiri aynı anda öldürdüğü şeklinde kahramanlıklarını anlatmakta, bu yüzden Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar'ın kerametine inanarak ona da olağanüstülük kazandırmaktadır (kişisel görüşme, 2010).

Yine yöre Alevîleri, Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye çok değer verdiğine, ona çok muhabbet beslediğine ve onu diğer sahabelerden ayrı tuttuğuna, bu yüzden Hz. Muhammed'in kendisinden sonra Hz. Ali'yi Müslümanlara önder tayin ettiğine, bunu da veda haccı dönüşü sırasında Gâdirhum denilen yerde bütün insanlara açıkladığına inandıklarını ve yine bu yüzden ilk üç halife olan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halifeliklerini kabul etmekle beraber - ilk üç halifeyi reddedenlerin sayısı az olmakla beraber vardır- Hz. Ali'nin hilafet hakkını gasp ettiklerine inandıklarını ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2010).

Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin hilafeti konusunda Nursî, Fetih Suresi'nin son ayetinin dört halife ile ilgili olduğunu söyler ve “*Sen onların rükû ve secde ettiklerini görürsün. Onlar Allah'ın lûtfunu ve rızasını ararlar*” (Fetih, 48: 29) kısmının Hz. Ali ile ilişkisini:

“Saltanat ve hilafete kemâl-i liyakat ve kahramanlıkla girdiği halde ve kemâl-i zühd ve ibadet ve fakr ve iktisadî ihtiyar eden ve rükû ve sücûda devamı ve kesreti herkesçe musaddak olan Hz. Ali'nin istikbaldeki vaziyetini ve o fitneler içindeki harpleriyle mes'ul olmadığını ve niyeti ve matlubu fazl-ı ilâhi olduğunu haber veriyor”(Nursî, 2008: 64) şeklinde tefsir eder.

Kaynaklarda Hz. Ali tasavvuruyla ilgili karşımıza çıkan diğer bir konu ona velayet atfedilmesidir. Bu konuda Allah'a iman, Hak-Muhammed-Ali inancı başlığı altında bazı Alevî yazarların görüşlerini vermiştik. Konu hakkında Nursî'de Hz. Ali için “Şah'ı Velayet” ve “Fütuhat-ı İslamiye'nin pehlivanı” unvanını kullanır (Nursî, 2007:156).

Yöre Alevîleri bu konuda, Hz. Muhammed'in nübüvvet, Hz. Ali'nin ise velayet nurunun taşıyıcısı olduğuna, Hz. Muhammed'in şeriatın, Hz. Ali'nin ise tarikatın öncüsü olduğuna, Hz. Muhammed'in dinin bütün sırlarını Hz. Ali'ye öğrettiğine, Hz. Ali'nin de bunları on iki imama öğrettiğine inanmaktadırlar. Bu yüzden Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi hiçbir zaman birbirinden ayırmadıklarını ve Hz. Muhammed'i mürşit, Hz. Ali'yi rehber, Hacı Bektâşî Veli'yi de pir olarak kabul ettiklerini ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2010).

Tablo 24: Size göre Alevîliğin temel prensipleri nelerdir? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Size göre Alevîliğin temel prensipleri nelerdir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye bağlılık	95	95
Hz. Ali'ye bağlılık	4	4
Fikrim yok	1	1
Genel Toplam	100	100

Tablo 24'te görüldüğü üzere konu ile ilgili soruya katılımcıların %95'i Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye bağlılığı, %4'ü de sadece Hz. Ali'ye bağlılığı Alevîliğin temel prensibi olarak kabul etmektedir.

Diğer yandan bazı kültürel kaynaklarda Hz. Ali'nin tanrılığı konusunda bazı serzenişler mevcuttur. Araştırmamız boyunca gördük ki gerçekten Hz. Ali'ye karşı bütün Alevîlerde olduğu gibi yöre Alevîlerinde de normalin üstünde sevgi, saygı ve hürmet gösterilmektedir. Bu durum Üzüm'ün de ifade ettiği gibi, Hz. Ali'nin Alevî kültüründe genellikle tarihi şahsiyetten çok, bu kültürün geçirdiği tarihsel sürece bağlı olarak folklorik ve yer yer mitolojik bir figür olarak algılanmasının sonucudur (Üzüm, 2008:105). Yöre Alevîlerinin Hz. Ali'ye karşı göstermiş oldukları bu büyük sevgi, saygı ve hürmet kesinlikle onu tanrı boyutuna yükseltme noktasında değildir. Gerçekleştirdiğimiz mülakatların hemen hepsinde muhataplarımız Hz. Ali'nin tanrılaştırılma gibi bir inanç veya davranışın yörede kesinlikle olmadığını özellikle vurgulamışlardır. Anket verilerimiz de bu sonucu teyit etmektedir.

Tablo 25: Hz. Ali hakkındaki düşünceniz nedir? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Hz. Ali hakkındaki düşünceniz nedir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Hz. Ali Tanrıdır.	0	0
Hz. Ali tanrı değildir ama tanrısal bir yönü vardır.	12	12
Hz. Ali Allah'ın değerli kuludur. Tanrılıkla ilgisi yoktur.	88	88
Genel Toplam	100	100

Konuyla ilgili soruya katılımcıların %88'i Hz. Ali Allah'ın değerli kuludur. Tanrılıkla ilgisi yoktur; %12'si Hz. Ali tanrı değildir ama tanrısal bir yönü vardır seçeneğini işaretleyerek cevap vermişlerdir. Soruya "Hz. Ali tanrı değildir ama tanrısal bir yönü vardır" şeklinde cevap veren katılımcılara bu cevaplarının gerekçesini sorduğumuzda, Allah'ın aslanı olması sebebiyle Hz. Ali'nin bazı üstün özelliklere sahip olduğunu, bu özelliklerinden dolayı bu görüşte olduklarını, yoksa bunun Allah'ın varlığını ve Hz.

Muhammed'in peygamberliğini inkâr etme anlamına gelmediğini ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2010).

Sonuç olarak yörede, bazı Alevî bölgelerde var olan ve bazı Alevî yazarlar tarafından dile getirilen Hz. Ali'nin tanrı olduğu şeklindeki görüşlere yörede kesinlikle rastlanmamıştır.

Alevî itikat ve inancının şekillenmesinde Hz. Ali'den sonra merkezi bir konumda olan diğer bir konu ehl-i beyt kavramıdır.

Ev halkı anlamına gelen bu terim İslam tarihinde Hz. Peygamber'in aile fertleri için kullanılmıştır. Ev halkı ya da ehl-i beyt ifadesiyle aileyi teşkil eden ev sahibi, onun eşi, çocukları ve torunları anlaşılmaktadır. Hz. Peygamberin ehl-i beytini gösteren ayet meali şöyledir: *"Evlerinizde oturun, önceki cahiliye kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın, namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"* (Ahzâb, 33/33).

Hz. Peygamber'in ehl-i beytine kimlerin dâhil olduğu hususunda farklı görüşler vardır. Ehl-i sünnet âlimlerinin bir kısmına göre ehl-i beyt kapsamına sadece Hz. Peygamber'in hanımları dâhildir. Diğerlerine göre Allah Rasûlü'nün eşleri, çocukları, torunları Hasan ve Hüseyin ile damadı Hz. Ali'dir. Şîî âlimlere göre ehl-i beyt kapsamına Hz. Peygamber, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin girer (Karaman ve diğ., 2006:137).

Ehl-i beyte mensup olanların vasıfları da tartışma konusu olmuştur. Sünnî âlimlere göre ehl-i beyt mensupları, Hz. Peygamber'in neslinden gelme şerefini taşımaktadırlar. Ancak hata ve günah işlemekten korunmuş değildirler. Çünkü ismet sıfatı sadece peygamberlere mahsustur. Gaybı bilmezler. Onlar da diğer insanlar gibi ilâhî emirlere uydukları takdirde, Allah nezdinde değer kazanırlar; aksi halde Hz. Nuh'un oğlu, Hz. Lut'un hanımı ve Hz. Muhammed'in amcası örneklerinde olduğu gibi peygamber soyundan olmaları kendilerine bir üstünlük sağlamaz. Şîî âlimlerine göre; ehl-i beyt mensupları günah işlemekten korunmuştur. Allah, her türlü hatayı onlardan giderip yerine doğruyu ve hakikati ikame etmiştir. Hz. Ali ve onun soyundan gelen on bir imam Hz. Âdem'den itibaren bütün peygamberlere verilen ilme sahiptirler. Ehl-i beyt

tabiri, Alevîlik ve Bektâşîliğin yanı sıra Mevlevîyye, Rûfaiyye ve Kâdiriyye gibi Sünnî tarikatlarda da Şîa'nın tasvir ettiği manada anlaşılmiştir (Karaman ve diğ., 2006:137).

Alevî yazar Saygı'ya göre de ehl-i beyt "ev halkı" demektir Hz. Muhammed'in ehl-i beyti; Hz. İmam Ali, Hz. Fatıma, Hz. İmam Hasan, Hz. İmam Hüseyin'dir. Bu beş kimseler, Al-i Aba, Pençe-i Ali ve Beşler gibi isimlerle de anılırlar (Saygı, 2005:78).

Yöredeki Alevîlerin ehl-i beyt anlayışına gelince, ehl-i beyt, yukarıda zikredilen beşlerden oluşmakta, bu beşlerin masum olduğuna ve onları sevmenin farz olduğuna inanılmaktadır. Bu masumiyet Kur'an'daki "*Ey ehl-i beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*" (Ahzâb, 33/33) ayetine, ehl-i beyti sevmenin farziyeti de Kur'an'daki "*...De ki; ben buna karşılık sizden akrabalıktan doğan sevgiden başka ücret istemiyorum.*" (Şura, 42/23) ayetine dayandırılmaktadır. Yine "*Bilmiyorsanız zikir ehline sorun.*" (Nahl,16/43) ayetindeki "zikir ehli" ifadesinden kastedilenin ehl-i beyt olduğu ifade edilmiştir (kişisel görüşme, 2010).

Ayrıca yöre Alevîleri ehl-i beyti sevmenin gerekliliği ve faziletli oluşu hakkında çeşitli hadisler olduğunu mülakatlarımız esnasında dile getirmişlerdir. Örneğin; Hz. Peygamberin "Allah'ı bilen beni bilsin, beni bilen ehl-i beytimi tanısn" şeklinde hadisi olduğunu, dolayısıyla bunun ehl-i beytin faziletine işaret ettiğini ifade etmişlerdir. Öte yandan, yöre Alevîleri ehl-i beyt kavramını "Pençe-i âli aba" veya "Ali pençesi" şeklinde ifade etmektedirler. Bunun nedenini de Hz. Muhammed'in bir gün, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'i abasının altına alarak "Allah'ım işte benim ehl-i beytim bunlardır, bunların kusurlarını gider, kendilerini tertemiz yap" diye dua ettiği olaya dayandırmaktadırlar (kişisel görüşme, 2010).

Yöre Alevîleri, on iki imam ve velayet anlayışıyla ilgili olarak, on iki imamın velayet göreviyle ve İslam'ın özünü anlatmakla görevli ve yükümlü olduklarını ifade etmişler, onların soyunu "silsiletüzzehep" (altın silsile) olarak isimlendirmişlerdir (kişisel görüşme, 2010). Ancak on iki imamın ehl-i beytten olup olmadığı konusunda farklı görüşler olup, kesin olarak bir fikir belirtmemekle beraber Hz. Ali'nin soyundan gelmesi itibarıyla onların masum oldukları yönündeki kanaat daha ağılıktadır. Fıkıhta Ca'ferî olduklarından -sayı olarak oldukça azdır- dolayı 6. İmam Cafer-i Sadık'a ayrı bir önem verdikleri, ancak buna uygulamada pek dikkat etmedikleri gözlenmiştir.

Yöre Alevîleri, genel Alevî anlayışta var olan tevellâ ve teberrâ inancı hakkında da bilgi sahibidirler. Bu anlamda tevellâ; Hz. Ali soyunu ve onun soyundan gelen imamları sevmeyi ve onları sevenleri de sevmeyi ifade ederken, teberrâ; Hz. Ali ve soyunu sevmeyenleri sevmemeyi ifade etmektedir. Yine on iki imam soyundan olduğu halde, ergenlik yaşına ulaşmadan vefat eden çocuklar on dört masum olarak isimlendirilmekte onlara da sevgi gösterilmektedir.

Ehl-i beyt inancıyla ilgili olarak araştırma yöresinde Mehdi inancı da vardır. Buna göre on iki imamdan on ikincisi olan Muhammed Mehdi'nin -Hz. Ali'nin oğlu olduğuna inanılır- mağarada sır olduğuna, bir gün dünyaya gelerek haksızlığa, adaletsizliğe son vereceğine inanılmaktadır (kişisel görüşme, 2010).

Tablo 26: Kıyamete yakın bir zamanda Mehdi'nin geri döneceğine inanıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Kıyamete yakın bir zamanda Mehdi'nin geri döneceğine inanıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	79	79
Hayır	9	9
Fikrim yok	12	12
Genel Toplam	100	100

Konuyla ilgili soruya %79 evet, %9 hayır, %12 fikrim yok şeklinde cevap verilmiştir. Bu veriler doğrultusunda yöre Alevîlerinde %79 gibi büyük bir oranda Mehdi inancı vardır.

Kısaca, yöre Alevîleri tarafından Hz. Ali, Hz. Peygamberin damadı, amcasının oğlu, ilk Müslümanlardan olması ve bazı üstün özelliklere sahip olmasından dolayı dinin yayılması ve anlatılmasında Hz. Peygambere yardımcı olarak bilinmekte, bu yüzden de Alevî yolunun kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Hz. Ali, on iki imamlarında içinde bulunduğu velayet halkasının ilkidir, rehberdir, önderdir. Öte yandan yöre Alevîlerinde Hz. Ali'ye karşı gösterilen büyük sevgi ve hürmetin yanında, ehl-i beyte karşı da sevgi ve hürmet söz konusudur.

2. 2. İbadetler

Her dinde, o dinin inanç esaslarıyla birlikte dinlerin asli unsurlarını meydana getiren, dinlerin teolojik yapısının korunmasını ve yaşanmasını sağlayan, bununla birlikte

ibadet olarak ortaya çıkan bazı özel âyin ve törenler vardır. Ancak ibadetler, bulunmuş olduğu dinî sistemler içinde müstakil bir varlığa sahip değildirler. Dolayısıyla ibadetleri, inançlardan soyutlayarak ele almak, anlamak ve algılamak mümkün değildir (Yıldız, 2004:134).

Sözlükte “boyun eğme, alçak gönüllülük, itaat, kulluk, tapma, tapınma” anlamlarına gelir (Sinanoğlu, 1999:233). İslâmî literatürde ibadetin biri genel, diğeri özel olmak üzere iki anlamı vardır. Genel anlamda ibadet, mükellefin Allah’a karşı duyduğu saygı ve sevginin sonucu olarak O’nun rızasına uygun davranma çabasını ve bu şekilde yapılan iradi davranışları ifade eder. Özel anlamda ibadet ise, mükellefin yaratana karşı boyun eğmesini simgeleyen, Allah ve Resulü tarafından yapılması istenen belirli davranış biçimleridir (Koca, 1999:240).

Uygulama itibariyle ibadetler 4 kısma ayrılır: 1- İman, ihlâs, niyet, tefekkür, marifet, sabır, takva, havf ve reca gibi kalbî-batini ibadetler. 2- Namaz, oruç dil ile zikir, tespih, tehlil, tekbir, tahmid ve dua, ana-babaya iyilik, insanlara iyi muamele ve sıla-i rahim gibi vücut azalarıyla yapılan ibadetler. 3- Zekât, sadaka, yakınlarla ve fakirlere yardım, Allah yolunda infak gibi mal ve servetle yapılan ibadetler. 4- Hacca gitmek, malı ve canı ile cihat etmek gibi hem mal ve hem de bedenle yapılan ibadetler. İbadet; boyun eğmenin, itaat etmenin, saygı göstermenin ve kulluğun en son noktasıdır. Bir amelin ibadet olabilmesi için; kişide iman, niyet ve ihlâs olması ve ibadetin İslâm'a uygun olması gerekir (Karagöz ve diğ., 2006:285).

Yaratıcıya karşı duyulan derin saygı ve tazimin tezahürü olan ibadet, Alevîlikte de son derece önemlidir. Alevîliğin temel kaynaklarına bakıldığında, aslında genel İslâmî ibadetlere yeterince vurgu yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Alevîliğin temel kaynakları arasında gösterilen araştırma yörede de anket katılımcıların %49’unun evinde bulunan Hacı Bektâşî Veli’nin *Makâlât* adlı eserinde “ibadet” şeriatın üçüncü makamı olarak zikredilir ve “üçüncü makam, zekâttır, oruçtur. Gücü yetince hacca gitmektir ve yine (Allah yolunda) savaşmaktır, cünüplükten temizlenmektir” (Makâlât, 2007:72) şeklinde ifade edilir. Eserde bu ifadelerin yanında, namaz ve zekâtla ilgili, “*Namaz kıl ve zekât ver*”(Bakara, 2/110), hac ile ilgili, “*Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi...*”(Al-i İmran, 3/97) ayetleri zikredilmektedir. Ayrıca eserde, oruç hakkında “Ramazan ayında oruç (tut)”, cünüplükten temizlenmek hakkında,

“Cünüplükten dolayı vücudun tamamını yıkamak, gusletmek” (Makâlât, 2007:72) şeklinde, ayet olmayan fakat kaynağı Kur’an olan sözler de zikredilmiştir.

Yine Hz. Ali’nin konuşmaları, mektupları ve hikmetli sözlerinden derlenen *Nehcü’l Belâğa* adlı eserde namaz, zekât, oruç ve hac ile ilgili ifadeler şöyledir;

Allah imanı, şirkten temizlenmek için; **namazı**, kibirden uzak olmak için; **zekâtı**, rızka sebep olmak için; **oruç**, insanların samimiyetini sınamak için; **haccı**, din ehlini birbirine yaklaştırmak için... **farz kılmıştır** (Şerîf Radî, 2007:365).

Buyruk’ta da “ibadet” şeriat kapısının üçüncü makamı olarak zikredilmiştir (Buyruk, 1982:169).

Alevîliğin bazı temel kaynakları ve Hz. Ali’nin sözlerinde görüldüğü üzere ibadetlere çok açık vurgular varken, bazı Alevî yazar veya Alevî kesimler tarafından ibadetlerin farklı şekillerde yorumlanmış olduğu gözden kaçmamaktadır. Bu durum Alevî-Bektâşîliğin zâhir-bâtın anlayışı doğrultusunda tasavvufî bir yorum, bir bakıma da tarikat olması sebebiyle, ibadetlerin asıl özü olan kalp temizliğine, niyet ve samimiyete ağırlık verilmesinden ve sistemin bu hususlar üzerine kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu ön bilgiler ışığında yöre Alevîlerinin İslamiyet’in temel ibadetleri olan gusül, namaz, oruç, hac, zekât, kurban v.b ibadetleri nasıl anlamlandırdıklarını ve uyguladıklarını anlamaya çalışalım.

2. 2. 1. Gusül ve Abdest

Sözlükte “yıkamak” anlamına gelen gusül, ıstılahta, cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmi kirlilik halinden kurtulmak için gerekli olan dinî temizlik demektir (Paçacı ve diğ., 2006:204). Kur’an’ı Kerim’de, “*Eğer cünüp iseniz, iyice temizlenin (yıkanın)*” buyurulmaktadır (Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6).

Farsça âb (su) ve dest (el) kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen abdest kelimesi, “el suyu” anlamına gelir. Abdest kavramı Arapça’da “güzellik ve temizlik” manasına gelen vudû’ kelimesiyle ifade edilir. Abdest müstakil bir ibadet olmayıp, belli ibadetleri yapmak için vasıta niteliğinde bir ibadettir. Manevî temizlik ve namaz başta olmak üzere ibadetlere ruhen ve bedenen hazırlık mahiyetinde olan abdest, aynı zamanda maddî bir temizlenme vasıtasıdır (Paçacı ve diğ., 2006:3-4). Mâide suresinin

6. ayetinde, abdestin namaz için farz kılındığı bildirilmekte ve rükünleri (farzları) sayılmaktadır. Ayette zikredilen abdestin farzları; yüzü yıkamak, kolları dirseklerle beraber yıkamak, başı mesh etmek ve ayakları topuklarla birlikte yıkamaktır (Mâide, 5/6).

Yöre Alevîleri her iki abdest içinde yukarıdaki tanımlamaya paralel görüşler ifade etmişlerdir.

Tablo 27: Gusül abdesti hakkında ki durumunuz aşağıdakilerden hangisidir? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Gusül abdesti hakkında ki durumunuz aşağıdakilerden hangisidir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Gusül abdesti hakkında bilgim yok	1	1
Gusül abdesti almam	0	0
Gerektirdiğinde gusül abdestini mutlaka alırım.	99	99
Genel Toplam	100	100

Gusül abdesti ile ilgili olarak anket katılımcılarına yönelttiğimiz yukarıdaki soruya verilen cevaplar, %1 gusül abdesti hakkında bilgim yok, %99 gerektirdiğinde gusül abdestini mutlaka alırım şeklindedir. Yaptığımız mülakatlar sonucunda gusül ve abdest ile ilgili yöre Alevîlerinin tamamı, cinsel ilişki sonrası, ceme katılmadan önce, bayram namazlarından önce, kadınların özel hallerinin sonunda ve doğum sonrası lohusalık döneminden sonra gusül abdestinin alındığını, sayıları az olmakla beraber bazı Alevîler Cuma namazı öncesinde gusül abdesti aldıklarını ifade etmişlerdir. Hatta görüşme yaptığımız Alevîlerin hepsi, cem törenine katılmadan önce gusül alınmaması durumunda cemde yapılan ibadetlerin kabul olmayacağını ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2010). Öte yandan gusül abdestinin alınışıyla ilgili genel İslâmî anlayıştaki uygulamadan farklı bir anlayışla karşılaşmadık.

Yörede, gusül abdestinde olduğu gibi abdest konusunda da en azından alınış şekillerinde genel İslâmî anlayışın aksine bir uygulama yoktur. Mülakatlarda bazı istisnalar dışında çoğu yöre Alevîlerine göre abdest; ellerin, yüzün yıkanması, ağza, burna su verilmesi, kolların yıkanması, başın mesh edilmesi ve ayakların yıkanmasından ibarettir. Ayrıca bu azaların yıkanmasının üç defa tekrarı da Hz. Muhammed'in sünnetidir (kişisel görüşme, 2010). Buna ilave olarak yörede, sadece elin yıkanması ve yüzün mesh edilmesinden ibaret olan, cem âyinleri esnasında alınması gereken tarikat abdesti denilen abdest çeşidi olduğu Alevîler tarafından ifade

edilmiştir (kişisel görüşme, 2010). Ancak tanımından da anlaşılacağı üzere abdest kendi başına müstakil bir ibadet değildir, başta namaz olmak üzere belli ibadetleri yapmak için vasıta niteliğinde olan bir ibadettir. Bu anlamda namaz ibadeti için ön şart olan abdest, görüşme yaptığımız Alevîlerin çoğu tarafından kabul görmeye beraber uygulanmamaktadır. Bu durum onların namaz ibadetini farklı yorumlamalarından kaynaklanmaktadır. Cem âyini içinde halka namazı öncesinde alınması gereken ve halka namazının ön şartı kabul edilen abdest (tarikât abdesti) ise elin yıkanması ve yüzün mesh edilmesi şeklinde uygulanmakta, yola verilen bir ikrar ve teslimiyet şeklinde yorumlanmaktadır.

Sonuç olarak, yörede gusül abdesti konusu, genel İslâmî anlayışın aksine gerek anlayış gerek uygulama açısından farklılık arz etmemektedir. Abdest konusunda ise teorik anlamda bilgi sahibi olmaları yanında uygulama itibarıyla genel İslâmî anlayıştan farklı olarak sadece el ve yüzü yıkamaktan ibaret olan tarikât abdesti uygulaması olduğu tespit edilmiştir.

2. 2. 2. Namaz

Farsça'da "tâzim için eğilmek, kulluk, ibadet" anlamlarına gelen namaz, sözlükte "dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak" manalarındaki Arapça salât kelimesinin karşılığı olarak Türkçe'ye çevrilmiştir. Terim olarak salât, tekbirle başlayıp selamla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder. Namaz ibadetindeki rükünlerin aynı zamanda fiilî ve sözlü bir dua niteliğinde olması salât kelimesinin terim ve sözlük anlamları arasındaki ilişkiyi teyit etmektedir (Yaşaroğlu, 2006:350).

Namaz konusunun, Alevî yazarlar tarafından Sünnî anlayışın aksine farklı bir bakış açısıyla yorumlandığına kaynak taramalarımızda rastladık. Örneğin Zelyut, Alevîlerin namazı reddetmediğini ancak ibadetin namazla sınırlandırılmayacağını, Alevîlerin bugünkü haliyle namazın Kur'an'da geçtiğini kabul etmediğini ifade ederek, bütün Alevîler hakkında genel bir değerlendirmede bulunmaktadır. Zelyut, buna gerekçe olarak şöyle bir açıklamada bulunmaktadır; "Çünkü Kur'an'da namaz kılınmaz biçiminde bir ifade yoktur. Söz konusu olan salât'tır. Salât, namaz değil Tanrı'yı içten anıp selamlamaktır. Eğer namaz bugünkü gibi eğilip doğrulmak şeklinde şart olmuş olsaydı, Tanrı tarafından bunun bildirilmiş olması gerekirdi" (Zelyut, 1994:67). Bu ve

benzeri yorumlar diğerk bir kısım Alevî yazarlar tarafından da dile getirilmektedir. Bütün bunların yanında Alevîlerin en önemli kaynakları arasında yer alan *Buyruk* ve *Makâlât*'ta dört kapı kırk makam anlayışı açıklanırken dört kapıdan ilki olan şeriat kapısının üçüncü makamının "ibadet etmek" olduğunu ve namaz kılmanın farzıyeti açıkça zikredilmiş olduğunu ibadetler başlığı altında ifade etmiştik. Yine Hz. Ali'nin konuşmaları, mektupları ve hikmetli sözlerinden derlenen *Nehcü'l Belâğa*'da, bazı Alevî yazarların Kur'an'da beş vakit namazın olmadığı noktasındaki görüşlerin aksine, Hz. Ali'nin namazın manası ve vakitleri hakkında şehirlerin emirlerine gönderdiği mektupta geçen ifadeler şöyledir;

"Güneş, keçilerin çöktükleri yerden döndüğünde insanlara öğlen namazını kıldırın! Güneş, günün bir bölümünde beyaz canlı olduğunda, o sürede iki fersah gidildiğinde onlara ikindi namazını kıldırın! Oruçlu orucunu açtığı ve hacılar Mina'ya aktıkları zaman onlara akşam namazını kıldırın! Alaca karanlık gecenin üçte birini gösterdiğinde onlara yatsı namazını kıldırın! Kişi arkadaşının yüzünü tanıdığında onlara sabah namazını kıldırın! Onlara en zayıflarının durumunu dikkate alarak namaz kıldırın ve fitne çıkaranlardan olmayın!" (Şerîf Radî, 2007:308).

Yöre Alevîlerinin namaz ibadeti konusundaki tutumlarına baktığımızda, yukarıda sunduğumuz genel İslâmî anlayış, geleneksel Alevîlik ve kültürel kaynakları doğrultusunda uygulamalara rastlamak mümkündür. Dolayısıyla yöre Alevîlerinde farklı bakış ve yorumların sonucunda farklı tutumlar karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda beş vakit namazı benimseyen ve eda edilmesi gerektiğine inananların ve eda edenlerin yanında, inandığı halde uygulamayan Alevîler de vardır. Buna karşın namazın gereksizliğini, aslında sadece sabah ve akşam namazının olduğunu, namaz ibadetinin aslında Kur'an'da olmadığını, Kur'an'da geçen salât kavramının temizlenmek anlamına geldiğini, bu manada asıl temizliğin kalp temizliği olduğunu vb. düşünen Alevîler de vardır. Yüz yüze görüşmelerde bu ifadeleri kullanan Alevîlerin reddetmekle kabullenmek arasında gidip geldiklerini, bu görüşlerini bir temele dayandıramadıklarını gözlemledik. Kanaatimiz şudur ki, bu eğilime sahip olan Alevîler, asli kaynaklardan ve kitabî kültürden yoksunluğun, genel olarak Alevî geleneğinin tarihselliğinin sonucu bu görüştedirler. Bazı dedelerin de bu görüşte etkili oldukları yüz yüze görüşmelerde ifade edilmiştir. Ancak namaz ibadeti konusunda genel İslâmî anlayışın aksine görüş belirten Alevîlerin sayılarının çok az olmasının yanı sıra bu durumu sorguladıklarını da araştırmamızda gözlemledik.

Öte yandan araştırma yöresi Gölyaka ilçesine bağlı olan dört Alevî köyünde de cami ve bu camilerde resmi görevli imam bulunmaktadır. Müftülük ve köy muhtarlıklarından aldığımız bilgilere göre köylerdeki camilerin hepsini Alevî köylüler kendi istekleriyle yaptırmışlardır. Bununla birlikte camiler ibadete resmen açık ve görevlisi de olduğu halde, hazır bulunduğumuz bazı vakit namazlarında Hacıyakup köyü haricinde cemaate rastlayamadık. Din görevlilerinden aldığımız bilgiler, gözlemlerimiz ve mülakatlarımız doğrultusunda bu durumun sebebi olarak, köylerdeki yerleşimin çok dağınık olması, hanelerin camiye vakit namazlarına devam açısından çok uzak düşmesi, ayrıca köy yerinde gündüz vakitlerinde tarım ve hayvancılıkla meşgul olunmasının yanında cemaate devam hususundaki duyarsızlığı da gösterebiliriz. Öte yandan araştırma yöresindeki bazı Alevîlerin namazı “halka namazı” şeklinde kabul görmesi de vakit namazlarında devamlılığın olmamasının sebebidir. Öte yandan yörede Cuma ve Bayram namazlarına ayrı bir önem verilmektedir. Dolayısıyla katılım diğer namazlara göre hayli fazladır. Bu bilgiler ışığında araştırma yöresindeki Alevîlerin camileri kendilerinin yaptırmış olması, Cuma ve Bayram namazlarına katılımın çok olması yörede yaşayan Alevî kesimin camiye karşı tepkilerinin olmadığını çok önemli göstergesidir.

Tablo 28: Camiye gidip namaz kılanın Alevîlikten çıktığı görüşüne katılıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Camiye gidip namaz kılanın Alevîlikten çıktığı görüşüne katılıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	3	3
Hayır	96	96
Fikrim yok	1	1
Genel Toplam	100	100

Tablo 28’de görüldüğü üzere konuyla ilgili soruya, katılımcıların %96’sı hayır, %3’ü evet, %1’i de fikrim yok şeklinde cevap vermiştir.

Yörede bütün bu bilgilerin yanında cem âyinlerinde icra edilen “halka namazı” olarak adlandırılan bir uygulama vardır. Halka namazı tarikat namazıdır. Kalbi duygularla Allah’ın ismini anarak dua etmek anlamına gelir. Halka namazının öncesinde normal abdest ve sadece elin yıkanması ve yüzün mesh edilmesinden ibaret olan tarikat abdestinin alınması şarttır. Ancak bu uygulama normal namazdan çok farklıdır. Kibleye dönme olayı yoktur, herkes yüz yüzedir, Kur’an’dan da okunan ayetlerle

beraber çok sayıda ve sık tekrarlanan Alevî kültüründe öne çıkan Nesimi ve Virani gibi âşıkların isimleri zikredilir ve onların sözlerine yer verilir. Son olarak âşıklar düvaz (halk edebiyatı nazım şekli) okur ve halka namazı tamamlanır.

Tablo 29: Namaz hakkındaki düşünceniz nedir? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Namaz hakkındaki düşünceniz nedir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Biz namaz kılmayız. Gerçek namaz bizim yaptığımız niyâzdır.	2	2
Cem (Halka namazı) bizim namazımızdır. Başka namaza gerek yoktur.	22	22
Beş vakit namaz kılınması gerektiğine inanıyoruz.	76	76
Diğer...	0	0
Genel Toplam	100	100

Konuyla ilgili olarak, deneklere yönelttiğimiz “Namaz hakkındaki düşünceniz nedir?” şeklindeki soruya katılımcıların %2’si biz namaz kılmayız, gerçek namaz bizim yaptığımız niyâzdır, %22’si cem (halka namazı) bizim namazımızdır, başka namaza gerek yoktur şeklinde cevap verirken, %76’sı beş vakit namaz kılınması gerektiğine inanıyoruz, şeklinde cevap vermiştir.

Yöre Alevilerinin %76’sı beş vakit namazı, %22’si de halka namazını esas kabul etmektedir. Bununla birlikte yöredeki Alevîlerin ekseriyeti beş vakit namazı kabul etmekle beraber uygulamada bazı ihmallerin olduğu dikkat çekmektedir. Namaz konusunda görüştüğümüz bazı kişilere bu ihmalkârlığın nedenini sorduğumuzda “Sanki Sünnîler beş vakit namazın farziyetine inanıyor da kılıyorlar mı? Gidip camilere bakınız, namaz vakti Sünnî olduğunu söyleyen topluluğun kaçta kaç camide? O zaman aramızdaki fark ne?” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde aldığımız savunma ağırlıklı cevap kayda değerdir. Ve yine görüşmelerimizde, aile büyüklerinden görmedikleri ve alışkın olmadıkları için namaz ibadetinde kayıtsız kalındığı da ifade edilmiştir.

Bütün bunların yanında çok sayıda Alevî beş vakit namazın farz olduğu, namazın İslam dininin şahadetten sonraki en önemli şartı olduğu ve bu nedenle namaz ibadetinin yerine getirilmesinin gerekliliği noktasında görüş belirtmişlerdir ve kılınış şeklini de genel İslâmî görüşe uygun şekilde anlatmışlardır. Son dönemlerde yörede

her cuma akşamı yapılan cem törenlerini yöneten dedelerin namaz konusunda daha hassas olunması noktasında telkinlerde bulunduğu da ifade edilmiştir.

Alevîlikle ilgili olarak farklı bölgelerde yapılan akademik çalışmalarda yöre halkının namaz kılmamalarının gerekçesi olarak ileri sürdükleri, Hz. Ali'nin camide öldürülmesi vb. hususları araştırma yöresindeki deneklerimize de sorduk. Yöre Alevîlerinin çoğu namazın iki vakit olduğu, Kur'an'da olmadığı, Hz. Ali'nin camide şehit edildiği için camiye gitmediği vb. görüşlere itibar etmemektedir. Bu konuda "Namazsız Alevîlik olmaz", "Alevîlik namazla başlar", "Hz. Ali camide şehit edildiği için camiye gitmeyenler hangi mantıkla hareket ediyorlar. Hz. Ali, madem camide şehit edilmiştir, o halde camiye gitmiş demektir (kişisel görüşme, 2010) şeklinde görüş bildirmişlerdir. Yine yörede kaynak kişilerden biri, aynı zamanda dede olan M.A namaz ibadeti ve diğer ibadetler konusunda toplumumuzda var olan bu ihmalkâr tavrın sebebinin şeriat kurallarını bilmeme, Kur'an ve hadisten haberdar olmama ve en önemlisi de okumama olduğunu ifade etmiştir (kişisel görüşme, 2010).

Sonuç olarak yörede yaşayan Alevîler, namaz ibadetini genel İslâmî anlayıştaki gibi kabul etmekle birlikte, çoğu Alevîlerin namaz ibadetinin edasına yönelik ihmalkâr bir tutum içinde oldukları gözlenmiştir. Öte yandan sayıları az olmakla beraber halka namazını esas namaz kabul edenlerin yanında azımsanmayacak oranda beş vakit namazını kılanların olduğu, kılmayanların ise durumlarını sorguladıkları tarafımızdan gözlenmiştir.

2.2.3. Oruç

İmsak vaktinden iftar vaktine kadar yemek, içmek ve cinsî münasebetten uzak durmak demektir. İmsak vakti, başka bir deyişle oruç yasaklarının başlama vakti, fecr-i sâdık, yani tan yerinin ağarmasıdır. Bu vakit aynı zamanda sahurun sona erip, orucun başladığı vakittir. İftar vakti ise, oruç yasaklarının sona erdiği, güneşin batma vaktidir. Bu vakitle birlikte akşam namazının vakti girmiş olur. Akıllı, buluş çağına erişmiş her Müslüman'ın Ramazan orucunu tutması farzdır (Paçacı ve diğ., 2006:534). Ancak hasta, dayanmayacak kadar yaşlı ve özürlü kimseler bu farziyetin dışında tutulmuştur (Bakara, 2/183-185).

Öncelikli olarak ifade etmemiz gerekir ki Ramazan orucu, Hz. Peygamber en başta

olmak üzere, ehl-i beyt mensupları, on iki imamlar ve büyük Müslüman çoğunluk tarafından yerine getirilen, hatta diğer İslâmî ibadetlere oranla daha yaygın uygulanan bir ibadettir. Bu genellemeye batınî yorumları esas alan gruplar dâhil değildir. Genel anlamda Alevî gruplarda, özellikle ibadetler konusunda var olan bir takım bâtinî yorumlar oruç ibadeti için de geçerlidir. Alevîliğin kültürel kaynaklarından *Buyruk*'ta dört kapı kırk makam anlayışının dört kapıdan ilki olan şariat kapısının üçüncü makamı “ibadet etmek” olduğu ifade edilirken oruç tutmak gerektiği de ifade edilmiştir (Buyruk, 1982:169). Ancak hangi ibadetin nasıl, ne zaman ve ne şekilde uygulanacağı şeklinde açıklamalar bulunmamaktadır. Hangi ibadetin nasıl, ne zaman ve ne şekilde uygulanacağı daha çok Alevî yazarların yorum ve anlayışları çerçevesinde, Alevî inancı üzerinde etkili olmuş gözükmektedir. Alevî yazarlardan Kaya, oruçla ilgili olarak Kur'an'da ayet bulunduğunu bu ayetlerin Ramazan ve Muharrem orucuyla ilgili olduğunu belirttikten sonra Ramazan orucuyla ilgili bir ayetin (Bakara, 2/185), Muharrem orucuyla ilgili iki ayetin (Bakara, 2/183-184; Fecr, 89/1-2) bulunduğunu açıklar. Ayrıca Kaya, Muharrem orucunu Hz. Peygamber ve diğer peygamberlerin tuttuğunu, ancak Sünnî ulemanın birtakım iddialarla bu orucu tutturmamaya çalıştığını, buna karşılık Alevîlerin de tepki olarak bu orucu tuttıklarını ifade eder. Alevîlerin Ramazan orucunu tutmamalarına sebep olarak Kaya, Hz. Ali'nin Ramazan ayı içerisinde şehit edildiğini, Alevîlerin yoksul ve fakir kimseler olmasından dolayı çalışmak zorunda olduğunu, bu yüzden yiyecek stoku yapamadıklarını, dolayısıyla güçsüz duruma düşmekten korktuklarını, Kur'an'da Muharrem orucunun kutsallığına yönelik ayetler olduğu halde, bu ayetlerin yok sayılarak Ramazan ayı için “On bir ayın sultanı Ramazan ayı” ifadesinin kullanılmasının Alevîleri kızdırdığını ve kutsal sayılan dört ay içinde Ramazan ayının olmadığını, bu yüzden de Alevîlerin Ramazan ayında oruç tutmadıklarını ifade eder (Kaya, 1993:123-124). Yine Alevî yazarlardan Zelyut, Kur'an, hadisler ve bin dört yüz yıllık geleneğe ters düşen bir yaklaşımla Ramazan orucunun bir gün olduğunu, ancak üç gün tutulabileceğini, Ramazan orucunun Kur'an anlayışına uymayan bir külfet olduğunu, Ramazan orucunun Peygamber'in vefatının ardından iki yüz sene sonra devleti yönetenlerin ve onların çevresinde yer alan sömürücü kesimlerin kendi çıkarlarına uygun bir toplum oluşturmak için otuz günlük bir oruç ilan ettiklerini ifade etmektedir (Zelyut, 1994:246). Halbuki Ramazan'da oruç tutmak Şia, Havariç, Mutezile ve Ehl-i sünnet

başta olmak üzere bütün İslam ekollerinde farz kabul edilmektedir. Zelyut'un bu genel kabulün aksine yaklaşımı, geleneği ve İslam düşüncesini tanımadığını göstermektedir. Bir takım Alevî yazarların, Alevîliği yeniden inşa ederken Sünnî anlayışın tam karşıtı olarak tasavvur etmelerinin Sünnîlikte var olan her bir esasın Alevîlikte olmadığı tarzında yanlış bir akıl yürütmesine düştükleri görülmektedir. Oysaki İslam dininin değışmez ortak değerleri bütün grup ve fırkalarda aynıdır.

Anket verilerimiz doğrultusunda yörede, oruçla ilgili yukarıda değinilen görüşlere benzer görüşler yok denecek kadar azdır.

Tablo 30: Oruçla ilgili tutum ve davranışlarınız aşağıdakilerden hangisine uygundur? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Oruçla ilgili tutum ve davranışlarınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?	Denek Sayısı	Geçerli %
Yalnız Ramazan orucunu tutuyorum	18	18
Yalnız Hızır ve Muharrem orucunu tutuyorum	16	16
Her ikisini de tutuyorum	60	60
Hiçbirini tutmuyorum	1	1
Diğer... (Yalnız Muharrem orucunu tutuyorum)	5	5
Genel Toplam	100	100

Tablo 30'da görüldüğü üzere ilgili soruya katılımcıların %18'i yalnız Ramazan orucunu tutuyorum, %16'sı yalnız Hızır ve Muharrem orucunu tutuyorum, %60'ı her ikisini de tutuyorum, %1'i hiçbirini tutmuyorum, %5'i de yalnız Muharrem orucunu tutuyorum şeklinde cevap vermiştir. Burada şunu ifade edelim; yörede Ramazan orucunun üç gün olduğunu söyleyenler de olmuştur. Soruya Ramazan orucunun üç gün olduğunu ifade edenlerin cevapları "Yalnız Hızır ve Muharrem orucunun tutuyorum" seçeneğine dâhil edilmiştir. Genel manada verilere baktığımızda Ramazan orucunu tutanların oranı %78'dir. Mülakatlarda "Rahatsızlığımdan dolayı tutamıyorum", "Ramazan orucunu tutmuyorum ama farz olduğuna inanıyorum" şeklindeki ifadeleri de dikkate aldığımızda bu oran %85'lere tekabül etmektedir. Bununla beraber önemli gün ve gecelerde, hatta üç ayların hepsini oruçlu geçirdiğini ifade edenleri de dikkate aldığımızda yörede oruç hakkında genel manada olumsuz bir kanaat oluşmamaktadır.

Yörede Muharrem orucu, Hz. Hüseyin'in şehit edildiği ay olan Muharrem ayında tutulmaktadır. Muharrem orucu yas orucudur. Genel Alevî anlayışında olduğu gibi yörede de on iki imamlar ve ehl-i beyt soyuna yapılan baskı ve zulümleri hatırlamak,

onların acılarına ortak olmak ve bu yapılanları kınamak maksadıyla tutulur. Muharrem orucunun on iki gün olarak tutulmasının sebebi, Kerbela çölünde Yezid'in ordularına karşı Hz. Hüseyin'in on iki gün aç ve susuz kalmasıdır. Bu görüş ağırlıklı olarak yörede dile getirilen görüştür. Diğer bir sebebi de on iki imamın sayısına atfen on iki gün olarak tutulur. Muharrem orucunun bu ayda tutulmasının sebebini ise yöre Alevîlerinin ekserisi Hz. Ali'nin bu ayda şehit edilmesine bağlamaktadırlar (kişisel görüşme, 2010).

Orucun tutuş şekli ise; gün ağarmasından yaklaşık iki saat önce kalkılır, akşama kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durulur ve akşam gün batımıyla oruç açılır. Yani orucun tutuş şekli Sünnî kesimle aynıdır. Muharrem orucunda dikkat çeken tek farklılık on ikinci günkü orucun öğle vaktine kadar tutulmasıdır. On ikinci gün geleneksel aşure tatlısı yapılır ve Muharrem cemi icra edilir. Muharrem orucu, yapılan bu cem âyininin ardından kesilen kurban etleriyle gün ortasında açılır (kişisel görüşme, 2010).

Hızır orucuna gelince; yörede özellikle yaşlı kesim tarafından bilinen bir oruç çeşididir. Mülakat gerçekleştirdiğimiz kişilerin çoğu böyle bir oruç çeşidi duymadıklarını ifade etmişlerdir. Hızır orucu, tuttuklarını söyleyen katılımcıların ifadelerine göre şubat ayının ilk haftası, ortası ve sonunda, üç veya yedi gün olarak tutulur. Bu durum çok az kişi tarafından bilinen bir oruç olmasına rağmen Hızır orucunun zamanı ve gün sayısı noktasında bir ittifakın olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla yörede Hızır orucu ile ilgili bir belirsizlik hâkimdir. Hızır orucunun tutuluş sebebi olarak ise Nuh tufanından kurtulmak isteyenlerin Hızır'dan imdat bekleyerek ona dua etmeleridir. Hızır orucunun tutuş şekli diğer oruçlar gibi aynıdır. Ancak, yörede Hızır orucu sonunda Muharrem orucunda olduğu gibi âyini cem ve kurban kesme yoktur.

Araştırmamızda konu ile alakalı yukarıda zikrettiğimiz oruçlar haricinde farklı bir oruç adı zikredilmemiştir. Sonuç olarak, yörede oruç ibadetine yönelik, verilerde de görüldüğü üzere son derece ilgi ve alaka söz konusudur. Yöre Alevîleri, Alevî geleneği içinde önemli bir yeri olan Hızır ve Muharrem oruçlarını özellikle Muharrem orucunu tutmaktadırlar ve Ramazan orucuna da ayrı bir önem vermekte ve edası noktasında da özen göstermektedirler.

2.2.4. Hac

Arapça'da “gitmek, yönelmek; ziyaret etmek” anlamlarına gelen hac kelimesi, fıkıh terimi olarak imkânı olan her müslümanın belirlenmiş zaman içinde Kâbe'yi, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret etmek ve belli bazı dini görevleri yerine getirmek suretiyle yaptığı ibadeti ifade eder (Harman, 1996:382-386). İslam'ın beş esasından biri olan hac ibadeti hakkında Kur'an'ı Kerim'de; “*Gitmeye gücü yetenlerin Kâbe'yi ziyaret etmeleri, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır*” buyrulmuştur (Al-i İmran, 3/97).

İbadetler başlığı altında Alevîlerin önemli kaynaklarından *Buyruk* ve *Makâlât*'ta şeriat kapısının üçüncü makamında İbadet etmenin zikredildiğini ifade etmiştik. Her iki eserde de hac ibadetine değinilmiştir (Buyruk, 1982:169; Makâlât, 2007:72). Temel kaynaklarda diğer ibadetlerde olduğu gibi hac ibadetine de vurgu vardır. İbadetler başlığı altında belirttiğimiz üzere bazı Alevî yazarların diğer bazı ibadetlerde olduğu gibi hac ibadeti ile ilgili farklı görüşleri sürdürdükleri görülmektedir. Eserler hakkında dikkat çeken bir konu şudur; dört kapı kırk makam anlayışı her kitapta aynı değildir, farklılıklar arz etmektedir. Örneğin, konu ile ilgili Saygı'nın eserinde, şeriat kapısının üçüncü makamı “ibadet etmek” değil, “iş veya meslek sahibi olmak” şeklinde geçmektedir (Saygı, 2005:225). Aynı eserinde Saygı, “Alevî-Bektâşî inancına göre Kâbe neresidir?” sorusuna şöyle cevap vermektedir;

Alevî-Bektâşî inancına göre, esas Kâbe ve kible insandır, insanın gönlüdür. Çünkü insanın gönlü; Allah'ın evidir, Allah'ın köşküdür, Allah'ın hazinesidir. Alevî-Bektâşî inancında bir insanın gönlünü hoş etmek, bir fakiri sevindirmek, bir hastayı ziyaret etmekten büyük sevaptır. Alevî-Bektâşîlerin hac ve Kâbe anlayışı budur (Saygı, 2005:302).

Alevî yazarlardan Zelyut ise, hac ibadeti ile ilgili, hac ibadetinin birçok unsurunun putperestlikten İslam'a aktarıldığını, Arapların Kâbe'ye kutsallık kazandırmak için pek çok şey uydurduklarını ifade ederek ilginç bir yorum getirmekte ve Alevîlerin hac yapmamasının sebebini, kalbi kazanmayı hacca gitmek olarak anladıkları, Allah'ın mekânının insan kalbi olabileceğine inanarak hacca gitmediklerini (Zelyut, 1994:251) ifade etmektedir.

Hac ibadeti ile ilgili yöre Alevîlerinde yukarıda Zelyut'un görüşlerine benzer görüşlere rastlanmamıştır. Mülakatlarımızda hac ibadeti ile ilgili sorulara Hacı Bektâşî Veli'nin

“Benim Kâbe’ım insandır” sözü sıklıkla dile getirilmiştir. Ancak, bunun hac ibadeti olarak insan kalbini kazanmak anlamında anlaşılması gerektiği, bu sözün insana verilen değer konusunda, Allah katında değerli olan bir şeye benzetilerek teşbih yapıldığı, bu teşbihin hac ibadeti mekânı olarak insanı görmenin çok büyük bir hata olduğu, zira bu benzetmenin hac ibadetinin yerine getirilmesine engel olmayacağı, görüşüğümüz kaynak kişiler ve anket katılımcıları tarafından ifade edilmiştir (kişisel görüşme, 2010). Bu bilgiler doğrultusunda hac ibadetiyle ilgili olarak Beytullah’ı ziyaret etmek ve Kâbe’den maksadın insanın kalbi olduğu şeklinde var olan iki anlayış birbirinin alternatifi değildir. Hac’tan maksadın gerçek ve zahir anlamında Beytullah (Kâbe) olduğu noktasında ortak bir kanaatin mevcut olduğunu görülmektedir. Buna karşın “Kerbela’yı ziyaret etmek hacca gitmek gibidir. Peygamberi ziyaret etmeye eşdeğerdir”, “Zekât, sadaka gibi ibadetlerde nasıl yakından başlanması gerekiyorsa, hac ibadetinde de ziyaret yakından başlanmalıdır. Bize en yakın Hacı Bektaş’tır. Burayı ziyaret edince hacca gitmiş gibi olunur” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde görüşler belirtilmiştir. Ancak, bu şekilde görüş bildirenlerin sayısı azdır

Tablo 31: İmkânınız olsa ilk önce nereyi ziyaret ederdiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

İmkânınız olsa ilk önce nereyi ziyaret ederdiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Kerbela	15	15
Mekke (Kâbe), Medine (Mescid-i Nebevi)	69	69
Nevşehir (Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi)	16	16
Diğer...	0	0
Genel Toplam	100	100

Tablo 31’de görüldüğü üzere konuyla ilgili, “İmkânınız olsa ilk önce nereyi ziyaret ederdiniz?” sorusuna katılımcıların %15’i Kerbela, %69’u Mekke (Kâbe), Medine (Mescid-i Nebevi), %16’sı Nevşehir (Hacı Bektâşî Veli Türbesi) şıklarını işaretleyerek cevap vermişlerdir.

Sonuç olarak, yörede çoğunluk itibarıyla hac ibadetini İslamiyet’in öngördüğü şekilde kabul edenler ve sayıca çok az olmakla birlikte hac ibadetini eda edenler bulunmaktadır. Buna karşın oran olarak az da olsa bâtinî bir yorumla asıl haccın, insan kalbini almak veya en yakını ziyaret etmenin hac ibadeti olacağı şeklinde inanan kimselerin varlığı da saptanmıştır. Ancak hac ibadetini inkâr anlamında bir yoruma rastlanmamıştır.

2.2.5. Zekât/Hakkullah

Sözlükte “artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü” anlamlarına gelen zekât, dinî bir terim olarak, malın belli bir kısmının Allah rızası için muayyen kişilere verilmesi demektir. Zekât, İslam’ın beş temel esasından biri olup, hicretin ikinci yılında Medine’de farz kılınmıştır. Bir kimsenin zekât vermekle mükellef olması için Müslüman, akıllı, buluğ çağına erişmiş olması ve hür olması; borcundan ve aslî ihtiyaçlarından fazla nisap miktarı mala sahip olması gerekir. Nisap zekât, sadaka-i fitir, kurban gibi ibadetler için konulan bir zenginlik ölçüsüdür. Ayrıca nisap miktarı mala sahip olan kimsenin zekâtla mükellef olması için, bu malın nâmi olması ve üstünden bir yıl geçmesi gerekir. Nâmi olması ise, malın, sahibine kazanç ve fayda sağlar durumda olması demektir (Paçacı ve diğ., 2006:711). Zekât Tevbe sûresinin 60. ayetinde belirtildiği gibi fakirlere, düşkünlere, zekât toplayan memurlara, kalbi İslâm’a ısındırılacak olanlara, (özgürlüğüne kavuşturulacak) kölelere, borçlulara, Allah yolunda cihat edenlere, yolda kalmış yolculara verilir (Tevbe, 9/60).

Genel İslâmî anlayışta bu şekilde açıklanan zekât ibadetine Alevî inancının en önemli kaynaklarından olan *Buyruk* ve *Makâlât*’ta şeriat kapısının üçüncü makamında “ibadet etmek” bahsinde yer verilmektedir (Buyruk, 1982:169; Makâlât, 2007:72). Alevî yazarların konu ile ilgili görüşlerine gelince, zekât konusunda diğer ibadetlere nazaran fazla yorum bulunmamakla beraber, Kaya ve Zelyut tarafından namaz, oruç ve hac konusunda yapılan genel İslâmî anlayıştan uzak yorumlar zekât ibadeti için geçerli değildir. Bu anlamda Kaya, zekâtla ilgili Kur’an’dan bazı ayetleri zikrederek zekâtı, mal varlığının kırkta birinin kazancı meşrulaştırmak için Allah rızası için fakirlere dağıtılması şeklinde tanımlar ve günümüzde zekâtın yerine, devlete vergi verildiği şeklinde görüş beyan eder (Kaya,1993:117). Zelyut ise, İslam’ın toplumla ilgili getirdiği en önemli ibadetlerden birinin zekât olduğunu, ancak bu ibadetin bazı kimseler tarafından yerine getirilmediğini ifade eder (Zelyut, 1994:158).

Yörede hakkullah (Çıralık) adıyla bilinen bir uygulama vardır. Hakkullah ya da çıralık, Hacı Bektaş Veli dergâhının giderlerini karşılamak, dede, rehber ve diğer büyüklere cem âyinlerini yönettikleri için verilen ve Alevî toplumu içinde fakir ve kimsesiz kişilere yapılan yardım demektir. Bu yardım nakit para şeklinde olabileceği gibi yörede yetiştirilen ürün çeşitlerinden de verilebilir.

Tablo 32: Çıralık (Hakkullah) verir misiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Çıralık (Hakkullah) verir misiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	57	57
Hayır	30	30
Bazen	13	13
Genel Toplam	100	100

Konu ile ilgili soruya katılımcıların %57'si evet, %30'u hayır,%13'ü de bazen cevabını vermiştir. Bu uygulama zekât anlayışı içinde değil yardımlaşma anlayışı çerçevesinde verilir. Ancak bunun da zekât olduğunu düşünenler vardır.

Yöre Alevîlerin zekât anlayışına gelince, yöre Alevîleri zekât ibadetini yukarıda sunduğumuz şekliyle genel İslâmî anlayışta olduğu gibi anlamakta ve uygulamaktadır.

Tablo 33: Yaptığınız hayır işlerini işaretler misiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

	Yaptığınız hayır işlerini işaretler misiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Numaraların Karşılığı: 1: Zekât 2: Sadaka 3: Fakirlere yardım 4: Aşure yapıp dağıtmak 5: Ziyaret yerlerine yardım 6: Hepsi	1	2	2
	2	1	1
	3	6	6
	4	1	1
	5	1	1
	1,2	2	2
	1,2,3	5	5
	1,2,3,4	16	16
	6	36	36
	1,2,3,5	1	1
	2,4	4	4
	2,3	2	2
	2,3,4	10	10
	2,3,4,5	8	8
	2,4,5	2	2
	3,4	3	3
	Genel Toplam	100	100

Ankete katılanlara hangi hayır işini yaptıklarını öğrenmeye yönelik bu soru sorulmuştur. Katılımcıların birden fazla şık işaretleyerek cevap verdiği sorunun verilerine göre, sadece “zekât” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %2, sadece “sadaka” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %1, sadece “fakirlere yardım” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %6, sadece “aşure yapıp dağıtmak” seçeneğini işaretleyenlerin

oranı %1, sadece “ziyaret yerlerine yardım” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %1’dir. Katılımcılardan “zekât” ve “sadaka” seçeneğini işaretleyenler %2, “zekât”, “sadaka” ve “fakirlere yardım” seçeneğini işaretleyenler %5, “zekât”, “sadaka”, “fakirlere yardım”, “aşure yapıp dağıtmak” seçeneğini işaretleyenler %16 oranındadır. Tablo verilerine göre diğer seçenek veya seçeneklerle beraber zekât seçeneğini işaretleyenlerin oranı %62’dir. Öte yandan, anket verilerimize “İmkânım olmadığı için zekât veremiyorum, imkânım olsa veririm” diyenlerin zekât seçeneğini işaretlemediğini belirtelim. Diğer yandan, yörede devlete verilen vergilerin zekât olduğunu ifade eden olmamıştır; aksine, sorduğumuz soruya “Devlete verilen vergi vatandaşlık sorumluluğudur, zekât ise dini bir görevdir” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde cevap verilmiştir. Yine yöre Alevîleri zekâtın kırkta bir oranında verilmesi ve zekâtı verilen malın üzerinden bir yıl geçmesi gerektiğini bildiklerini, ancak uygulamada buna dikkat etmediklerini, imkânları nispetinde bu ibadeti yaptıklarını ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2010).

Sonuç olarak, verilerimiz doğrultusunda yöre Alevîleri genel olarak zekât kavramını İslam’ın öngördüğü şekilde anlamakta, hakkullah uygulamasını ise, hem gelenek ve göreneklerinden tevarüs eden bir uygulamayı devam ettirme kararlılığı içinde hem de ibadet anlayışı içinde uygulamakta ve her ikisini de yardımlaşma anlayışı çerçevesinde kabul etmektedirler.

2.2.4. Kurban

Sözlükte “yaklaşmak, Allah’a yakınlaşmaya vesile olan şey” anlamlarına gelen kurban, dinî bir terim olarak, ibadet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı usulüne uygun olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder. Kurban kesmek, akıllı, buluş çağına ermiş, dinen zengin sayılacak kadar mal varlığına sahip ve misafir olmayan Müslüman’ın yerine getireceği mali bir ibadettir. Kurban; koyun, keçi, sığır, manda ve deveden olur. Bunların dışındaki hayvanlar kurban olarak kesilemezler (Paçacı ve diğ., 2006:388).

Genel İslâmî anlayışta bu şekilde yorumlanan kurban ibadeti gerek Alevî geleneğinde gerek Alevî yazarlar tarafından da bu şekilde kabul edilmektedir. Kurban’ın hükmü, kesilişi, niyet, dua, dağıtımı vb. aynıdır. Ancak Yaman, eserinde kurban kesilecek hayvanları sayarken genel kabul gören hayvanların yanında horozu da saymaktadır

(Yaman, 2007:279).

Gölyaka yöresindeki Alevîler arasında da kurban ibadetine hayli önem verilmekte, Kurban Bayramı'nda kesilen kurban dışında, çeşitli adlar altında, çeşitli amaçlarla çok sık şekilde kurban kesilerek bu ibadet yerine getirilmektedir. Yörede Kurban Bayramı dışında kesilen kurbanların isimleri, zaman ve amaçları şu şekildedir; **Muharrem Kurbanı**, Muharrem ayının on ikinci günü Muharrem Orucu sonrası kesilen kurbandır. Muharrem Kurbanı, bu aya verilen önemden ve bu ayda tutulan oruçtan dolayı kesilmekte, kesilen kurban aile ortamında toplu halde yenmekte ve komşulara da dağıtılmaktadır. **Görgü Kurbanı**, yola yeni girenlerin ve cemde toplum içinde temize çıkmayı arzulayan kişinin yıllık görgüsü (sorgulanıp-aklanması) amacıyla düzenlenen âyinde kesilen kurbandır. **Dar Kurbanı**, ölen bir kişinin ruhuna yakınları tarafından yerine getirilen dârdan indirme âyininde kesilen kurbandır. Diğer bir ifadeyle ölen kişinin alacak-vereceklerini çözümlmek için düzenlenen âyinde kesilen kurbandır. Âyine katılanlardan helallik alınır ve kesilen kurban âyine katılanlara ikram edilir. **Musahip Kurbanı**, musahip (ahiret kardeşi) olacak iki ailenin rehberin önünde görüldüğü zaman kesilen kurbandır (Yıldız, 2004:155-156). **Adak Kurbanı**, söz verilmiş bir adağı veya tutulan bir dileği yerine getirmek için genellikle yatır ve ziyaret yerlerinde kesilen bir kurban çeşididir. **Nevruz Kurbanı**, değişik afetlerden, bela ve kazalardan korunmak amacıyla, bolluk ve bereket için, senede bir defa bahar aylarında 21 Mart günü yapılan cem âyini sonrası toplu halde kesilen kurbandır. **Şükür Kurbanı**, çocuğu askerden gelmiş olanlar, herhangi bir kazadan kurtulmuş olanlar, işe girmiş olanlar, yeni ev yaptıran veya alanlar vb. tarafından kesilen kurbandır. **Yağmur Kurbanı**, yağmur yağması için yapılan duanın ardından kesilen kurbandır. Ancak diğerlerine göre uygulaması çok olmayan bir kurban çeşididir. **Bayram kurbanı**, Kurban Bayramında kesilen kurbandır (kişisel görüşme, 2010).

Tablo 34: Hızır kurbanı keser misiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Hızır kurbanı keser misiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	26	26
Hayır	74	74
Bazı yıllar	0	0
Genel Toplam	100	100

Anket katılımcıları “Hızır kurbanı keser misiniz?” sorusuna %26 evet, hayır %74

seçeneklerini işaretleyerek cevap vermiştir.

Tablo 35: Muharrem’de kurban keser misiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Muharrem’de kurban keser misiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	54	54
Hayır	45	45
Bazı yıllar	1	1
Genel Toplam	100	100

Anket katılımcıları “Muharrem kurbanı keser misiniz?” sorusuna %54 evet, %45 hayır, %1 bazı yıllar seçeneklerini işaretleyerek cevap vermiştir.

Tablo 36: Kurban Bayramında kurban keser misiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Kurban Bayramında kurban keser misiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	94	94
Hayır	2	2
Bazı yıllar	4	4
Genel Toplam	100	100

Anket katılımcıları “Kurban Bayramında kurban keser misiniz?” sorusuna %94 evet, %2 hayır, %4 bazı yıllar, seçeneklerini işaretleyerek cevap vermiştir.

Hızır kurbanı, 6 Mayıs Hıdrellez gününde kesilen kurbandır. Muharrem kurbanının ise Muharrem orucu sonunda gerçekleştirilen cem âyini sonrası kesilen kurban olduğunu daha önce ifade etmiştik. Verilerden anlaşıldığı üzere kurbanlarda öne çıkan Muharrem ve Kurban Bayramı kurbanıdır. Bu kurban çeşitlerinden ikrar-musahiplik kurbanları, adak kurbanları, vefat-kabir kurbanları ve Kurban Bayramı kurbanları fertler tarafından tek kesilir diğer kurban çeşitlerini ise toplum birlikte keser. İsteyen kişi diğer kurbanları da tek başına kesebilir.

Sonuç olarak yörede, kurban ibadetine önem verilmekte ve bu önem Kurban Bayramı ile sınırlı kalmamakta, kurban, değişik isimler altında, belirli zamanlarda, belli amaçlarla icra edilmektedir. Kurbanın nasıl kesileceği, kimlerin kesebileceği, keserken dikkat edilmesi gereken hususlar vb. genel İslâmî anlayışta olduğu gibidir.

2.2.7. Dua ve Niyaz

Dua kelimesi “çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek” manasındaki da’vet ve da’vâ kelimeleri gibi masdar olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah’a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslam literatüründe ise Allah’ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesini, sevgi ve tâzim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder. Duanın ana hedefi insanın halini Allah’a arz etmesi ve O’na niyazda bulunması olduğuna göre dua, kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşır (Cilâcı, 1994:529).

Kur’an’da, “*De ki; duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin*” (Furkân, 25/77) buyrulmak suretiyle insanın ancak Allah’a olan bu yönelişiyle değer kazanabileceği belirtilmiştir.

Özet olarak duanın âdâbı şöyledir: Dua gönülden, gizlice ve alçak sesle yapılmalı, mübarek vakit ve yerler tercih edilmeli, kibleye yönelinerek ve Allah’ın adıyla başlanarak, günahlara pişmanlık duyularak yapılmalı, kabulü için acele edilmemelidir. Kabul edileceğine inanılarak duaya ısrarla devam edilmeli, sebepler dünyasında yaşadığının bilincine ererek talep ettiği şey birtakım sebeplere bağlıysa önce bu sebepleri yerine getirmeli yani fiili duasını yapmalıdır. Ayrıca isteğini Allah’a arz etmeden önce Allah’a hamd ü senâ Peygamberine de salâtü selâm getirmelidir (Canbulat ve diğ., 2006:128).

Dua, yöre Alevîleri arasında gerek fert gerek toplum bazında, hayatın her aşamasında (doğum, sünnet, nişan, düğün, cenaze vb.), karşılaşılan olumlu veya olumsuz her durumda yapılmaktadır. Yapılan dualarda dikkatimizi çeken husus, duaların yer yer Arapça olmakla beraber genellikle Türkçe, şiir şeklinde, kafiye ve redif uyumuna da dikkat edilerek yapılıyor olmasıdır. Duaların bu şekilde olması Alevî inancında gülbank olarak adlandırılır. Gülbank, Türkçe söylenen dua anlamına gelir. Bunun yanında, zaman zaman yapılan yere ve yapan kişiye göre dualar farklılık arz etmektedir. Mülakat yoluyla elde ettiğimiz veriler doğrultusunda yöredeki Alevîler, yaptıkları bu dualar sayesinde Allah’a yaklaşacaklarına ve O’nun rızasına ereceklerine inanmaktadırlar. Yapılan dualarda Hz. Peygambere, diğer peygamberlere, bazı evliyalara, Alevî inancında öne çıkan âşıklara ve özellikle de ehl-i beyte yer

verilmektedir. Alevî inancında, genel anlamda Sünnî anlayıştakine benzer duaların yanında, Alevî inancını kültür ve geleneğini yansıtan dualar da ayrı bir araştırma konusu olacak kadar çoktur. Biz burada bazılarını örnek olarak vermekle yetineceğiz. En sık yapılan dualardan bir tanesi şudur: “Ey ilahi Ya rabbi! Muhammed Mustafa hakkı için, Aliyye’l Murtaza hakkı için, Fatımatü’z-Zehra hakkı için, Şah Hasan ve Şah Hüseyin-i Kerbela hakkı için duamı kabul eyle”. **Kurban kesilirken okunan dua:** “Allahü Ekber, Allahü Ekber, Allahü Ekber, Lâ İlâhe İllallahü Vallahü Ekber. Allahü Ekber Velillah-il Hamd (3 defa). Kurbanı Halil, Fermanı celil, Canı İsmail, Peygisi Cebrail, Allah, Muhammet, Ya Ali”. Yemekten önce okunacak dua: “Bism-i Şah. Evvel Allah diyelim, kadim Allah diyelim. Geldi Ali sofrası Yâ Şah diyelim. Şah versin, biz yiyelim. Allah eyvallah, hu dost...” (Kişisel görüşme, 2010).

Öte yandan dua ve niyazın zaman ve şekli ile ilgili mülakat sorumuza, “Dua ve niyazın zamanı yoktur. İnsan istediği zaman istediği şekilde dua ve niyaz edebilir” (Kişisel görüşme, 2010) ifadesi sıklıkla kullanılmıştır.

Tablo 37: Ay’ı dolunay şeklinde gördüğünüzde niyaz, Güneş’in ilk ışıklarını gördüğünüzde dua eder misiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Ay’ı dolunay şeklinde gördüğünüzde niyaz, Güneş’in ilk ışıklarını gördüğünüzde dua eder misiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Hayır	58	58
Evet	19	19
Fikrim yok	23	23
Genel Toplam	100	100

Konumuzla alakalı olarak sorduğumuz tablo 37’deki soruya katılımcıların, %19’u evet, %58’i hayır, %23’ü fikrim yok şeklinde cevap vermiştir.

Niyaz kavramına gelince, Farsça bir kelime olan niyaz sözlükte “ihtiyacı olma, sevgi gösterisinde bulunma, dostluk, dua etme, selâm, hürmet, hediye” gibi anlamlara gelir. Tasavvufta “kulun muhtaç ve çaresiz olduğunun bilincine vararak mevlasına yalvarıp yakarması, dua etmesi” manasına gelir (Uludağ, 2007:165). Ancak bu tanım, Sünnî anlayışta aracısız olarak Allah’a ihtiyacını bildirmek şeklindedir. Aslında niyaz kavramının dua ile aynı anlama gelen bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Alevî inancında ise bu kavram çok sık kullanılan ve farklı anlaşılan bir kavramdır. Üçer, niyaz kavramını ıstılahi anlamda şöyle tanımlar: “Tarikat ulusuna, büyüğüne ya

da tarikatta bir makamı temsil eden şeye, yere, bunlar aracılığıyla da Allah'a yalvarma, yakarma biçiminde ibadet ya da erkândır" (Üçer, 2005:353).

Yörede mülakat yoluyla elde ettiğimiz veriler doğrultusunda niyaz, ceme katılanların cem âyini öncesinde, yerlerine oturmadan dedenin önünde saygıyla eğilmesidir. Bu durum "dâr'a durmak" olarak adlandırılır. Dâr'a durmak, Allah'ın huzurunda kıyamda (ayakta) saygıyla durmak demektir. Araştırmacı yazar Saygı, niyaz kavramının uygulanış şeklini Alevî-Bektâşî cemlerinde, önce dedenin veya babanın önünde dâr'a durup secde ve niyaz edilerek yapıldığını ifade eder ve bunun sebebinin Kur'an'ın (Hicr, 15/28-29; Sâd, 38/72-73; Yusuf, 12/100; Bakara, 2/115; Kâf, 50/16) ayetlerine dayandırır, dedenin ve babanın önünde yapılan bu secdenin (niyazın), aslında Allah'ın zâtına yapıldığını ifade eder (Saygı, 2005:135). Bu bilgiler haricinde niyazın bir başka uygulaması, cem âyininde Hz. Muhammed veya on iki imamlardan birinin adı anıldığı zaman, sağ elin önce göğse götürülmesi ardından sağ elin başparmağının dudağa değdirilmesi şeklindedir.

Diğer yandan sayıları az olmakla beraber mülakatlarımız esnasında "Bizim namazımız, niyazımızdır" ve "Bizim bir niyazımız, sizin bin namazınızdan iyidir" (kişisel görüşme, 2010) şeklinde ifadelerle de rastlanmıştır

Sonuç olarak dua, cem âyinlerinde belirli kalıplar dâhilinde, cem âyini haricinde normal durumlarda herkes istediği zaman istediği şekilde yapılır. Niyaz ise iki anlama gelir: İlk olarak zikrettiğimiz niyaz, din büyükleri vasıtasıyla Allah'a yalvarış ve yakarış; ikinci olarak zikrettiğimiz niyaz ise, din büyüklerinin ismi anıldığında bazı sembolik hareketlerle, ismi anılan din büyüklerine yapılan duayı ifade etmektedir.

2.2.8. Cem Âyini ve Çeşitleri

Sözlükte "toplamak, bir araya getirmek, birleştirmek" anlamına gelen cem, tasavvufta "Sâlikin her şeyi Allah'tan bilerek yaratıkları yok, yaratıcıyı var görmesi" anlamında kullanılır. Cemin karşıtı fark'tır. Cem, dağınık bir durumda bulunan dikkat ve ilgiyi tek noktada toplamak anlamına da gelir. Buna göre dikkat ve ilgisini Allah'ta yoğunlaştıran sûfî, zikrederken yalnız "Allah" der, başka bir şey söylemez ve görmez. Dikkat ve ilgisini Hakk'ın dışındaki varlıklara yönelten kişi ise yaratıklardan başka bir şey görmez (Canbulat ve diğ., 2006:90).

Sözlükte “adet, merasim, usûl, tarz, adap, örf, kanun, zinet ve süs” manalarına gelen âyin, terim olarak, dinî inançları ortak olan bir toplulukta yetkili makamlarca belirlenmiş birlikte yapılan dualar, okunan ilâhîler ve dinî ağırlıklı kurallara bağlanmış törenlere denir (Karaman ve diğ., 2006: 45).

Cem âyini ise, günümüz Alevî-Bektâşîliğinde dedelerin önderlik ettiği cemaatle birlikte yapılan, içeriği dinsel dua, kadın ve erkeklerin birlikte yaptıkları dinî ritüeller, dinsel şiir, dinsel müzik, dinî yeme-içme töreninin adıdır.

Alevîlik deyince ilk akla gelen cem, Alevî-Bektâşî inancında dinî uygulamaların en önemlisidir ve bu nedenle de Alevî inancının deyim yerindeyse belkemiğidir. Alevîliğin sırrı olarak kabul edilen cem, kökeni itibariyle Türklerin İslamiyet’e girmeden önceki devirlerde belli disiplin kuralları içerisinde gerçekleştirdikleri kımızlı dinî toplantılar olup, İslam’ın kabulünden sonra bu dinin bazı unsurlarını bünyesine katarak yeniden şekillendirilip geliştirilmiştir (Üzüm, 2008:149).

Cem ve cem âyini kavramı üzerinde kaynaklarda farklı yorumlara rastlanmaktadır. Bu anlamda Melikoff, âyin-i cem töreninin Şeyh Haydar döneminden beri var olduğunu, Şah İsmail ile kesin biçimini aldığını cemdeki tevhit bölümünün kurallarını Şah İsmail’in yerleştirdiğini ifade etmektedir (Melikoff, 1998:254). Zeki Eyüboğlu da, cem sözcüğünün eski İran’da şarabın bulucusu cemşid adından geldiğini iddia etmektedir (Eyüboğlu, 1997: 26). Birdoğan ise, cem kavramına daha farklı bir anlam yükleyerek cami ile cem’i karşılaştırır ve şöyle der;

“Cami’nin amacı ne ise cemin amacı da odur. Cemlerin farklı olmalarından dolayı amaçları da farklıdır. Ama temelde ikisinin de ortak amacı, insanı toplum birliğine ve sevgiye götürmektir. Dolayısıyla cemlerde barış, kardeşlik ve güzel sanat vardır” (Birdoğan, 1990:233).

Cem âyinlerinin kaynağına gelince, gerek yörede gerek genel olarak Alevî inancında kırklar cemine, yani Hz. Ali’nin evinde on iki erkân üzere yapıldığına inanılan ibadetlere dayandırılır. Bu anlamda kırklar cemi, Alevî inancında önemli bir yere sahip olup birçok inanç ve geleneğe kaynaklık yapmaktadır. Kırklar meclisi veya cemi olarak ifade edilen bu uygulamanın dayandırıldığı en önemli kaynak ise *Buyruk*’tur. *Buyruk*’ta geçen Kırklar Cemi’nin öyküsü özet olarak şöyledir: Hz. Muhammed’in miracında yoluna bir aslan çıkar ve O’na saldırır. Gaybdan gelen bir ses üzerine Hz. Muhammed yüzüğünü aslanın ağzına verir. Bunun üzerine aslan sakinleşir. Hz.

Muhammed miraçtan dönerken gördüğü, içerden sesler gelen bir kubbenin kapısına gidip kapıyı tıklar. İçeriden “Sen kimsin?” sorusuna Hz. Muhammed “Ben resulüm” der. İçeridekiler, resulüm dediğinden dolayı Hz. Peygamberi içeri almazlar. Hz. Muhammed kapıyı ikinci defa tıkladığında yine içeri almazlar. Üçüncü tıklayıpta Hz. Muhammed bu defa “Sen kimsin?” sorusuna “Ben yoksulum” deyince içeridekiler kapıyı açar. Hz. Muhammed içeri girer, selam verir. İçerde yirmi iki erkek on yedi kadının oturduğunu görür. Bunlardan biri de Hz. Ali’dir. Fakat Hz. Muhammed onun Hz. Ali olduğunu anlamaz. Hz. Muhammed “Sizler kimsiniz?” diye sorar. “Biz kırklarız, kırkımız birimizdir, birimiz kırkımızdır” diye cevap verirler. O sırada dışarıdan elinde bir üzüm tanesi ile Selman-ı Farisî gelir. Hz. Muhammed o üzüm tanesini içerdekilerin isteği üzerine, Cebrail’in getirdiği tabakta ezer, şerbet yapar ve kırkların önüne koyar. Kırklar şerbeti içerek kendilerinden geçip coşarlar ve semah yaparlar. Sonra Hz. Muhammed kırkların pirinin ve rehberinin kim olduğunu sorar. Kırklar da “Pirimiz Şah-ı Merdan-ı Ali, rehberimiz Cebrail’dir” derler. Hz. Muhammed parmağındaki yüzükten Hz. Ali’yi tanır. Bunun üzerine Hz. Muhammed çok şaşırır ve arkasından Hz. Ali’nin sırrına erer (Buyruk, 1982:13-18). Yöredeki Alevîler arasında da *Buyruk*’ta geçen bu rivayet esas alınarak uygulanan cem âyini, sadece Anadolu Alevîleri arasında yaygın olup başka hiçbir ekolde bu şekliyle uygulanmamaktadır.

Cem âyininin daha iyi anlaşılması için cemler içinde geçen bazı terimleri açıklamakta fayda vardır. Bu anlamda gülbank’ın cemlerde okunan nazım şeklindeki dualara dendiğini ifade etmiştik. Çerağ uyandırma gülbankı, lokma gülbankı, sofrta gülbankı, üçler yediler ve kırklar gülbankı, gülbank çeşitlerinden bazılarıdır. Cemlerde okunan Alevî-Bektâşî şairlerine ait deyişlere “nefes” denir. Ceme gelirken çörek, bisküvi, kuru yemiş vb. her türlü yiyeceğe “lokma” veya “niyaz” da denir. “Semah” cemin ilgili bölümlerinde saz ve nefesler eşliğinde yapılan dinî törenin adıdır. Çerağ ise, ışık ve nur anlamındadır. Cemlerde ibadet başlamadan önce Hz. Muhammed’in nurunu temsilen bir çerağ uyandırılır (yakılır). İbadet başladığında ise üç çerağ uyandırılır ki bunlardan birincisi Allah’ın nurunu, ikincisi Hz. Muhammed’in nurunu, üçüncüsü de Hz. Ali’nin nurunu temsil eder (Saygı, 2005:256).

Yöremizde yapılan cem çeşitlerine gelince bunlar; Muharrem cemi, Musahiplik cemi,

Birlik cemi, İkrar verme cemi ve Görgü cemi olmak üzere beş çeşittir.

Muharrem cemi, genellikle Muharrem ayının on ikinci gününde, Muharrem Orucu sonunda Hz. Hüseyin ve on iki imam anısına yapılır. Aşure tatlısı yapılır ve Muharrem kurbanı kesilir. **Musahiplik cemi**, musahip (ahiret-yol kardeşi) olacak olan evli iki çiftin öncülüğünde, ekonomik ve sosyal yönden birbirine yakın iki ailenin isteği üzerine yapılan cem âyinedir. Âyin sonrası kurban kesilir ve ceme katılanlar tarafından toplu halde yenir. Böylece iki aile, birbirinin musahibi olmuş olur. Ancak musahiplik cemi yöremizde yok denecek kadar az yapılmaktadır. **Birlik cemi**, yörede birlik-beraberlik cemi olarak da ifade edilen birlik cemi yılda bir kez kış aylarına girerken yapılır. Cemin yapılışında ki amaç, köy halkının birlik ve beraberliğini sağlamaktır. Bu cemin sonunda birlik kurbanı kesilir ve toplu halde yenir. Öyle ki yörede yaşayan Alevîler, bu cemin yapıldığı ve kurbanının kesildiği yıl, köyde elem, keder, hastalık, kıtlık olmayacağına, bolluk ve bereket olacağına, yeni doğan çocukların da ilerde ana-babasına ve büyüklerine saygılı olacağına inanmaktadırlar. **İkrar verme cemi**, Alevî yoluna girmek isteyen bir kişinin isteği üzerine yapılır. Bu kişinin on sekiz yaşını doldurması gerekir. Yola girecek kişi ceme gelmeden önce gusül abdesti alır. Dede rehberliğinde yapılan cemde yola girmek isteyen kişi eline, diline ve beline sahip olacağına söz verir ve yola girmiş olur. Alevîlikte yola girmenin şartı ikrar vermektir. İkrar vermeyen kişi yola girmiş olmaz. Ancak bu cem çeşidi de günümüzde, özellikle son yıllarda hiç yapılmamaktadır. **Görgü cemi**, topluluk içinden isteyen kişi ya da kişilerin, diğer bir ifadeye göre her Alevî'nin yılda bir kez piri önünde ikrarını tazelemesi, hal ve gidişatının muhasebesini yapması ve topluma hesap vermesidir. Görgü cemi, sorgu cemi olarak da adlandırılır. Sorguya çekilen kişi ya da kişilerin suçu ya da günahı varsa onlar tespit edilir ve gereken ceza verilir. Eğer suçlar adam öldürmek ve zina etmek gibi büyük suçlarsa, o kişi ya da kişiler düşkün ilan edilerek topluluktan uzaklaştırılır. Yine görgüden geçen kişi ya da kişiler aynı zamanda daha önce yapmış oldukları bir hatayı bir daha tekrarlamamak üzere tövbe ederler. Cemin sonunda yine kurban kesilerek toplu halde yenir. Yine 21 Mart günü akşamı, bu günün Hz. Ali'nin doğum günü olduğuna inanıldığı ve bahar mevsimi geldiği için, bolluk ve bereket getirmesi dileğiyle **Nevruz Cemi** yapılmaktadır (kişisel görüşme, 2010).

Ancak şunu ifade edelim, yörede yukarıda isimleri verilen cem âyinleri için özel bir

gün tahsis edilmemektedir. Çünkü yörede her cuma gecesi olağan cem âyini yapılmaktadır. Dolayısıyla yukarıda ismi verilen cem âyinleri, her hafta yapılan bu olağan cem âyinlerinde icra edilir. Bunun haricinde Kurban Bayramının birinci günü akşamı ayrı bir cem âyini yapılır ve cemin sonunda Birlik Kurbanı kesilir. Bu âyinin yapılmasının ve kurbanın kesilmesinin sebebi, bayramda imkânları olmadığı için kurban kesemeyen kişilerin bir araya gelerek, bir nebze de olsa onları bu psikolojiden kurtarmak, bir araya gelen canların birlik beraberliğini bayram vesilesiyle bir kez daha pekiştirmektir. Öte yandan ölen bir kişinin ruhunu taziz etmek amacıyla dârdan indirme erkânı adı altında cem yapılır ve âyin sonunda Kabir Kurbanı kesilir. Bu âyinin amacı ölen kişinin maddi manevi alışverişte bulunduğu canlarla helalleşmesidir

Diğer yandan cemlerde, on iki imamı sembolize ettiğine inanılan, çok önem verilen, bu önemden dolayı da cemlerde eksiksiz yerine getirilen, yerine getirilmediği takdirde, yapılan ibadetin gerçekleşmeyeceğine ve cemde yenilip içilen şeylerin helal olmayacağına inanılan, her biri kutsal kabul edilen, “on iki hizmet” olarak adlandırılan bir uygulama vardır. Hz. Ali soyundan gelen on iki imam adına gerçekleştirilen (Korkmaz, 1994:275) bu hizmetler şunlardır;

- 1- Mürşit (pir): Cemi yöneten, Hz. Peygamberin soyundan geldiğine inanılan kişidir. Cemde birinci hizmet sahibidir.
- 2- Rehber-Dede-Baba: Cemiyet ile hizmetlerini yürüten, duasını eden yetkilidir. Mürşitten icazetlidir.
- 3- Çarıkcı: Cemiyete katılanların ayakkabılarını düzenler, sahiplerine verir.
- 4- Çerağcı: Cemiyetler ışıktadır yapılır. Oranın aydınlatılması onun işidir. Çerağı yakarken “Allahü nurussemavati vel’ard” ayetini (Nur, 24/35) okur. Böylece ceme Kur’an’la başlanmış olur.
- 5- Gözcü: Deden sonra sorumluluğu en ağır olandır. Meydandaki canları takip edip durumlarını gözetmek, cemiyeti doğru şekilde yapmalarını sağlamak onun görevlerindedir. Cemaatin sorgusunu sorup cevabını alır. Dede sadece dua eder. Dede, yaptığı bir kusurdan sonra düşkün olursa gözcü onun sorgusunu, yargısını yapıp yola koyabilir. Ancak gözcü aynı duruma düşerse bu müşkülü dede görüp gözcüyü yola alamaz, onu mürşide havale eder.
- 6- Kurbanacı: Cemiyette kesilecek kurbanları kesip pişirmek ve orada hazır bulunan

cemaate aynı ölçüde dağıtmakla mükelleftir.

- 7- Saki ve Abdestçi: Cemaatten cem esnasında susayanlara su dağıtmak, cem sırasında tarikat abdestini aldirmekle mükelleftir.
- 8- Meydancı ve Süpürgeci: Cem evini cemden önce ceme uygun şekilde düzenler, cemden sonra temizler, siler, tertipler, bırakır.
- 9- Zâkir: Çalgı çalmak ve nefes okumakla görevlidir.
- 10- Kapıcı: Cem âyini yapılan evin kapısında bekler. Ceme gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlar. Girene çıkana göz kulak olur.
- 11- Semahçı: Semah görevini yerine getirir.
- 12- Davetçi: Cemin yapılacağını önceden canlara haber veren kişidir.

On iki hizmet, yapılışı itibariyle ve görevler itibariyle yöreden yöreye farklılıklar taşımaktadır. Yörede de on iki hizmetten son ikisi aslında yoktur. Semahçının görevi yazıldığı gibidir, ancak yörede uygulanan cem âyininde isteyen semaha kalkar. Davetçinin görevi de yukarıda yazıldığı gibidir, ancak cem yapılacak tarih ve yer belli olduğundan davetçinin ilanına gerek yoktur. Bu konuda yöre dedelerinden H.D konuyla ilgili “Biz görgü cemi, musahiplik vb. cemi özel olarak yapmayız. Bizim yılın 48 haftasında yapılan cuma hizmetlerine katılma zorunluluğumuz vardır. Bunun böyle olduğunu tüm canlar bilir. Dolayısıyla davete gerek yoktur” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde açıklamıştır.

Cemin nasıl yapıldığı konusuna gelince, yörede cem törenine Alevî olmayanların katılmalarına gizlilik ilkesinden dolayı izin verilmemektedir. Bu yüzden biz de bir cem âyininde bulunamadık, fakat mülakat yoluyla tespitlerimizi gerçekleştirdik.

Bu anlamda cemin yapılışı şu şekildedir. Öncelikle cem öncesi uyulması gereken kurallar vardır. İlk olarak ceme katılacak kişi boy abdesti alır. Giderken yiyecek ve içecek bir şeyler (lokma) götürülür. Kadınlar yöresel kıyafetlerini giyerler. Kısa kollu ve başı açık bir şekilde ceme katılamazlar. Erkeklerde giyim ve kuşamlarına özen gösterirler. Musahibi olmayanlar ve düşkün ilan edilenler ceme katılamaz. Bekârlar da ceme katılamaz, ancak son zamanlarda bu kural yeterince uygulanmamakta ve bekârlar da ceme katılmaktadır. Bununla birlikte bekârlar 12 hizmetin hepsine dâhil olamazlar. Cem evinde belli bir düzene göre oturulur. Dede başköşeye oturur. Halka oluşturulur. Halkada erkekler önde kadınlar arkada oturur. Cemde sükûneti bozacak davranışlardan

uzak durulur (kişisel görüşme, 2010).

Cemevi hazırlanıp görevliler yerlerini aldıktan ve dede postuna oturduktan sonra gelen talip, dedenin huzurunda sağ ayak parmağı sol ayak parmağının üstünde, sağ eli kalbinin üzerinde, önde erkekler, arkada bacılar olmak üzere dâra durup giriş duası alır, dede postuna niyaz ederek yerlerine otururlar. Buna “dâra durmak” denilir. Canların toplandığına kanaat getiren çerağcı çerağı yakar ve ışık duası edilir. Dede tarafından beline kuşak bağlanan çerağcı Nur süresinin 35. ayetini okur. Çerağcı bu ayeti okuduktan sonra şu beyti okur:

Bismi-Şah Allah Allah...

Çün çerağ-ı fahr uyandırdık Huda'nın aşkına
Seyyidü'l kevneyn Muhammed Mustafanın aşkına
Saki-i Kevser Aliyye'l-Mürteza'nın aşkına
Hem Hadice Fatıma Hayrunnisa'nın aşkına
Şah Hasan hulki Rıza hem Şah Hüseyin-i Kerbela
Ol İmam-ı Etkiya Zeynel'aba'nın aşkına
Hem Muhammed Bakır ol kim nesl-i pak-i Mürteza
Cafer es-Sadık İmam-ı Rehnüma'nın aşkına
Musa-i Kazım İmam-ı ser firaz-ı ehl-i Hak
Hem Ali Musa Rıza'yi esfiyanın aşkına
Şah Taki ve ba Naki hem Hasan' ül'askeri
Ol Muhammed Mehd-i Sahib-Liva'nın aşkına
Pirimiz hünkârımız Bektaş Veli'nin aşkına
Haşredek yanan yakılan aşkanın aşkına

Sonrasında o da dâra durur, duasını alıp oturur. Bu, cemin Kur'an'la başladığını gösterir. Bundan sonra meydana zâkirler gelir. Ehl-i beyt ve İmam Hüseyin'i zikreden en az üç deyiş ve düvaz söylenir.

Sonra niyaz ederek gözcü, asası elinde meydana gelir. Duasını aldıktan sonra: “Dârinız duanız kabul ola, muratlarınız hâsıl ola, pirden nazar ola, Gözcü Karaca Ahmet'in himmetleri üzerinize hâsıl ola, Hz. Mikail'den şefaât bulasın” der, sonra cemaate dönerek sorgusunu sorar ve vazifeye başlar: Ey ehli cem, eşikten içyüze bulunan Mümin-Müslim sofı canlar, ana bacılar; yolunuza, izinize, ikrarınıza, imanınıza ne

hallisiniz, neçe berisiniz, çekişmiş, dövüşmüş, hatır gönül yıkmış mısınız? Derdi olan söylesin, meydana gelip istesin, burası er meydanı, burası pir meydanı, burası var meydanı, burası kâr meydanı. Eksişiniz varsa dolduralım, ağlattığımız varsa güldürelim. Burada ceme katılan canlar ve cem ehli hep birlikte ahiret sorgusundan geçer. Gözcü: “Dua alacak varsa meydana gelsin, duasını alsın” der. Bu duaya görgü duası denir. Bir şekilde cemiyete gelmekte mazur olanlar ve gelemeyenler dua alıp görgüden geçmiş olurlar.

Dua almak isteyenler dedenin huzurunda meydana gelip musahipleriyle beraber arkalarında da bacıları olduğu halde dâra dururlarken dede cem ehline döner; “Ey sofı canlar, ana bacılar; bu canlar dara durdu, bu dardaki canlardan bir isteği dileği olan var mıdır?” cümlesini üç defa tekrarlar. İstekli çıkmaz ise birbirlerine niyaz verirler, dualarını alırlar. Dedenin postuna ve eline niyaz edip, yüzü dedeye bakar halde geri geri giderek dedenin huzurundan ayrılırlar. Canlardan istekli çıkması halinde dârdaki sofı canlar oldukları yere oturtulur. İstekli de meydana gelir. İstekli isteğini sunar. Her iki taraf dinlenilir. Cem ehli olanlar aralarını bulurlar. Sonra hepsi birden dara kaldırılıp tekrar cemaate ; “Bunlardan bir isteği, dileği olan var mıdır?” diye sorulur. İstekli çıkmayınca dede hepsine birden dua eder, birbirlerine niyaz verip postu ve dedenin elini öperek geri geri huzurdan ayrılırlar. Bu yargılama esnasında taraflardan herhangi biri hiçbir şekilde uyuşmaz ve anlaşmaya yanaşmazsa, cem ehlini ve cemaati dinlemezse toplumdun atılır. Cemaatin dediğini kabul eden cemde kalır. Anlattığımız bu görgüden geçen canlar cemiyete girmeye hak kazanır. Cemin akışı içinde bu sorgu ve görgü faslı bittikten sonra, cemaat ibadete başlamadan önce dede, zaruri ihtiyaçlar için eşik-beşik molası diyerek on dakika cemaati serbest bırakır.

Mola süresi bitince gözcü, içerikli olanlar gelsinler diyerek talipleri çağırır. Bundan sonra cem bitene kadar dışarı çıkılmaz. Buna cemin mühürlenmesi denir. Sorgu ve görgü faslından sonra kesilecek kurban varsa meydana getirilir. Kurbanların isimlerinden ne maksatla kesileceği anlaşılmalı beraber, özelliği sebebiyle musahiplik-ikrar kurbanlarının ayrı bir özelliği vardır. Kendisi kurban sıfatında ve şuurunda olmayanın kurban kesemeyeceğine hükmedilir. Çünkü kurban, kesenin yerine kurban olmaktadır. Hz. İsmail kurban sıfatında olmadan Cebrail, koçu onun yerine kurban getirmemiştir.

İkrara girecek olan canları rehber önceden hazırlar. Abdest aldırır, -tarikât abdesti- temizlenip temiz elbise giydirilir. Musahip olacak canlar dedenin huzuruna gözcü tarafından el ele getirilir. Dede cem ehlinin huzurunda, bunlara musahipliği ve onun meşakkatlerini anlatır, bunlara üç cem müsaade dilip “Gidin, gelin, düşünün, taşının. Bu işin sonradan dönmesi, çıkması, vazgeçmesi olmaz. Nefsinize zor geliyorsa kurban kesip ikrara karışmayın. Eğer her zorluğa katlanıp musahip olmaya karar verdiğinizde üç cem sonra gelir kurbanınızı keserek ikrara girersiniz” denir.

Gözcü, ikrara girecek olan canları el ele tutuşturarak dedenin huzuruna oturtur. Dede ikrar verecek olan canın ruh halini karakterini cem ehlinin sorar, onlardan aldığı müspet cevap üzerine ikrar verecek olan canlara dönerek bu yolun zorluğunu, meşakkatini, giydiğinin ateşten bir gömlek, yolun demirden bir leblebi olduğunu anlatır. Musahip olacak canlar da her müşkülata hazır olduklarını, bütün varlıklarından, can ve başlarından İmam Hüseyin ve Kerbela yolunda fedakârlığa hazır olduklarını beyan ederler. Sonra dede kendilerinden kefil ister. Canlara kefil olan kişide dedenin huzuruna gelir niyaz eder ve cem ehlinin huzurunda musahip olacaklarla beraber and içer. Dede kendilerine Feth süresinin 10. ayetini okuyarak dua eder.

Sonra dede cemaate, Ey ehli talip geldiğin Ali yolu, durduğun Mansur dârı, gördüğün hak didârı, Hak cesedinize can, kalbinize iman, söylemeye dil, tutmaya el verdi. Ağız talip, dil mürşittir. Gördüğünüz meydanın, sakladığınız sizindir. Siz bu yola canı, baştan geçip kurbanlarınızla geldiniz. Hak dediniz. İmam Hüseyin’in katarına dizilmek dilersiniz. İmam Cafer buyruğuna uyararak sevme dediğini sevmeyip teberrâ, sev dediğini sevip tevellâ ettiniz mi? Talipler “Eyvallah” der. Dede devamında; tevellânız temiz, yüzünüz ak ola. Hak-Muhammed-Ali, Pirimiz Hacı Bektâşî Veli ikrarlarınızı daim eyleye, münkire münafiğâ dalatmaya, şeytanın şerrinden, münkir-münafiğin mekrinden muhafaza eyleye, kötülöklere eş etmeye, hizmetiniz hakka, özünüz dergahta ola. Ehl-i beyt on iki imamlar gözcünüz bekçiniz ola...

Bundan sonra diğer hizmetlere sırasıyla devam edilir. Sakiler cem ehline abdest aldirmek üzere gelir, dâra durur ve dualarını aldıktan sonra; “Suya Selman, mülke Süleyman, gele on iki imam Allah Allah” (3 defa), dedikten sonra, dualarınız kabul olsun, pirden nazar olsun. Döktüğünüz sular, alınan abdestler kırklar meydanında alınan abdestler gibi olsun. Döktüğünüz sular Cehennem ateşi söndürsün, diye dua

ederler. Sakiler cemaate tek tek su dökerek abdest aldırırken dede ve cemaat hep beraber abdest işi bitene kadar salâvat getirirler. Sakiler de birbirlerine abdest aldıktan sonra dâra durup dualarını alır ve ceme katılırlar.

Gözcü, bütün cemaati Ganiye Şah, Muhammed'e Salâvat diyerek ayağa kaldırır. Canlar dedenin önünde sırayla ve yan yana dizilir. Gözcü en önde cemaate seslenir: "Ey cemaat, birbirimizden hoşnut ve razı mıyız?" cemaat de evet anlamında üç defa Allah Allah der. Dede, doğrulun bakalım, der. Cemaat niyaz ederek diz üstü oturuş vaziyeti alır. Gözcü, cemaate, eşinizle, peşinizle, yârınızla, yoldaşınızla ne hallisiniz, nice berisiniz, diye sorar. Cemaat de cevaben üç defa Allah Allah der. Dede cemaate dönerek; Ey ehli cem, gözcü baba sizden vekâleten dil alıp dil veriyor. Yoluna, izine, ikrarına, imanına doğru gelip doğru gidenin ayak türabı baş tacıyım diyor. Sizin gözcü babadan bir isteğiniz bir dileğiniz var mıdır? Der. Cemaat cevaben Allah Allah der. Tekrar secdeye varılır. Bu sırada dede gözcünün sırtına; Evvela bir Allah, Ya Muhammed, Ya İmam Ali, Ya İmam Hasan, Ya İmam Hüseyin, düldül, Zülfikar aşkına deyip pençe çalar. Cemaate dönerek doğrulun bakalım, der. Cemaat ayağa kalkar, hep birlikte dâra durulur. Tövbe istiğfar getirilir. Dedenin okuduğu duaya cemaat de iştirak eder. Burada yapılan tövbe istiğfar duası bildiğimiz şekliyledir.

Tövbeden sonra secdeye gidilir, kalkılır, cemaat birbirine kenetlenir. Dedenin duasının ardından bu fasıl da biter.

Yörede yapılan cemde Cennet'ten gelen Tuba ağacının dalından olduğuna inanılan erkândan geçme büyük bir önem taşımaktadır. Hz. Peygamberin Miraç'tan dönüşünde Hz. Ali ile musahip olmasında Allah, Cebrail'e: Git, Cennet'teki Tuba ağacından bir dal al, adı Tarık olsun, bunlara çal, dedi. Cebrail Cennet'e gitti, Tuba ağacından dal almak isteyince ağaç, dallarını yukarı kaldırıp vermek istemedi. Cebrail'e: Git Allah'a söyle, bu dalın altından geçene, suyundan içene Cehennem azabı, Cehennem şiddeti çektirmesin, dedi. Cebrail, Allah'a gitti, isteği anlattı, müspet cevapla tekrar Tuba ağacına geldi. Bu sefer Tuba ağacı dalı verdi, o da Tarık olarak çaldı. Erkân olayı bundan kaldı.

Erkândan geçmenin uygulaması da şöyledir: Dede erkânı meydana getirir. Bu sırada gözcü kucağında postla oturur. Canlar, emsali ve musahipleriyle gözcünün kucağına başları gelecek şekilde yere uzanırlar. Bacılarda erkeklerin ayaklarına niyaz eder

vaziyettedirler. Dede, sağ elinde tuttuğu erkânı omzuna yaslayarak canların sağ taraflarından sol eliyle işaretle insandaki var olan sıfatları gösterir: “Başında taç, alnında Zühre Yıldızı, kaşında kütnetül kalem, gözünde nur, yüzünde hayâ, ağzında Kur’an, omzunda kiramen katibin melekleri, kolunda kuvvet, göğsünde iman, belinde besnei kemer, göbeğinde kadeif duası, dizinde zikrullah, ayağında kadem. Hâl erenler hâli, yol erenler yolu, gafil olma değen üstat elidir. Nefesi tarikat, imanı hidayet, hidayeti Ali, pirimiz Hünkâr Hacı Bektâşî Veli. Evvela bir Allah, Ya Muhammed, Ya Ali, Ya İmam Hasan, Ya İmam Hüseyin, düldül, Zülfikar aşkına, Tarık altından geçene, suyundan içene, Cehennem azabı ve şiddeti göstermeye, Allah kulum diye, Muhammed ümmetim diye, Ali talibim diye, seve sevdire” diyerek duasını edip canlara erkânı çalar. Aynı şekilde bütün canlar erkândan geçer. Erkândan geçenler köşe diplerine yüzleri meydana gelecek şekilde sıra olurlar. Gözcü herkese tek tek: Verelim Muhammed’e salâvat, diyerek niyaz verir. Sonunda “Destur, oturun” diyerek erleri bir sırada oturtur. Bu sırada bacılar ayaktadır. Gözcü cem anasının elinden, o da tek tek bacıların elinden tutar. Ana, bacılara niyaz vererek erlerin önüne oturtur. Bu esnada gözcünün öncülüğünde hep birlikte, hak la ilahe illallah, hak Muhammed rasulallah, hak Aliyyün veliyullah, veliyyun aliyyullah, hak mürşidi kâmilisin ya rasulullah, denilir. Sonrasında aşıklar düvaz söylerler, arada da dede dua eder. Ehli beytin ismi geçtiğinde yan yana sıra halinde bulunan canlar birbirlerine, bacılar da hem birbirlerine hem de erlerin eline niyaz ederler. Bu hizmetin anlamı, bacıların Hacı Bektâşî Veli’ye ait yeşil eli aramalarıdır. Bu hizmet de dedenin duası ile son bulur.

Semah kapısı açılır, ilk önce gözcü ve bir el iki bacıyla birlikte semaha kalkar. İsteyenler de semaha kalkabilir. Gözcünün semahı bitip niyaz için huzura vardığında bütün bacılar da onun gibi niyaza gider, hepsi beraber ayağa kalkarlar ve niyazlaşırlar.

Normal bir cem akşamında ise ilk önce cem erenleri veya uluları olarak anılan yaşlılar başta olmak üzere, yaş ve emsalce uygun olanlar musahipleriyle birlikte, diğer canlar da bu şekilde semah etmiş olurlar.

Eğer cem, adak veya vefattan dolayı canlardan kurbanı olanlarca tertiplenmiş ise, gözcüden sonra ilk önce davet sahipleri semah eder, diğer canlar da yaş ve emsale göre semahlarını yaparlar. Son olarak arzuya bağlı semahlar edilir ve kapıcılar da meydana gelerek semahlarını ettikten sonra semah kapısı kapanır. Gözcü tek başına özel

semahını arkasında üç bacı bulunmak kaydıyla yaparak semah kapısını kapatır. Sonra, ayakta bulunan bacılardan cem anası, elinde tuttuğu süpürgeyi üç defa yere çalarak; evvela bir Allah, ya Muhammed, ya Ali diyerek diğer bacıya verir. Onlar da aynı şeyi tekrarlar, dâra dururlar. Dede, onlara: “Biz üç bacı idik, güruhu nâci idik, süpürgeyi süpürdü Selman, kör olsun yezidi mervan. Kırklar cümledenize şefaata eylesin.” duasını eder. Cemde hizmet edenler pozisyonlarına göre sıra ile ayağa kalkıp dualarını alırlar. Sonra cem birleşmesi başlar, dede dua eder, bütün canlar hep birlikte Allah Allah nidalarıyla dedenin duasına iştirak ederler. Birlemeden sonra lokma kapısı açılır. Lokma bir kurbandan olabileceği gibi ceme iştirak edenlerin yanlarında götürdükleri özel yapılmış helva veya buna benzer yiyeceklerin sofralarda paylaşılması ve değiştirilmesi ile olur. Eğer lokma kurban ise kurban cem evinde meydana alınarak tekbir getirilir ve bilinen kurban duası yapılır. Lokma ilk önce bir can tarafından dedenin önüne dâra durarak getirilir; dede, ona hitaben, kolun kuvvetli ola, sofran bereketli ola, ocağından bucağından Ali sofrası eksik olmaya, diye dua eder. Lokma yenilmeye başlanır. Lokma bitiminde dede, en yakından bulunan bir cana lokma vererek yürüsün şah aşkına diyerek lokmayı yürütür. Canlar birbirine hu, cümle geçmişlerin lokması olsun diyerek lokma verir. Dede tekrar, birlerin, üçlerin, beşlerin, yedilerin, kırkların, on iki imamların, on dört masumu pakların, analarımızın, atalarımızın, cümle geçmişlerimizin lokması olsun. Şu dede veya candan kanın, diyerek yanındaki dedeye veya cana lokmasını vererek lokmasını bitirir. Kur’an’dan bir süre okunur ve sofraya dua yapılır. Sonra dede birleşme yapar, ilahi; ırakta, yakında, meşrikte, mağripde, âlim medet, yolum medet diyen canların, gelip gelemeyenlerin, yetip yetemeyenlerin, bu cemde, bu demde gönlü muradı olanların muratlarının verilmesine şah diyelim şah aşkına diye dua ettikten sonra ele niyaz verilir.

Son olarak da el cem salâvat, el cemali Muhammed, Muhammed’in nuruna, Ali’nin sırrına, on iki imamların birliğine, gelmeniz tatlı ola, gitmeniz kutlu ola, her bir adım başına yüz bin Kâbe sevabı kaydeyleye, şeklinde son duayı yapar. Canlar birbirleri ile hoşlaşırlar. Eğer canlardan birinin veya birkaçının sonraki zamanlarda kurbanı veya adağı varsa gözcü ayağa kalkarak, canlara yeri ve zamanını bildirerek onları davet eder. Toplumun dilek ve temennileri dile getirilerek cemiyette bulunanlar evlerine gitmek üzere cem evinden ayrılırlar. Böylece cem sona ermiş olur (kişisel görüşme, 2010).

BÖLÜM 3. GÖLYAKA'DAKİ ALEVİLERİN SOSYO-KÜLTÜREL YAŞANTILARIYLA İLGİLİ VERİLER VE DİĞER BULGULAR

3.1. Ahlâkî Kurallar

Ahlak kuralları, bütün dinlerin inanç ve ibadetlerden sonra üçüncü boyutudur. Ahlak kurallarının, hem fert bazında hem de toplum bazında birçok yaptırımları vardır. Ahlak kurallarının temel hedefi, öncelikle insanın iyi olarak nitelenmesine sebep olan manevî vasıfları, huyları ve bunların sayesinde ortaya koyacağı iradeli davranışları gerçekleştirmektir. Bir diğer hedefi de insanın kendisiyle barışık, toplum içinde de dürüst, hayâ sahibi, olgun kısaca muhataplarıyla da her yönden barışık insanlar yetiştirmektir. Bu insanların aracılığı ile de içinde yaşanılan toplumu sağlam temeller üzerine inşa etmektir.

Yöredeki Alevîler bunun idrakinde olmuşlar ki görüşmelerde sıklıkla “eline, beline ve diline hâkim olmak” sözünü dile getirmişlerdir. Kırsal kesim olması sebebiyle yörede geleneksel bir takım ahlâkî kural ve yaptırımlar hâlâ geçerliliğini korumakta ve uygulanmaktadır. Ve bu kurallara uymayanlar toplum tarafından hoş karşılanmamakta ve dışlandığı gözlenmektedir.

Bu bağlamda biz de yörede yaşayan Alevîlerin genel manada ahlak anlayışlarını, bu anlayışların oluşmasına sebep olan kurallarının ne olduğunu ortaya koyarak, Alevîlik inancında dört kapı kırk makam ve üç sünnet yedi farz şeklinde sayılarla formüle edilen ahlak kurallarının yörede nasıl anlaşılıp uygulandığı konusunda bilgi vermeye çalışacağız.

3.1.1. Dört Kapı Kırk Makam

Geleneksel Alevîliğin olduğu kadar tasavvuf geleneği içinde de önemli bir yere sahip olan, ahlak kuralları olarak sunulan dört kapı kırk makam anlayışı, yöredeki görüşmelerde *Buyruk* ve *Makâlât* kaynaklı olarak sıklıkla dile getirilen konuların başında gelmektedir. Hacı Bektâşî Veli'nin *Makâlât* adlı eserinde kulun Allah'a erme ve O'na dost olma makamları olarak sunulan kırk makam anlayışı “Kul Allah teâlâ'ya kırk makamda erer, dost olur. (Bu makamlardan) onu Şeriat, onu Tarikat, onu Marifet, onu da Hakikat içindedir” (Makâlât, 2007:68) şeklinde ifade edilir. Bu makamlar

aşağıda sunacağımız şekilde *Buyruk* ile aynıdır. Ancak onar makam şeklinde kırk makam olarak sunulan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kavramlarına “dört kapı” şeklinde bir nitelendirme *Makâlât*’ta yoktur. Eserde dikkati çeken en önemli husus, her makamda yapılması gereken şeyler ifade edilirken, genellikle konu ile ilgili ayet, hadis ve kelâm-ı kibâr kabilinden bir söz getirilmiş olmasıdır. Bunların genellikle ayetler olduğu görülmektedir (Makâlât, 2007:33).

Alevî geleneğinde sıklıkla vurgulanan bu anlayış hakkında, Alevî yazarlar arasında farklı yorumlara rastlanmaktadır. Buna göre **Dört kapı**, tarikat yolunda tarikat yolcusunun, Tanrı’ya ulaşmada yükselmek ve derinleşmek durumunda olduğu dört aşamayı (Korkmaz, 1994:208) simgelemektedir. Bu dört aşama; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıdır. Bu bağlamda Yaman’a göre şeriat; kendi öz benliğini kötülükten arıtmayan, gelişmemiş, olgunlaşmamış insanın din kuralları ve yasalar zoruyla eğitilmesi, kişilere ve topluma zarar verecek hareketlerde bulunmasına meydan verilmemesidir (Yaman, 2007:292). Saygı’ya göre ise şeriat; Hz. Peygamberin koymuş olduğu dünyanın tertip ve düzeni ile ilgili kurallardır. Tarikat; bu yolun gerektirdiği işlerde uzun yıllar hizmet ile gönül dileğini ve kalp isteğini bulup, yol ehline muradını vermektir. Marifet; Allah’ı tanıyıp, bu bilinç içersinde teselli bulup rızaya kavuşmaktır. Hakikat; hakikat nuru ile insanın kendinden geçerek Hakk olmasıdır. Ve böylece Allah’ın sırrının sırrına ermektir (Saygı, 2007:224-234).

Kırk makam ise, zikredilen bu dört kapıya bağlı kırk alt basamaktır. Bu anlamda *Buyruk*’ta da geçen sırasıyla dört kapı ve makamları özet olarak şöyledir:

Birinci kapı **şeriat** kapısıdır. Makamları; iman etmek, ilim öğrenmek, ibadet etmek, helal kazanç yemek, haramdan sakınmak, hayızlı hallerde kadınlara yaklaşmamak, şeriat evine girmek, şefkatli davranmak, temiz yiyip temiz giyinmek, iyiliği emretmektir.

İkinci kapı **tarikat** kapısıdır. Makamları; mürşitten el alıp tövbe etmek, talip olmak, dünya nimetlerine önem vermemek, sabırlı olmak, saygılı olmak, Allah’tan korkmak, Allah’tan ümit kesmemek, hidayet içinde olmak, toplum içinde uyumlu olmak, insanları sevip yoksulluğu seçmektir.

Üçüncü kapı **marifet** kapısıdır. Makamları; edepli olmak, heybet, sabır ve namazla

Allah'tan yardım istemek, kanaat göstermek, hayâ sahibi olmak, cömert olmak, ilim sahibi olmak, teslim olmak ve rıza göstermek, marifet ve kendi özünü bilmektir.

Dördüncü kapı **hakikat** kapısıdır. Alçak gönüllü olmak, Muhammed-Ali yoluna boyun eğmek, eline-beline-diline sahip olmak, güvenilir olmak, tevekkül, sohbet, rıza, tefekkür ve tanrı hasretini kalpte canlı tutmak hakikat kapısının makamlarıdır (Buyruk, 1982:168-169).

Yöre Alevîlerinin dört kapı kırk makam anlayışına gelince; yöre Alevîleri tarafından sıklıkla dile getirilen dört kapı kırk makam anlayışı tasavvufî bakış açısıyla ele alınmakta ancak içeriği tam manasıyla ifade edilememektedir. Mülakat yoluyla elde ettiğimiz veriler doğrultusunda şeriat; yol ve erkânı bilmek, tarikat; yol, marifet; kemal mertebesine ulaşmak, hakikat; tüm gerçekleri anlayıp kavrama halidir (kişisel görüşme, 2010). Öte yandan özellikle elli yaş üstü birçok kişi dört kapı kavramını; şeriat gemi, tarikat deniz, marifet dalgıç, hakikat incidir. Yine, şeriat kapı, tarikat eşik, marifet söve (kapı kasası), hakikat kilittir. Ve yine şeriat çerağ, tarikat fitil, marifet yağ, hakikat ışık, (kişisel görüşme, 2010) şeklinde ilginç benzetmelerle anlatmışlardır.

Verilerimiz doğrultusunda genel manada bir değerlendirme yapmak gerekirse, şeriat kapısı Hz. Peygamberin yolu, tarikat kapısı Hz. Ali başta olmak üzere velilerin yolu, yani ehl-i beytin yoludur. Ve söylemlerde dört kapı sıralaması yukarıda sunduğumuz şekilde yapılmış olmasına rağmen, vurgunun tarikat kapısı üzerine yoğunlaştığı gözlenmektedir. Dört kapı hakkında anlayışın bu şekilde olduğu yörede, makamları hakkında çok bilgi sahibi olunmadığı gözlenmiş, hatta bu makamların yöredeki bazı dedeler tarafından kendi inanç, anlayış ve çıkarları doğrultusunda yorumlandığı bu yüzden de yöre Alevîleri içinde bölünmelerin yaşandığı ifade edilmiştir.

Diğer yandan, pratik anlamda dört kapının sıralaması hakkında tavizsiz yorumlar yapılırken, tarikat kapısının ehl-i beyt yolu olarak anlaşılması sebebiyle diğer kapılardan fazla dile getirilmesi, buna karşın Alevî inancının, sıralamada dört kapıdan sonuncusu olan hakikat kapısının üçüncü makamı olan, “eline, diline, beline sahip olmak” ilkesine bağlı kalınarak açıklanması da dikkatimizi çeken önemli bir konudur.

Sonuç olarak, verilerimiz doğrultusunda dört kapı kırk makam anlayışı üzerindeki söylemlere bakıldığında, kaynağını Kur'an'dan ve sünnetten aldığı şüphe yoktur.

Fakat uygulama itibariyle bakıldığında, Alevî inancının tarihi hüviyetiyle paralellik arz eden uygulamaların, yorum ve anlayışların olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.2. Üç Sünnet Yedi Farz

Genel İslâmî anlayışta sünnet, Hz. Peygamberin söz fiil ve takrirlerini; farz, Allah'ın kesin olarak yapılmasını istediği hükümleri ifade eder. Ancak, Alevî inancında, Kur'an ve hadis kaynaklı olmakla beraber, genel İslâmî anlayıştan oldukça farklı, tarihî hüviyetiyle ve tasavvufî anlayışla paralellik arz eden bu anlayış, geleneksel Alevî kaynaklarında olduğu gibi yörede de *Buyruk* kaynaklı olarak sıklıkla dile getirilmiştir. Belli ki bu kavram Alevî inancında deyimleşmiştir. Dört kapı kırk makam gibi, üç sünnet yedi farz anlayışı da Alevî yazarlar tarafından farklı farklı yorumlanmış, hatta üç sünnet yedi farz anlayışına içerik olarak, dört kapı kırk makam anlayışı kadar değinilmemiştir. Lakin yörede dört kapı kırk makam anlayışından fazla dile getirilen bir kavramdır. Yörede aynı zamanda dede olan M.A üç sünnet yedi farz anlayışını şu şekilde açıklamıştır. Üç sünnet:

- 1) Allah'ın sünneti: Allah'ı bilmek, O'na iman etmek ve emirlerini yerine getirmektir.
- 2) Peygamber'in sünneti: Allah'ın elçisi olarak Hz. Muhammed'e ve bütün peygamberlere iman etmektir.
- 3) Evliya sünneti: Ahlâkî boyutu öne çıkan kuralları ifade eder. İyilik sahibi olmak, hoşgörülü olmak, mütevazı olmak vb.

Yedi farz: Sır saklamak, candan geçmek fakat haktan geçmemek, tövbe etmek, birlik beraberlik içinde olmak, mürebbisine itaat etmek, kuşak kuşanmak, musahip edinmektir (kişisel görüşme, 2010). Ancak yörede yaptığımız mülakatlarda çoğu yöre Alevîleri "Üç sünnet yedi farz ne demektir?" şeklindeki mülakat sorumuza üç sünnet için; "Eline, diline ve beline sahip olmaktır" şeklinde cevap vermeleri oldukça ilginçtir. Zira "Alevilik nedir?", "Dört kapı kırk makam ne demektir?" şeklindeki sorularımıza da aynı cevap verilmişti (kişisel görüşme, 2010). Bu durum da bize Alevîlerin kitabî kültürden ne denli uzak olduğunu, inanç ve ibadetlerini kulaktan duyma bilgilerle yaşadıkları gösteren ciddi bir veridir.

Diğer yandan "Yedi farz nedir?" şeklindeki mülakat sorumuza katılımcıların çoğu özet

olarak; yedi farzın insanın yüzünde bulunan yedi organı yani, iki gözü, iki kulağı, iki burnu ve ağzı işaret ettiğini ifade etmişlerdir. Ve bunlarla ilgili olarak gurur, hırs, nefis, kibir, cimrilik, kin ve buğz gibi yedi kötü huydan uzak durmak gerektiğini, ayrıca ağızla kötü söz söylenmemesi, burunla kötü koku alınmaması, gözle kötü şeyler görülmemesi, kulakla da kötü sözler işitilip onların reddedilmesi gerektiğini ifade etmişler, aksi halde yapılan tüm ibadetlerin boşa gideceğini, ibadetlerden önce bunların yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Konumuzla ilgili olarak, “Genel İslami anlayışta kabul gören anlayışlar, gerek Alevî yazarlar gerek Alevî toplum tarafından farklı yorumlanmaktadır, bu farklılıkların sebebi nedir?” şeklindeki sorumuza dede M.A “Bunun sebebi bizim yolumuzun yanlışlığından değil, cahil insanların yanlış şeyleri anlatmasından kaynaklanmaktadır. Tarihe şöyle baktığımız zaman tüm inançlara doğal olarak yabancı inançlar tesir etmiştir. Alevîlik inancına da hurufi, şiî, batınî, vb. akımlar tesir etmiştir. Ancak unutmayalım ki önümüzde Kelamullah var. Kelamullah’ı rehber kabul edip ilimle, irfanla hareket edersek bu ihtilaflar ortadan kalkacak, yabancı akımlar da tesir edemeyecektir” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde ifade etmiştir.

Sonuç olarak, her iki ahlak anlayışı çerçevesinde yaptığımız görüşmelerden genel manada yöredeki Alevîler, Alevîliğin temel ahlak kurallarını oluşturan dört kapı kırk makam ile üç sünnet yedi farz anlayışını farklı tasavvurlarla anlamlandırmakta ve Alevîliği, ahlâkî boyutu önceleyen bir anlayışla yorumlamaktadırlar.

3.2. Örf/Âdetler

Örf, insanların çoğunluğunun benimseyip alışkanlık haline getirdiği işler ile lafızların, duyulduğunda hatıra başka anlam gelmeyecek derecede özel bir anlamda kullanılmasının teamül haline getirilmesi demektir (Paçacı ve diğ., 2006:536). Âdet ise, sözlükte “eski duruma dönmek; geri çevirmek, bir şeyi tekrarlamak, üst üste yaparak alışkanlık haline getirmek” gibi anlamlara gelen **avd** kökünden türemiş olup umumiyetle “gelenek ve örf” manasında kullanılır (Karaman ve diğ., 1988:369). Dolayısıyla örf ve âdet aynı anlama gelir.

Gelenek görenek olarak da isimlendirilen örf ve âdetler, toplum hayatının kurucu öğelerinden olup öncelikle toplumsal yaşamın belli bir istikrar ve süreklilik içerisinde

devam etmesini sağlamakta, bununla beraber toplumu meydana getiren bireylerin yaşamında vazgeçilmez bir yer ve anlama sahip olmaktadır (Yıldız, 2004:187). Örf ve âdetler insan hayatının değişik aşamalarında değişik şekillerde ve farklı bir takım pratiklerle ortaya çıkmaktadır.

Bu anlamda biz de yörede yaşayan Alevîlerin örf ve âdetleri hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

3.2.1. Doğum ve Ad Verme

İnsan hayatının başlangıcını ifade eden doğum, insan hayatının önemli bir aşamasıdır. Yörede, doğumla ilgili örf ve âdetler toplumun diğer kesimleriyle aynıdır. Doğum öncesinde anneye gösterilen ilgi ve alaka, onun ağır işlerde çalıştırılmaması, doğacak bebek için yapılan hazırlıklar vb. hakkında kayda değer bir farklı uygulamaya rastlanmamıştır.

Ad verme âdetinde uygulama şöyledir: Çocuğa isim verme işlemi, ailenin büyüğü ya da din görevlisi yapar. Ad koyacak kişi abdest alır, sonra bebeği kucağına alır, yönünü kibleye dönerek çocuğun sağ kulağına ezan, sol kulağına kâmet getirir. Ardından çocuğun kulağına eğilerek verilecek olan ismi üç kere tekrar etmek suretiyle söyler. Bunun ardından dua edilerek çocuğa ad koyma işlemi tamamlanmış olur (kişisel görüşme, 2010).

Çocuğa verilecek isimler konusunda ise son zamanlarda sosyal değişme ve gelişmelere paralel olarak farklı isimler verilmekle birlikte genel anlamda ehl-i beyt ve on iki imam isimlerinin (Ali, Rıza, Ali Rıza, Murtaza, Hasan, Hüseyin, Cafer, Musa, Mustafa, Mehmet, Ahmet, Zeynep, Fatma) sıklığı dikkat çekmektedir. Mülakatlarımız sırasında, ilk üç halifenin hilafetini kabul etmeyenler olduğu gibi, kabul edenler de azımsanmayacak sayıda idi. Bu nokta da özellikle yaşlı kesimde Osman ve Ömer ismi az olmakla beraber vardır. Ancak Yunusefendi köyünde üç halifeye karşı bakış farklı olup, köyde üç halife, yani Ebu Bekir, Ömer ve Osman isimlerine rastlanılmamıştır.

Çocuğa isim verilme sonrasında komşu, akraba ve dostlar tarafından normal ziyaretler yapılır, hediyeler getirilir, iyi dileklerde bulunulur. Diğer bir uygulama, çocuk yürüme çağına geldiği halde yürümekte zorluk çekiyorsa, ayağına ip bağlanır, cuma vakti camiye getirilir ve Cuma namazından ilk çıkan kişiye ayağına bağlanan bu ip kestirilir.

Bu yapılan uygulamayla çocuğun daha çabuk yürüyeceğine inanılır. Aslında bu ve buna benzer uygulamalar özellikle kırsal kesimlerde yaşayan Sünnî topluluklarda da mevcuttur. Bu itibarla doğum ve ad verme âdetlerinin toplumumuzun ortak değeri olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, yöredeki Alevî toplumunda doğum ve ad verme konusunda âdetler ve uygulamalar Sünnî toplumdaki gibidir.

3.2.2. Sünnet ve Kirvelik

Yörede sünnet önemli âdetlerden biridir. Zira sünnet olacak çocuk erkekliğe ilk adımını atmaktadır. Hz. Peygamber'in uygulaması olduğu için de dinî bir vecibe olarak görülür. Bu anlamda çocuğun sünnet yaşı olarak erken yaşlar tercih edilir. Törenler ise genellikle hafta sonları yapılır.

Yöredeki Alevî toplumunda yapılan sünnet cemiyetleri, Sünnî toplumdaki cemiyetlerle aynıdır. Gerekli hazırlıklar yapılır. Sünnet olacak çocuğa özel elbiseler alınır. Sünnet işi ehil kişi tarafından gerçekleştirilir, sünnet sırasında orada bulunanlar tarafından tekbir getirilir ve sünnet gerçekleştirildikten sonra dua edilir. Sünnet sonrası eş, dost ve akrabalar hediyeler getirir. Sünnet törenleri, sünnet olacak çocuğun ailesinin maddi ve manevi durumlarına göre şekillenir. Bu anlamda törenler sazlı sözlü eğlenceli olarak veya Kur'an okutulup Kur'an sonunda davetlilere yemek verme şeklinde veya sade bir şekilde de yapılır.

Kirvelik konusuna gelince, konu hakkında Yaman'ın görüşleri şöyledir:

“Çocuk sünnet edilirken onun masraflarını üzerine alan ve sünnetçi önünde tutan kimseye kirve denir. Kirve, çocuk üzerinde babadan sonra en büyük hak sahibi olan kimse sayılır. Kirvelik çok eski bir gelenektir. Bir kimse güvendiği bir kişiye kirvelik teklif ederse teklifi mutlaka kabul edilir. Teklifi kabul eden kişi kirvesinin oğluna önce bir elbise götürür. Bir süre sonra çocuğun babası, oğlunu sünnet ettirteceğini bildirirse, yapılacak bütün masraflar kirve'ye düşer. Sünnet sırasında da, kirve bir iskemleye oturarak çocuğu önüne alır; kollarını sıkıca tutar; bu arada sünnetçi, çocuğun sünnet işini bitirir. Sünnetçi, önünde çocuğu tutarken kirvenin üzerine damlayan kan, kirve ile çocuk arasında, hısımlığa benzer bir bağ meydana getirir. Bu sebeple kirve oğlu veya kızı ile sünnet olan çocuğun kardeşler arasında evlenme olmaz. Kirveliğin, İbrahim Peygamberin oğlu İsmail'i sünnet ettirmesiyle başladığı söylenir. Kirve olan aileler yedi göbek sonra kız alıp verebilirler.”(Yaman, 2007:322-323)

Yörede yaptığımız tüm mülakatlarda, konu ile ilgili Yaman'ın anlattığı şekilde

kirveligin eskiden var oldugunu ancak gunumuzde bu anlayis ve uygulamanin tamamen kalktiği noktasinda bilgiler verilmiştir. Ancak Yunusefendi köyü bu genellemenin dışındadır. Yunusefendi köyünde kirvelik uygulamasının az da olsa uygulanmakta olduğu ifade edilmiştir (kişisel görüşme, 2010).

Sonuç olarak yöredeki Alevî toplulukların sünnet uygulaması ile ilgili uygulamaları, toplumun diğer kesimindeki uygulamalarla aynıdır. Kirvelik konusunda ise, Alevî inancında önemi sıklıkla vurgulanmasına karşılık, Yunusefendi köyü haricinde günümüzde artık bu uygulamanın yörede olmadığı tespit edilmiştir.

3.2.3. Evlilik ve Düğün

Yörede evlilik ve düğün diğer âdetler gibi önemli bir yere sahiptir. Ülkemizin her yerinde değişik âdetlerle yerine getirilen evlilik geleneği, Gölyaka yöresinde de çeşitli âdetlerle icra edilmektedir.

Bu anlamda yörede de evlenmeden önce eş seçme dışında, söz kesme, nişan töreni, kına gecesi, nikâh kıyma vb. gelenekler diğer kesimlerde olduğu gibidir. Eş seçme konusunda farklı olan uygulama ise Alevî inancına mensup birinin yine kendi inancına mensup biriyle evlenme şartıdır. Yani erkek veya bayan, Alevî olmayan biriyle evlenemez. Özellikle de bayan, Alevî olmayan bir erkekle evlenemez, evlenirse o ve onun ailesi düşkün ilan edilir. Şayet bayanın evlendiği Alevî olmayan erkek yola girerse (Alevî olursa) bayan ve ailesi düşkün ilan edilmez.

Tablo 38: Sünnîlerden kız alıp-verişiniz aşağıdaki durumlardan hangisine uygundur? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Sünnîlerden kız alıp-verişiniz aşağıdaki durumlardan hangisine uygundur?	Denek Sayısı	Geçerli %
Kız alıp veririz	25	25
Sadece kız alırız	27	27
Sadece kız veririz	0	0
Kız alıp vermemiz yoktur	48	48
Genel Toplam	100	100

Tablo 38’de görüldüğü üzere konuyla ilgili, “Sünnîlerden kız alıp-verişiniz aşağıdaki durumlardan hangisine uygundur?” şeklindeki soruya, katılımcıların %25’i kız alıp veririz, %27’si sadece kız alırız şeklinde cevap verirken, %48’i kız alıp vermemiz

yoktur şeklinde cevap vermiştir. Bu veriler doğrultusunda tablo 38’de %25 oranında “Kız alıp veririz” seçeneğini işaretleyenler, Alevî inancında var olan, Alevî olmayanlardan kız alıp vermeme inancına katılmadıkları için bu görüşte olduklarını ifade etmişlerdir. Yine tablo 38’de %27 oranında “Sadece kız alırız” seçeneğini işaretleyenler ise, “Gelen kız ister istemez bizim yolumuza uyacaktır” şeklindeki düşüncelerinden dolayı kız alanlara düşkün gözüyle bakmadıklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan, şayet Alevî bir bayan, Alevî olmayan bir erkekle evlenmek istiyorsa bu durumda, bayanın evleneceği erkek eğer yola girmeyi kabul ederse bu evliliğe müsaade edilir. Mülakat sırasında, “Kızlarınızın niçin Alevî olmayan bir erkekle evlenmesini istemiyorsunuz?” şeklindeki sorumuza, katılımcıların hemen hepsi “Çünkü kız bu yola girmiştir ve bu yoldan dönmeyeceğine söz vermiştir. Alevî olmayan biriyle evlendiği takdirde yolun gereklerini yerine getiremeyecektir. Dolayısıyla yoldan çıkacak ve sözünü tutmamış olacaktır. Bu yüzden kızlarımızın Alevî olmayan biriyle evlenmesine izin vermeyiz” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde cevap vermişlerdir.

Nikâh konusunda ise, yörede resmi nikâh sonrasında, din görevlileri tarafından Sünnî kesimde olduğu gibi dinî nikâh adı altında nikâh kısılmaktadır. Yapılan uygulama genel manada böyledir. Ancak, nikâh kıyma işini dedeye yaptıranlar da vardır.

Düğün konusuna gelince, düğünler genellikle cumartesi ve pazar günleri yapılır. Bu merasimde aynı sünnet düğününde olduğu gibi, kişilerin duyarlılığına göre sazlı sözlü veya Kur’an okutma şeklinde yapılmaktadır.

Öte yandan yörede tek eşlilik esas olmakla birlikte az da olsa iki eşliler de vardır. Boşanma oranı yok denecek kadar azdır. Yüz kızartıcı durum haricinde boşananlara düşkün gözüyle bakılmaktadır.

Sonuç olarak yörede, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere eş seçme durumu dışında, evlilik ve düğün âdeti ile ilgili uygulamalar Sünnî kesimin uygulamalarıyla büyük oranda benzerlik göstermektedir.

3.2.4. Ölüm ve Ölüm Sonrası Yapılanlar

İnsan hayatının tabii bir sonucu olan ölüm gerçeği toplumumuzda önemli bir konu olup, ölümle ilgili âdetlerin oluşmasında da inançların son derece etkisi vardır.

Gölyaka yöresinde de ölüm gerçeği kabul edilmekte ve ölen kimsenin ardından birtakım âdetler icra edilmektedir. Bu anlamda, ölmek üzere olan kişiye kelime-i şahadet ve kelime-i tevhit telkin edilir. Ardından kısık sesle Kur'an'dan Yasin süresi ve âyete'l kürsî okunur. Bu ve bundan sonra yapılanlar Sünnî anlayışta yapılanlardan farklı değildir. Ölen kişi için Sünnî anlayıştaki gibi yıkama, kefenleme, tezkiye, namaz ve toprağa teslim şeklinde beş hizmet yapılır. Cenaze ile ilgili işleri cami imamı yürütür. Eğer ölen kişinin bu hizmetleri yapma konusunda vasiyeti varsa o kişi yapar. Bu kişi dede de olabilir. Cenaze sahibinin talebine göre hareket edilir. Ancak bu görevleri genellikle din görevlileri yapar. Mezarlıkta defin esnasında Bakara süresinin 285 ve 286'ncı ayetleri ile Tekâsür süresinden sonraki kısa süreler Nâs süresine kadar okunur. Sonrasında dua edilir.

Yörede cenaze ile ilgili, Sünnî anlayıştan farklı yapılan en dikkat çekici uygulama cenazenin toprağa tabutla gömülmesidir. Vefat edenler için köknar ağacından bedenlere uygun ebatta tabut yapılır. Ölenler kefenleriyle bu tabuta yatırılarak defnedilir. Mülakatlarda bu uygulamanın sebebini sorduğumuzda çoğu katılımcılar “Ölünün rahat etmesi için böyle yapıyoruz” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde cevap vermiştir. Yine diğer farklı uygulama, kadınların kınalanarak defnedilmesidir. Bu uygulamada şu olaya dayandırılarak yapılır; “Hz. Fatıma, babasından kendine miras kalan Fedek hurmalığı yüzünden çok eziyetlere maruz kalmış, hatta kapı arkasına sıkıştırılarak Medet ve Mürvet isimli çocuklarını dahi düşürerek kaybetmiştir. Bunun üzerine, Hz. Ali'ye “Benim ölümümü bunlara gösterme” diye vasiyet etmiştir. Vefatından sonra Hz. Ali efendimiz de onu tek başına yıkayıp, kınalayıp, kefenlemiş ve gece de defnetmiştir” (kişisel görüşme, 2010).

Yine farklı bir uygulama, musahipli olanların vefatlarında erkân yapılmasıdır. Musahipli canların ölümleri halinde yıkanıp, kefenlenip, tabuta konulduktan sonra daha evlerinde iken, musahibi tabutun başında olmak üzere ceme giren canların katılımı ve iştiraki ile dede tarafından ölüye, çıktığı bu yolculukta kabir azabı çekmemesi ve günahlarının af olması için erkân yapılır (kişisel görüşme, 2010).

Son olarak farklı bir uygulama daha vardır. Vefat eden cem ehli ise onun için defnedildiği günün akşamı âyini cem sonrası kabir kurbanı kesilir. Ölen bir canın eş ve dostlarıyla düşüp kalktığı, alışveriş yaptığı insanlarla helalleşmeden öldüğü

varsayılarak, sağlığında iken nasıl erkâna düştü ise vefatından sonra da ruhunun ebedi istirahatı için kabir kurbanı kesilir. Meydana ölen canın yerine vârisleri dâra dururlar. Ölen namına sorgu ve görgüden geçerler. Ölenin borçlusunu ve alacaklısı olup olmadığı sorulur, alacaklı çıkmazsa hep bir ağızdan Allah affetsin, hak erenler yardımcısı olsun, diye canlar tarafından ikrar getirilir. Normal kurban tekbirlemesi yapılır, diğer hizmetler de yapılarak ruhu şad edilir. Bu kurbanın masrafları vârislerince karşılanır (kişisel görüşme, 2010).

Sonuç olarak, ölüm ve ölüm sonrası yapılanlarla ilgili zikrettiğimiz bu farklılıklar dışındaki yapılan uygulamaların hepsi Sünnî kesimdeki uygulamalarla aynıdır.

3.2.5. Ziyaret yerleri

Yöredeki Alevîlerin çeşitli amaçlarla bazı yerleri ziyaret ettikleri görülmektedir. Araştırma alanımız dâhilinde ve yakın çevresinde, yöredeki Alevîlerin çoğunluğu tarafından ziyaret edilen herhangi bir yer adı zikredilmemiştir.

Tablo 39: Aşağıda ismi verilen ziyaret yerlerinden gittiklerinizi işaretler misiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Numaraların Karşılığı:	Aşağıda ismi verilen ziyaret yerlerinden gittiklerinizi işaretler misiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
1: Hacı Bektaş Dergâhı	1	43	43
2: Sarı Saltık	2	1	1
3: Güveç Abdal Ocağı	3	1	1
4: Munzur baba (Gözeler)	4	1	1
5: Kırklar	5	1	1
6: Diğer...(Hiçbirine gitmedim)	6	47	47
	1,3,5	3	3
	1,3,5	1	1
	1,3,4	1	1
	1,2,3,4,5	1	1
	Genel Toplam	100	100

Konuyla ilgili sorduğumuz, “Aşağıda ismi verilen ziyaret yerlerinden gittiklerinizi işaretler misiniz?” sorusuna verilen cevaplara göre yörede yaşayan Alevîlerin %49’unun Hacı Bektaş Veli Dergâhını ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların %47’si ise hiçbir ziyaret yerine gitmediğini ifade etmiştir. Şimdi yoğunluklarına göre

ziyaret edilen yerler hakkında kısaca bilgi verelim. Buna göre yörede Alevî toplulukların hemen yarısının ziyaret ettiği ve birçoğunun da ziyaret etmek istediği Hacı Bektaş Veli Türbesi, Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesindedir. İlçe ismini ülkemiz ve yöre Alevîlerinin rehber olarak gördüğü Hacı Bektaş Veli'den almıştır. Hacı Bektaş Veli'yi anmak için her yıl 15-17 Ağustos tarihlerinde düzenlenen şenliklere yöreden de Alevîler iştirak etmektedir. Burada türbenin, Kâbe'de yapıldığı gibi tavaf edildiği, Çilehane adı verilen tepeye Arafat dağı dendiği ve yine orada çıkan suya zemzem suyu dendiği ifade edilmiştir. Yine hac mekânlarına benzetmeler yapılarak, yörede Bektaşlar denen mevkide bulunan kayanın çevresinin de şeytan taşlama yeri olarak kabul edildiği, ardından kurban kesildiği ve burada bunu yapanların hacca gitmiş gibi olduğu anlatılmıştır. Ancak şunu belirtelim, muhataplarımıza “Buraları ziyaret edene hacı gözüyle mi bakıyorsunuz” şeklindeki sorumuza belirsiz ifadeler kullanılarak “Hacı olmaz ama hacı olmuş gibidir” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde cevaplar verilmiştir.

Diğer yandan hem ziyaret edilen yerler arasında olması hem de bağlı oldukları ocak olması sebebiyle Güvenç Abdal Ocağından da bahsedelim.

Tablo 40: Hangi ocağın talibisiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Hangi ocağın talibisiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Güvenç Abdal	100	100
Genel Toplam	100	100

Tablo 40'ta görüldüğü üzere yöredeki Alevîlerin tamamı ocak olarak Güvenç Abdal Ocağının talibi olduklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan, yine mülakat verilerimiz doğrultusunda yöredeki Alevîlerin tamamı on iki imamlardan 7'nci İmam Musa Kazım'ın soyundan geldiğine inanılan Hacıbektaş ilçesindeki Ulusoy ailesinin postnişini Veliyettin Ulusoy'a bağlı olduklarını ifade etmişlerdir.

Güvenç Abdal'ın kurduğu ve kendi adını taşıyan bu ocak Karadeniz Bölgesinde yaşamaktadır. Bu ocağın, Anadolu Alevî-Bektâşî ocakları arasında en az asimile olan ocak olduğunu söylemek mümkündür. Bugün cem törenlerinde 12 hizmet yürütülmektedir. Musahiplik kurumu çok ciddi şekilde uygulanmaktadır. Dede talip ilişkileri de bu anlamda seviyedir. Görgü cemleri ve görgü usulleri ile Güvenç Abdal Ocağı Karadeniz'de yaşamaktadır. Güvenç Abdal, Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin

güvenini kazanmış yiğit bir erdir. Eski menkıbelerde geçen adı ile Er Güvenç Abdal'dır. Bu adı ona Hünkâr Hacı Bektaş Veli vermiştir. Güvenç Abdal at binen, ok atan iyi bir asker, yiğit bir er ve halk ozanıdır. Bu özellikleri ile geleneksel bir Türkmen eridir. Asıl adı Halil Nurettin'dir. Aynı zamanda Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin amcasının oğludur. Güvenç Abdal, pirinden nasbini aldıktan sonra Gümüşhane ili Kürtün ilçesi Taşlıca köyüne gelir ve buraya yerleşir. Bu bölgenin stratejik bir özelliği de vardır. Hemen dağların diğer tarafı Rum Pontus İmparatorluğu topraklarıdır. Güvenç Abdal burada bir uç kale komutanı gibidir. Topladığı askeri bilgileri Hünkâr Hacı Bektaş Veli'ye gönderir. Aynı zamanda da Türk gelenek ve göreneklerini koruyan Türk İslam sentezini bölgede harmanlamaya başlar. Yetiştirdiği ve Karadeniz'in değişik yerlerine gönderdiği yol önderleri ile Anadolu Alevî Bektâşiliğini Karadeniz Bölgesinin her yanına yayar. 32 yıl burada görev yaptıktan sonra kendisine verilen görevi yerine getirdiğini düşünerek pirinin yanına geri döner. Bugün Hacı Bektaş Veli Külliyesinde türbesi bulunan Güvenç Abdal, pirinin yanına geri dönebilen tek dervişidir. Karadeniz Bölgesinde birçok yerde Güvenç Abdal dervişlerinin yatırı, kurdukları ocaklar bulunmaktadır (Özenç, 2010).

Bunun yanında yöredeki Alevîlerin çoğu, Alevî olmayan çok âlimin, devlet büyüklerinin kabirlerini ziyaret ettiklerini ifade etmiştir. Yine yörede sayıları az olmakla beraber hacca gittiğini ifade edenler de olmuştur.

3.2.6. Gündelik Yaşamla İlgili Bazı Uygulamalar

Yörede dikkatimizi çeken uygulamalardan bazıları şöyledir: Yörede Alevî inancında var olan "Hastayı ziyaret etmek Kâbe'yi ziyaret gibidir" sözü uygulamada önemsenmekte ve bu yüzden hasta ziyaretlerine çok önem verilmektedir.

Diğer bir uygulama içki içme meselesidir. Bu konu çok özel olmasına rağmen konuyla ilgili sorular sorduk ve cevaplar aldık. Buna geçmeden önce konuyla ilgili anket çalışmamızın sonucunu verelim.

Tablo 41: Ne kadar sıklıkla alkol alırsınız? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Ne kadar sıklıkla alkol alırsınız?	Denek Sayısı	Geçerli %
Ayda bir kez	9	9
Haftada bir kez	7	7
Her gün	1	1
Bayram, düğün, sünnet vb. eğlencelerde	13	13
Alkol kullanmam	70	70
Genel Toplam	100	100

Konu ile ilgili sorduğumuz, “Ne kadar sıklıkla alkol alırsınız?” sorusuna katılımcıların %9’u ayda bir, %7’si haftada bir, %1’i her gün, %13’ü bayram, düğün, sünnet ve eğlencelerde alkol kullandığını, %70’i ise alkol kullanmadığını ifade etmiştir. Yani bu verilere göre içki içenlerin toplam oranı %30’dur. Konu hakkında bu kişilerle yaptığımız mülakatlarda “İçki içmenin haram olduğunu kabul ediyorum ancak içiyorum” diyenlerin yanında “İçki içmenin haram olduğuna inansam içmem, zira bizde içki yok dem vardır. Dem, sarhoş olmak için değil, muhabbet için içilir” şeklinde görüş ifade edip bu görüşünü Kur’an’da geçen *“Hurma ve üzümlerden hem içki hem de güzel bir rızık edirsiniz. Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır”* şeklindeki Nahl süresinin 67’inci ayetine dayandırarak açıklayanlar vardır. “Demle cem yapılır mı?” şeklindeki sorumuza, “Evet yapılır ama buna herkes katılamaz” diyerek dem ceminin nasıl yapıldığı şu şekilde anlatılmıştır: Cemaat, kırklar cemini normal olarak bitirip dağılırken dede-baba bu ceme aşına ve ehil olanları seçer, oturtur. Normal muhabbet kapısı açılır. Zâkirler deyişler çalıp söylerler. Herkes sofrasında oturmuştur, demlenilir. Sofrada musahipler bacılarıyla birlikte bir arada otururlar. Semah kapısı açıldığında dede dua eder. Aynı sofradakiler birlikte semaha kalkarlar, niyaz edip, dualarını alıp otururlar. Burada da normal cemdeki gibi birleme yapılır. Herkes birbiriyle helalleşip ayrılır. Buna İrfan Cemi denir. Burada dikkate değer olay; en ufak bir taşkınlık yapan, kendini taşıyamayan biri olursa onun cemden çıkartılarak cezalandırılmasıdır (kişisel görüşme, 2010). Oysaki hem Alevîlerin inancının temel kaynakları arasında gösterilen hem de yöredeki Alevîlerin % 49’unun evinde kaynak olarak bulunan *Makâlât* adlı eserde içki ile ilgili ifadeler şöyledir;

... Bir kaba içki koy, ağzını sıkıca kapat ve denizin içine bırak. O kabın dış kısmını günde on kez yıkasan kabın içindeki yine içkidir, pistir. Yine bir kuyuya

bir damla içki damlasa, o kuyunun suyunu bir defa çıkarıp başka yere dökseler, o suyun döküldüğü yerde ot bitse ve o otu koyun yese takva ehlinin sözüne göre o koyunun eti haramdır. Bunun haram olmasının sebebi nedir? İçinde şeytan fiili olmasındandır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “*Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları, birer şeytan işi birer pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz*” (Mâide, 5/90).

O halde, kuyuya bir damla içki damladığı için suyun tamamını boşaltmak gerektiği gibi o boşaltılan suyun döküldüğü yerde biten otu yiyen koyunun eti de haram olur. Sebep: İçinde şeytan fiili bulunduğu için...(Makâlât, 2007:51-52)

Diğer farklı bir inanış, tavşan etinin yenmemesi meselesidir. Bu konu hakkında da bazı Alevî yazarların ifadelerine benzer, tavşanın uzuvlarının yenmesi haram olan hayvanlara; kulağının eşek kulağına, burnunun fare burnuna, kuyruğunun domuz kuyruğuna, bacakları ve bıyıklarının kedinin bacak ve bıyıklarına, ayaklarının köpek ayağına benzediği için tavşan etini yemediklerini ifade edenler çoğunluktadır. Yine tavşan etinin yarından fazlasının kan olduğu için, hayız gördüğü için, kedi ile çiftleştiği için, zührevi hastalıklara sebep olan mikroplar taşıdığı için ve geviş getirmediği için tavşan etini yemediklerini ifade edenler de olmuştur. Öte yandan tavşan etinin yenmemesi meselesinin dinî bir emir olarak telakki edilmesinin yanlış olduğu ifade edilmiştir. Bu meselenin Alevîliğin tarihi seyri itibariyle kültürel manada bir uygulama olduğunu, bundan dolayı Sünnî kesim tarafından sıklıkla bu sorunun sorulup sanki Alevîlerin ayrı bir dine mensup insanlar gibi görülmesinin yanlış olduğunu ifade edenler vardır (kişisel görüşme, 2010).

Yine yörede Hıdrellez ve Nevruz kutlamaları yapılmaktadır. Hıdrellez baharın sona erip yazın gelişini ifade eder. Mayıs ayının beşinci günü akşamı kutlanır. Zira bu gece Hızır ve İlyas'ın bir araya gelip buluştuklarına, sohbet ettiklerine inanılır. Bu nedenle o gece insanlar tanıdık eş, dost ve akrabalarını ziyaret edip sohbet ederler.

Nevruz ise kışın bitip baharın başladığını ifade eder. Bu yüzden 21 Mart günü coşku ve heyecanla kutlanılır. Öte yandan Nevruz, yörede Hz. Ali'nin doğum günü kabul edilir. Yine Nevruz, baharın canlanması ve Türklerin Ergenekon'dan çıkışı olarak kabul edilir. Bu günün gecesinde de yörede cem âyini yapılır ve nevrüz kurbanı kesilir. Bundaki amaç yeni gelen yılın bol ve bereketli olmasıdır.

Son olarak yörede gündelik yaşamla ilgili uygulama, bir kişinin başka bir kişi veya kişilerle görüşmesi sırasında üç defa kucaklaşmasıdır. Bu üç kucaklaşma ise sırasıyla Allah, Muhammed ve Ali inancının sembolik olarak ifade edilmiş şeklinin başka bir

uygulamasıdır.

3.3. Sosyal Kurumlar

Her düşünce sistemi kurumlaşabildiği ölçüde varlığını devam ettirebilir ya da farklı kitlelere ulaşabilir. Diğer bir ifadeyle her düşünce sisteminin varlığını devam ettirmesi ve farklı kitlelere ulaşması büyük ölçüde kurumlaşmakla mümkündür. Dolayısıyla yaşayan her din ya da mezhep, kurumları sayesinde günümüze kadar gelebilmiştir. Bu anlamda, toplumsal/sosyal kurumlar Alevîlik için de çok önemli işleve sahiptir. Biz de yöredeki Alevîlerin toplumsal kurumlarını ve bu kurumların sosyal hayatta ne denli etkili olduğunu araştırmaya çalıştık. Aşağıda genel anlamda bilgiler verildikten sonra anket ve mülakat sonucunda elde ettiğimiz verileri değerlendirmeye çalıştık.

3.3.1. Dedelik

Dede; Alevî-Bektâşîlikte, mürşitlik aşamasına gelmiş, babagan kolunda baba, çeleviyan kolunda çelevi adıyla anılan ve cemdeki on iki hizmet sıralamasında ilk sırada gösterilen cemi yönetme hizmetinin sahibi durumunda bulunan dinî-ruhanî önder demektir (Korkmaz, 2005:180). Dedelik, Alevîliğin asırlardır ayakta kalıp kuşaktan kuşağa gelmesini sağlayan en önemli kurumdur.

Alevî inancında dedeler bazı özellikler taşımak zorundadır. Bunların başında, Hz. Ali soyundan gelmek yani “seyyid” olmak gelmektedir. Seyyid, toplumda Hz. Ali soyundan ve özellikle Hz. Hüseyin’in neslinden gelen anlamındadır. Yörede de görüşmelerimizde bu konuya vurgu yapılmıştır. Zira seygidliğin, dinin temel kaynakları olan Kur’an’a ve hadislere dayandığına inanılmaktadır. Kırklar meclisinde Hz. Ali’nin postunu Hz. Muhammed’e verdiği ifade edilir, mürşit ve dedeliğin de buradan geldiğine inanılır (kişisel görüşme, 2010).

Yöre Alevîlerinin çoğunun evinde bulunan *Buyruk*’ta dedelerin özellikleri şöyle anlatılır:

O zamandan bugüne değin, şeriat, tarikat, marifet, hakikat gibi, pirlük ve secde de Muhammed-Ali’den kaldı. Bu nedenle, Resul soyundan başkasının pirlük yapması ona talip olması caiz değildir. (Buna karşı davranan kişinin) yediği içtiği haramdır. Tarikat-ı murtad, hakikat-ı murtaddır. Ve de irşadı, biatı tövbesi geçerli değildir. Çünkü Resul soyuna biatı yoktur. Sermayesiz kalmıştır. Onun aslı kesinlikle yoktur. O kimse on iki imam dergâhından habersizdir.

...(Ancak, pir olmak için Muhammed-Ali soyundan olmak da yeterli değildir).

Pirin ilmi ile etkin olması gerekir...

...Ve pirin hem kâmil olması hem de dört kapının ne olduğunu bilmesi gerekir. Ve de ayetlere âmil olması gerekir. Hem de amel etmesi gerekir...

...Ayetsiz, kitapsız söz söyleyip nasihat eden pirin söylediği sözler geçerli değildir...

...Pir, gecenin ikinci yarısından sonra kalkıp, kıbleye karşı oturup, gün doğuncaya değin Tanrı'ya ibadet ve niyaz etmelidir. O zaman pirin nefesi keskin olur...(Buyruk, 1982:27-36)

Buyruk'a göre anlaşılan o ki dede, yolun inceliklerini, dört kapı kırk makamı çok iyi bilecek ve bunlarla amel edecek, ayetsiz, kitapsız söz söylemeyecek, ibadet ve niyaz yaparak topluma rehber olacaktır.

Dedelik kurumu, yapısı gereği geleneksel olarak soy güden, soya tabi olan bir kurumdur. Buna göre dede öldüğünde yerine oğlu geçmektedir. Bu olgu Alevî geleneğinde “ocak” şeklinde adlandırılır, bu anlamda her dedenin bir ocağı vardır ve ocaklar da soyu itibariyle Peygamber ve on iki imama uzanan ailenin dinî anlamda meşruiyetini ifade etmektedir. Alevî ocakları, Sarı Saltuk, Battal Gazi, Baba Mansur, Güvenç Abdal gibi Alevî geleneğinin evlâd-ı resul olarak gördüğü ve kutsal kabul ettiği din büyüklerinin adını taşımaktadır. Bu yüzden de dedelere **ocakzâde** (ocakoğlu) denmektedir (Yıldız, 2004:226).

Dedelik kurumunun ve ocak sisteminin ise, günümüzde bilinen şeklini, Şah İsmail ve Safevîler devrinde kazandığı, bilim dünyası tarafından artık kabul edilmektedir. Zira o dönemlerde düzenlenmiş olan bir takım irşat şecereleri, zamanla soy kütükleri haline dönüşmüş, daha önce birer Türkmen babası olan dedelerin de halk tarafından bu soydan geldiklerine inanılmıştır. Bu soylar da, zamanla ocak denilen kutsal dede/seyyid ailelerini oluşturmuş ve Alevî zümrelerin her biri, başlarında, aynı zamanda, Alevî yolunun mürşidi olan dedelere bağlanmıştır (Yıldız, 2004:226-227).

Bu bilgiler ışığında yöredeki dedelik kurumunun işlerliğine gelirse, yörede dört dede vardır. Ancak bu arada şunu belirtelim; yöredeki dedeler ocakzade anlamında dede değildir. Asıl ocakzade dede önceden de ifade ettiğimiz üzere, on iki imamlardan 7'nci İmam Musa Kazım'ın soyundan geldiğine inanılan Hacıbektaş ilçesindeki Ulusoy ailesinin postnişini Veliyettin Ulusoy'dur. Yöredeki dede denilen kişiler bağlı oldukları bu kişiden icazet alan baba/rehber anlamındaki dedelerdir. Yöredeki Alevî

toplum tarafından bu kişilere, baba/rehber anlamında dede denilmektedir.

Bu bağlamda dedelerin, geçmişte Alevîliğin tarihi seyrine bakıldığında Alevî topluluklar üzerindeki yaptırımı inkâr edilemeyen bir gerçektir. Bu anlamda dedelerin işlevleri şöyledir: Dedeler öncelikle Alevî inançları yaşatıp yeni nesillere aktarırlar. Düğün, nişan, nikâh, cenaze vb. merasimlere öncülük ederler. Dargın insanları barıştırırlar. Cem âyinlerini yönetirler. Bu âyinlerde değişik problemleri, dilekleri olanları dinleyip çözümünde yardımcı olurlar. İnanlar arası ilişkilerde haksız olanları cezalandırıp, toplumsal dayanışmaya katkı sağlarlar. Bu yönüyle de dedeler buldukları yörede sanki sivil bir mahkemenin hâkimi gibidirler. Bu özelliklerinden dolayı dedeler Alevî toplum tarafından önder kabul edilirler. Zira onların verdikleri kararlara her hâlükarda uyulma zorunluluğu vardır.

Peki dedelik kurumu geleneksel olan bu işlevini yörede hâlâ korumakta mıdır? Şimdi bu sorunun cevabını çalışmamızda kullandığımız metotlarla bulmaya çalışalım.

Tablo 42: Şu an bir dedeniz var mı? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Şu an bir dedeniz var mı?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	61	61
Hayır	39	39
Genel Toplam	100	100

Katılımcılara sordüğümüz, “Şu an bir dedeniz var mı?” sorusuna, %61 oranında evet, %39 oranında hayır cevabı verilmiştir.

Tablo 43: Alevîlik hakkında bilgilerinizi en çok nereden öğrendiniz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Numaraların Karşılığı:	Alevîlik hakkında bilgilerinizi en çok nereden öğrendiniz?	Denek Sayısı	Geçerli %
1: Dedelerden	1	12	12
	2	42	42
2: Anne babadan	3	34	34
	1,2	5	5
3: Kitaplardan	1,3	3	3
	2,3	1	1
	1,2,3	3	3
	Genel Toplam	100	100

Yine katılımcılara yönelttiğimiz, “Alevilik hakkında bilgilerinizi en çok nereden öğrendiniz?” sorusuna %12 sadece dedelerden, %42 sadece anne babadan, %34 sadece kitaplardan öğrendiğini ifade etmiştir. Tablo 44’ün verilerine göre diğer seçenek veya seçeneklerle beraber “dedelerden” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %23’tür.

Tablo 44: Tanıdığınız veya dinlediğiniz dedeleri bilgi bakımından yeterli buluyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Tanıdığınız veya dinlediğiniz dedeleri bilgi bakımından yeterli buluyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	23	23
Hayır	74	74
Fikrim yok	3	3

Yine katılımcılara yönelttiğimiz, “Tanıdığınız veya dinlediğiniz dedeleri bilgi bakımından yeterli buluyor musunuz?” sorusuna, evet diyenlerin oranı %23, hayır diyenlerin oranı ise %74, fikrim yok diyenlerin oranı %3’tür. Bu veriler ışığında 100 katılımcıdan 74’ü dedeleri bilgi bakımından yetersiz görmektedir.

Tablo 45: Dedelik sisteminin gün geçtikçe bozulduğu görüşüne katılıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Dedelik sisteminin gün geçtikçe bozulduğu görüşüne katılıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	71	71
Hayır	18	18
Kısmen	11	11
Genel Toplam	100	100

Bir diğer sorumuz, “Dedelik sisteminin gün geçtikçe bozulduğu görüşüne katılıyor musunuz?” şeklindedir. Tablo 46’da görüldüğü üzere bu soruya da katılımcıların %71’i evet, %18’i de hayır, %11’i kısmen cevabını vermiştir. Yani dedelik sisteminin yozlaştığını düşünenlerin toplam oranı %82’dir.

Tablo 46: Alevî fertler veya aileler arasındaki problemlerin çözümü için aşağıdakilerden en çok hangisine başvurursunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Alevî fertler veya aileler arasındaki problemlerin çözümü için aşağıdakilerden en çok hangisine başvurursunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Dedeye başvururuz	36	36
Yasal yollara başvururuz	39	39
Alevî toplumunun ileri gelenlerine başvururuz	25	25
Genel Toplam	100	100

Konumuzla ilgili olarak katılımcılara yönelttiğimiz, “Alevî fertler veya aileler arasındaki problemlerin çözümü için aşağıdakilerden en çok hangisine başvurursunuz?” sorusuna, %36 dedelere, %25 Alevî toplumunun ileri gelenlerine başvururuz, %39 yasal yollara başvururuz şeklinde cevap vermiştir.

Mülakatlarda ise “Bazı dedeler aile içi görüşlerini bu sisteme karıştırıyorlar. Alevîliği kendi menfaatlerine alet ediyorlar” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde ifadeler sıklıkla dile getirilmiştir.

Bütün bu veriler doğrultusunda yörede, dedelik kurumu işlevini korumakla birlikte, kurum olarak zayıflamış olduğu kanaatine varmak mümkündür. Ancak şunu da belirtelim; yörede dedelik kurumunun işlevi hakkındaki olumsuz tutumların yöreye has bazı özel durumlardan ve genel İslâmî anlayışa uygun olmayan söylem ve uygulamalardan kaynaklanmakta olduğu gözlenmiştir.

3.3.2. Cemevi

Alevîlik deyince ilk akla gelen cemevi, toplu olarak icra edilen cem âyininin yapıldığı yeri ifade etmektedir. Cem âyini ise önceden de ifade ettiğimiz üzere, kutsal kabul edilen on iki hizmetin yapılmasından ibarettir.

Cemevinin kaynağı olarak yöre Alevîleri kırklar meclisini göstermişlerdir. İlk cemi, Peygamberimizin miraç hadisesini anlatarak Hz. Peygamberin yaptığını ifade edenler vardır. Bu anlamda yöredeki Alevîlere yönelttiğimiz soruların yanıtları üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunalım.

Tablo 47: Cemeviniz var mı? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Cemeviniz var mı?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	81	81
Hayır	19	19
Genel Toplam	100	100

Konuyla ilgili sorduğumuz, “Cemeviniz var mı?” sorusuna tablo 47’de görüldüğü üzere katılımcıların %81’i evet, %19’u hayır cevabını vermiştir. Yörede üç tane Yunusefendi köyünde, bir tane Hacıyakup köyünde, bir tane de Çamlıbel köyünde olmak üzere beş tane cemevi vardır. Ancak bu cemevlerinin hepsi de özel olarak cemevi değil dedelerin veya özel şahısların birinin evinin müsait bir bölümü veya yine özel şahsa ait ayrı bir bina şeklindedir. Yörede her hafta perşembe akşamları cem yapılmaktadır. Talip olan canların yılın kırk sekiz haftası bu cemlere katılma zorunluluğu vardır.

Bu bağlamda cemevlerinde, başta on iki hizmet olmak üzere, ölen kişinin dârdan indirilmesi vb. adlarla cem yapılmaktadır. Konumuzla ilgili daha önce detaylı bilgi verildiği için burada fazla üzerinde durmuyoruz.

Tablo 48: Sizce cemevi ibadet yeri mi yoksa toplanma yeri midir? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Sizce cemevi ibadet yeri mi yoksa toplanma yeri midir?	Denek Sayısı	Geçerli %
İbadet	65	65
Toplanma	25	25
Diğer... (Hem ibadet hem toplanma)	10	10
Genel Toplam	100	100

Konuyla ilgili diğer sorumuz, “Sizce cemevi ibadet yeri mi yoksa toplanma yeri midir?” şeklindedir. Soruya katılımcıların %65 ibadet, %25’i toplanma, %10’u da hem ibadet hem toplanma yeridir cevabını vermiştir. Aynı katılımcılar içinde “Cemevi ile cami aynı statüde midir?” şeklindeki mülakat sorumuza “Cemevi, Alevî gelenek, görenek ve kültürünün yaşatıldığı yerlerdir. Cemevine kötü insanlar alınmazlar. Bu anlamda cemevi ibadet yeridir. Aslında buna dergâh demek daha uygundur. Cami ise herkesin girebildiği ibadet yerleridir. Ancak günümüzde yapılan tartışmalar çerçevesinde düşünersek cemevi camilere alternatif olarak değerlendirilirse, sanki bir başka dinin

ibadet mekânı şeklinde anlaşılacağından, tehlikeli bir durum arz etmektedir” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde görüş ifade edenler olmuştur.

Tablo 49: Son bir yıl içinde kaç defa ceme katıldınız? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Son bir yıl içinde kaç defa ceme katıldınız?	Denek Sayısı	Geçerli %
Hiç katılmadım	47	47
Bir defa	6	6
2-5 arası	19	19
6-10 arası	28	28
Genel Toplam	100	100

Tablo 49’da görüldüğü üzere “Son bir yıl içinde kaç defa ceme katıldınız?” sorusuna katılımcıların %47’si hiç katılmadığını, %6’sı bir defa, %19’u 2-5 arası, %28’i 6-10 arası katıldığını ifade etmiştir. Sonuç olarak Alevîlikte merkezi bir konumda olan cemevini, tablo 48’in verilerine göre katılımcıların %75’inin ibadet yeri olarak gördüğünü yukarıda ifade etmiştik. Tablo 49’a baktığımızda ise katılımcıların %53’ünün en az yılda bir defa ceme katıldığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların %47 hiç ceme katılmama oranını Alevî inancına bağlılık noktasında değerlendirdiğimizde az bir orandır. Soruya “Hiç katılmadım” şeklinde cevap veren yöre Alevîleri bu durumun sebebiyle ilgili, , genel İslâmî anlayışa aykırı olan içki içme, namaz konusundaki duyarsız davranışlar, Ramazan orucunun üç gün tutulması vb. durum ve duyuların kendilerini çok rahatsız ettiğini söylemişlerdir. Böyle bir Alevî anlayışının yanlış olduğunu, bu ve benzeri sorulara muhatap olmanın bile kendilerini çok üzdüğünü, zaten bu durum ve duyular yüzünden buldukları yörede cemevi sayılarının arttığını ve bölünmelerin yaşandığını ifade etmişlerdir (kişisel görüşme, 2010).

Sonuç olarak yöredeki cemevlerinde her hafta perşembe akşamları dört ayrı dedenin yönettiği cem âyinleri yapılmaktadır. Bu cemevlerinin sayılarının artması konusunda ilk başlarda katılımın fazla olup, tek cemevinin ihtiyacı karşılamadığı için başka cemevlerinin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Ancak son yıllarda dedeliğin babadan oğula geçen bir sistem olmasından dolayı bazı anlaşmazlıkların ortaya çıktığı, dolayısı ile bölünmelerin yaşandığı, bu sebeple de insanların ceme katılma oranlarında gün geçtikçe azalmaların olduğu gözlenmiştir.

3.3.3. Düşünlük

Düşkünlük, dedelik ve musahiplik gibi, Alevî-Bektâşî geleneğinin yüzyıllar boyunca Anadolu'da yaşıatmış olduğu önemli konulardan biridir. nemli ölçüde ahlâkî bir içeriğe sahip olan düşkünlük kurumu, geleneksel anlayış ve ilkelerin toplum içinde yerleşip yaygınlaşarak toplumsallaşmasını amaç edinir. Bu yüzden düşkünlük kurumu, toplumdaki ahlaki değerler sistemi ile normların korunması amacıyla gerekli olan yaptırımları ortaya koyar ve bunların uygulanışını düzenler. Bu yönüyle aynı zamanda, sosyal kontrolü ve grup içi denetimi sağlayıp toplumun huzur ve mutluluk içinde yaşamasını hedefler (Yıldız, 2007:1247).

Düşkün, yol terbiyesine aykırı davranan kimseye denir. Düşkünlük ise düşkün olma durumudur. Alevî-Bektâşilikte cem, yalnızca dinsel nitelikte bir toplantı, tören değildir; aynı zamanda hem ruhen yenilenme, yıkanma, hem de toplumsal ve bireysel sorgulanma yeridir. Alevî-Bektâşilik inancına göre; dünya işleri dünyada çözümlenir; kişi Tanrı'ya olan borcunu deyemeden lse bile, bu yalnızca onun sorunudur. Dünya işleri kapsamında kul borcunu ödemek, bir Alevî-Bektâşî için temel koşuldur; bu koşulu yerine getirmeyen yargılanıp düşkün ilan edilir ve toplumdan dışlanır. Bu nedenle kul borcu olan suçlular asla ceme alınmaz. Bu yargılama sistemi Alevî-Bektâşilik inancını, diğer inanç sistemlerinden ayıran önemli bir özellik durumundadır. Düşkünlük suçun durumuna göre belli bir süre sonra kaldırılabilir; burada temel şart, kişinin düzelmesi ve halkın da bu kişiyi düzelmiş kabul etmesidir; dede bu konuda sadece hakemdir; bir dedenin düşkün ilan ettiği kişinin düşkünlüğünü kendisi ya da kendisi yoksa aynı ocaktan bir başka dede kaldırabilir (Korkmaz, 2005:204).

Düşkün ilan edilmesine karar verilen bir kimse olunca dede, bir düşkün meydanı açar ve cezayı verir. Düşkün ilan edilen kişinin düşkünlüğünü kaldırılması konusunda şartlar oluşmuşsa, yapılan bir törenle düşkünlük sona erer ve kişi topluma katılır. Düşkünlüğü gerektiren cezalar; hırsızlık, öldürme, yalan, zina, yolun kurallarına uymama vb. şeylerdir (kişisel görüşme, 2010).

Bunlara ilave olarak yüz kızartıcı suç haricinde boşanma, yapılan nişandan cayma, Alevî olmayanlara kız verme, anlaşmazlıklarda yasal yollara başvurma da düşkünlük sebebidir. Düşkün ilan edilenlerle ilgilenilmez, soğuk davranılır hatta selam dahi verilmez, şayet düşkün selam verirse, onun selamı da alınmaz (kişisel görüşme, 2010).

Bu n bilgiler ışığında yörede düşkünlük kurumuyla ilgili verilerimize bakalım.

Tablo 50: Alevî inancının en önemli kurumları arasında olan “düşkünlük” yaşadığınız yörede önemini korumakta mıdır? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Alevî inancının en önemli kurumları arasında olan “düşkünlük” yaşadığınız yörede önemini korumakta mıdır?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	87	87
Hayır	8	8
Fikrim yok	5	5
Genel Toplam	100	100

Konu ile ilgili sorduğumuz, “Alevî inancının en önemli kurumları arasında olan “düşkünlük” yaşadığınız yörede önemini korumakta mıdır?” sorusuna katılımcıların %87’sinin oranında evet cevabını vermiş olması, düşkünlük kurumunun yörede önemini koruduğu noktasında önemli bir veri durumundadır.

Tablo 51: Sünnîlerden kız alıp verenlere düşkün gözü ile bakıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Sünnîlerden kız alıp verenlere düşkün gözü ile bakıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	54	54
Hayır	43	43
Fikrim yok	3	3
Genel Toplam	100	100

Tablo 51’de görüldüğü üzere konu ile ilgili diğer sorumuz, “Sünnîlerden kız alıp verenlere düşkün gözü ile bakıyor musunuz?” şeklindedir. Bu soruya katılımcıların %54’ü evet, %43’ü hayır, %3’ü de fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Verilerden de anlaşıldığı üzere katılımcıların % 43’ü, Sünnîlerden kız alıp verenlere düşkün gözü ile bakmamaktadır. Bu veri dikkat çekicidir. Zira yörede bu konu yüzünden düşkün ilan edilenlerin sayısı hayli fazladır. Ancak tablo 51’de de görüldüğü üzere %54 gibi yüksek bir oran Sünnîlerden kız alıp verenlere düşkün gözü ile bakmaktadır. Bu veri de düşkünlük kurumunun yörede son derece önemini koruduğu noktasında önemli bir veri durumundadır.

Tablo 52: Sizce düşkünlüğün kuralları değiştirilmeli midir? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Sizce düşkünlüğün kuralları değiştirilmeli midir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	34	34
Hayır	53	53
Fikrim yok	13	13
Genel Toplam	100	100

Konu ile ilgili, “Sizce düşkünlüğün kuralları değiştirilmeli midir?” şeklindeki soruya katılımcıların %53’ü hayır, %34’ü evet, %13’ü de fikrim yok seçeneğini işaretleyerek cevap vermiştir. Bu soruda mülakatlarda düşkünlükten şikâyetçi olan bazı katılımcıların fikrim yok şeklinde görüş belirttiğine şahit olduk. Bunun da bizim bu soruları ne amaçla sorduğumuzun farkında olamayıp, araştırmacı olduğumuz hususunda şüpheli düşüncelerinden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Zira tablo 51’de %43 gibi yüksek bir oran Sünnîlerden kız alıp verenlere düşkün gözü ile bakmadıklarını ifade etmişlerdi. Konu ile ilgili, bir katılımcının; “Düşkünlük artık haklı ile haksız ayrımının değil, dede ve yandaşlarının haklı olduğu bir kurum haline gelmiş ve uygulama itibarıyla Hıristiyanlıktaki aforozla benzerdir” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde ifadesi de notlarımız arasında dikkatimizi çeken bir başka ifadedir.

Sonuç olarak yörede düşkünlük kurumu önemini korumaktadır. Ancak, gerek anket gerek mülakat verilerimize göre düşkünlük kurumunun değil ama kurallarının değişmesi konusunda kayda değer talepler dile getirilmiştir.

3.3.4. Musahiplik

Musahip; Alevî inancında terim olarak, ikrar vermiş, evli erkek ve kadının seçtiği kefil anlamında yol kardeşi demektir. Musahiplik dendiğinde ise ikrar vermiş evli iki kişinin eşleri ile birlikte, Hakk’a yürüyünceye değin kardeş kalacaklarına, birlik ve beraberlik içinde yaşayacaklarına, dedenin ve cem topluluğunun önünde söz vermeleri biçiminde gerçekleştirilen bir törenle kurulan toplumsal bir akrabalık kurumu anlaşılır (Korkmaz, 2005:204).

Alevî toplumunda musahipliğe çok önem verilmektedir. Yöre Alevîleri de musahipliğe çok önem vermektedir. Zira yörede musahiplik çok yaygın ve sağlam olarak devam etmektedir. Anket verilerimizde bu yöndedir.

Tablo 53: Alevî inancının en önemli kurumları arasında olan “musahiplik” yaşadığınız yörede önemini korumakta mıdır? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Alevî inancının en önemli kurumları arasında olan “musahiplik” yaşadığınız yörede önemini korumakta mıdır?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	87	87
Hayır	8	8
Fikrim yok	5	5
Genel Toplam	100	100

Konu ile ilgili sorduğumuz, “Alevî inancının en önemli kurumları arasında olan “musahiplik” yaşadığınız yörede önemini korumakta mıdır?” sorusuna katılımcıların %87’sinin oranında evet cevabını vermiş olması, musahiplik kurumunun yörede son derece önemini koruduğu noktasında önemli bir veri durumundadır.

Yörede daha çok “hısımlık” olarak bilinen musahiplik, âyini cemde iki ailenin, dedenin huzurunda birbirlerine kötülük yapmayıp malı mala, canı cana katacaklarına, iyi ve kötü günde birlikte olacaklarına dair söz vermeleri ve yemin etmeleri sonrasında kurban kesmek suretiyle gerçekleşir. Buna musahip cemi denir. Musahibi olmayan ceme katılamaz. Musahip olanların çocukları birbirleriyle evlenemezler (kişisel görüşme, 2010). Konu ile ilgili daha önce bilgi verildiği için burada tekrar üzerinde durmuyoruz.

Peki, musahiplik kurumunun kaynağı nedir? Yapmış olduğumuz mülakatlara göre musahipliğin kaynağı *Buyruk*’tur. Buna göre herkes musahip olamaz musahip olmanın şartları vardır.

Buyruk’ta konu ile ilgili geçen ifadeler şöyledir:

“Her kişinin kendi akran, emsal ve musahibi ile musahip olması erkândır. Başka kimse ile musahip olması erkân değildir.

...Mücerret ile evli (kimsenin) musahip olması erkân değildir. Nedeni, mücerredin dini imanı ve İslamlığı tamam değildir. Ve evli olanın dini, imanı İslamlığı tamamdır.

...Ve de musahip musahibiyle bir evde, bir köyde, bir şehirde olmalı. Bu üç yerin dışında olan musahiplere musahip demek erkân değildir.

Her adam kendi akranı, kendi emsali ve münasibi ile musahip olmazsa, tuttuğu

ikrar yanlıştır. Uğraşları boşunadır. Ve hayırları kabul değildir. Ve ahirette azapta olup Hz. Hakk'ın rahmetinden ve Hz. Resul'ün şefaatinde yoksun kalır. Dört kapının, kırk makamın, on yedi erkân merdudu olur...” (Buyruk, 1982:70-91).

Buyruk doğrultusunda musahipliğin temel ilkesi, birbiriyle her yönüyle eşit olanlar musahip olabilir. Hatta mekânsal olarak bile farklı mekânlarda olamazlar. Yöremizdeki anlayış da bu yöndedir.

Yörede musahiplik köken olarak, yine *Buyruk* kaynaklı İslâmî bir takım temellendirmelere dayandırılıp, musahipliğin Hz. Peygamber döneminden kalma bir gelenek olduğu görüşü sıklıkla dile getirilmiştir. Buna göre; Hz. Peygamberin miraç dönüşü kırklar meclisine uğradığında oradakilerden her iki kişinin birbiriyle musahip olmalarını istemiş ve kendisi de Hz. Ali ile musahip olmuştur. Yine yörede bunun, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra Medineliler ile Mekkeliler arasında yapılan kardeşlik anlaşmasına dayandığını ifade edenler de olmuştur (kişisel görüşme, 2010).

Tablo 54: Musahibiniz var mı? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Musahibiniz var mı?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	45	45
Hayır	50	50
Musahip nedir bilmiyorum	5	5
Genel Toplam	100	100

Konu ile ilgili sorduğumuz, “Musahibiniz var mı?” sorusuna katılımcıların %45’i evet, %50’si hayır, %5’i de musahip nedir bilmiyorum şeklinde cevap vermiştir. Soruya %45 oranında düşük cevap çıkmasının nedeni, kanaatimizce düşkün ilan edilenlerin tepki olarak verdiği cevaplardır. Diğer bir nedeni de yöredeki özel durumlar sebebiyle ve içki içme, namaz konusunda duyarsız davranışlar, Ramazan orucunun üç gün tutulması vb. genel İslâmî anlayışa uymayan davranış ve uygulamalar nedeniyle ceme katılmama kararı alan kişilerdir. %5 oranında “Musahip nedir bilmiyorum” cevabının verilmesinin sebebi ise, musahip kavramının bu bölgede “hısımlık” olarak bilinmesinden kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak yörede musahiplik uygulaması işlevselliğini korumaktadır. Ancak bölgenin yapısını dikkate aldığımızda şehir merkezine yaklaştıkça bu gibi kurumların işlevselliği hakkında olumlu düşünceler olumsuzlaşmaya başlamaktadır. Yunusefendi

ve Çamlıbel köyünde yaşayan Alevîlerin şehirden uzak ve nispeten diğer köylere göre kapalı toplum yapısını muhafaza ediyor olmasından dolayı Alevî kültür ve geleneklerine bağlılık noktasında daha avantajlı/şanslı oldukları gözlenmiştir.

3.4. Diğer Bulgular

Araştırmayla ilgili elde ettiğimiz verileri ilgili konu başlıkları altında vermeye çalıştık. Ancak konu başlıklarından ayrı veya güncel olması sebebiyle ayrı değerlendirilmesi gereken bulguları da bu başlık altında vermeye çalışacağız.

Bu anlamda katılımcılara inanç yönünden kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuş ve şu bulgular elde edilmiştir.

Tablo 55: Kendinizi inanç yönünden nasıl tanımlıyorsunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Kendinizi inanç yönünden nasıl tanımlıyorsunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Alevî	73	73
Sünnî	7	7
Fikrim yok	1	1
Diğer (Bektâşî)	1	1
Diğer (Alevî-Bektâşî)	3	3
Diğer (Ayrım yok)	15	15
Genel Toplam	100	100

Tablo 55'te görüldüğü üzere “Kendinizi inanç yönünden nasıl tanımlıyorsunuz?” sorusuna, katılımcıların %73’ü “Alevî” şeklinde cevap vermiştir. %15 oranında “ayrım yok” seçeneğini işaretleyen katılımcıların Sünnî-Alevî ayrımına karşı olduğu anlaşılmaktadır. Tablo 55'te dikkat çeken %7 oranında “Sünnî” cevabı verilmiş olmasıdır. Mülakat verilerimize göre bu durumun sebebi yöredeki genel İslâmî anlayışa uygun olmayan inanç ve yaşantılardır. Yine tablo verilerine göre kendisini Alevî-Bektâşî olarak tanımlayanların oranı %3, sadece Bektâşî olarak tanımlayanların oranı ise %1'dir.

Öte yandan anket katılımcılarına yönelttiğimiz ailelerinin Alevî inancına bağlılıklarının nasıl olduğuya ilgili sorunun bulguları şu şekildedir.

Tablo 56: Ailenizde Alevî inancına bağlılık durumu nasıldır? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Ailenizde Alevî inancına bağlılık durumu nasıldır?	Denek Sayısı	Geçerli %
Bağlı	26	26
Çok bağlı	49	49
Kısmen bağlı	20	20
İlgisiz	5	5
Genel Toplam	100	100

Tablo 56’da görüldüğü üzere “Ailenizde Alevî inancına bağlılık durumu nasıldır?” şeklindeki sorumuza %49 çok bağlı, %26 bağlı, %20 kısmen bağlı, %5 ilgisiz şekilde cevap verilmiştir. Tablo 55’te görüldüğü üzere “Kendinizi inanç yönünden nasıl tanımlıyorsunuz?” sorusuna “Alevî” seçeneği haricindeki seçeneği işaretleyen %27’lik oran, tablo 56’da kendisini Alevîliğe kısmen bağlı ya da ilgisiz olarak görmektedir. Tablo 55’in verilerine göre %73 oranında katılımcı kendini Alevî olarak tanımladığı, tablo 56’nın verilerine göre de %95 oranında katılımcı ailesini bir şekilde Alevî inancına bağlı olarak gördüğü halde, gerek anket sırasında gerek mülakat sırasında “Mezhebimiz nedir?” şeklinde sorduğumuz soruya hemen bütün katılımcılar Ehl-i sünnet ve-l cemaat /-Henefi- şeklinde cevap vermişlerdir. Bu konu, araştırmamızda dikkatimizi çeken en önemli konular arasındadır. Gerek anket katılımcılarına gerek kaynak kişilere yönelttiğimiz “Mezhebimiz nedir?” sorusuna çok büyük bir kısmın “Ehl-i sünnet ve-l cemaat -Hanefi-” cevabı almamız bizi çok şaşırttı. Aşağıda sunacağımız diğer sorularla mukayese edildiğinde üzerinde farklı çıkarımlar yapılabilecek bir durum söz konusudur. Bizim konu hakkındaki kanaatimiz, yöredeki Alevîlerin Alevîlikle ilgili bilgilerinin hep duyum olduğu, kitabî kültürden yoksunluğun ve aîdiyet duygusunun en güzel işareti olduğu noktasındadır. Ayrıca bu durum Alevîliğin farklı bir din veya mezhep şeklinde anlaşılamayacağına dair önemli bir delildir.

Tablo 57: Size göre Alevîlik nedir? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Size göre Alevîlik nedir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Din	2	2
Mezhep	19	19
İnanç sistemi	54	54
Bir tür dini yaşam şekli	19	19
Fikrim yok	1	1
Tarikat	5	5
Genel Toplam	100	100

“Size göre Alevîlik nedir?” sorusuna katılımcıların %2’si din, %19’u mezhep, %54’ü inanç sistemi, %19’u bir tür dini yaşam şekli, %1’i de fikrim yok şıklarını işaretleyerek, %5’i de tarikat yazarak cevap vermişlerdir. Mülakatlarda ise, “Size göre Alevîlik nedir?” sorusuna “Alevîlik İslam’ın özüdür”, “Alevîlik bir yoldur, yaşayana kabirde soru yoktur” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 58: Size göre Sünnîlik nedir? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Size göre Sünnîlik nedir?	Denek Sayısı	Geçerli %
Din	4	4
Mezhep	16	16
İnanç sistemi	42	42
Bir tür dini yaşam şekli	29	29
Fikrim yok	9	9
Genel Toplam	100	100

“Size göre Sünnîlik nedir?” sorusuna ise katılımcıların %4’ü din, %16’sı mezhep, %42’si inanç sistemi, %29’u bir tür dini yaşam şekli, %9’u da fikrim yok şıklarını işaretleyerek cevap vermişlerdir. Mülakatlarda ise “Size göre Sünnîlik nedir?” sorusuna ise, “Alevî yoluna girmeyenler Sünnî’dir”, “Alevîlere zulmeden gruptur”, “Peygamber ümmetinden ayrı olan, Alevîliğe ihanet eden kişilere Sünnî denir” (kişisel görüşme, 2010) şeklindeki ifadelerle sayıları az olmakla beraber rastlanmıştır. Bu durum tevellâ ve teberrâ anlayışının sonucu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Alevî ve Sünnî kesimlerin birbirlerini yeterince tanımadıkları ve bir takım ön yargılarla karar verdikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan “Alevîlikle Sünnîlik arasında fark görmüyorum”, “Alevîlikle Sünnîlik arasında -cem âyini hariç- fark yoktur. Cem ise Alevîliğin kültüründen gelen bir uygulamadır”, “Alevî Sünnî ayrımı yoktur, bunlar iç ve dış mihrakların milletimizi bölüp parçalama oyunudur” (kişisel görüşme, 2010) şeklindeki ifadeler sayı olarak azımsanmayacak derecede dile getirilmiştir. Tablo

57’de görüldüğü üzere, Alevîliği mezhep olarak görenlerin oranı %19’dur. Bu kişilere bile “Mezhebiniz nedir?” diye sorduğumuzda aldığımız cevabın “Ehl-i sünnet ve- l cemaat -Hanefi-” olması ilginç olmakla beraber, durumun karmaşıklığını ortaya koymaktadır.

Yine katılımcılara Alevîlikle Sünnîlik arasında fark olup olmadığıyla ilgili soru sorduk.

Tablo 59: Size göre Alevîlikle Sünnîlik arasında fark var mıdır? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Size göre Alevîlikle Sünnîlik arasında fark var mıdır?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	86	86
Hayır	14	14
Genel Toplam	100	100

Konu ile ilgili olarak katılımcılara sorduğumuz “Size göre Alevîlikle Sünnîlik arasında fark var mıdır?” şeklindeki soruya katılımcıların %86’sı evet cevabını, %14’ü de hayır cevabını vermiştir. Buna göre yöre Alevîlerinin büyük bir kısmı Sünnîlikle Alevîliği farklı görmektedir. Mülakatlarda bu farklılığın neler olduğu hususunda katılımcıların büyük kısmının “Bu farklılıklar nelerdir?” şeklindeki mülakat sorumuza cevap vermekte zorlandıkları görülmüştür. Cevap veren katılımcılardan bazıları ise “Sünnîlik Alevîleri dışlayan gruptur”, “Sünnîler Hz. Ali’nin zoruyla sonradan Müslüman olanlardır” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde cevap vermiştir.

Tablo 60: Alevîlerin ruhlar âleminden beri Müslüman oldukları, Sünnîlerin ise Zülfikar zoruyla sonradan Müslüman oldukları inancına katılıyor musunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Alevîlerin ruhlar âleminden beri Müslüman oldukları, Sünnîlerin ise Zülfikar zoruyla sonradan Müslüman oldukları inancına katılıyor musunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	37	37
Hayır	58	58
Kısmen	4	4
Fikrim yok	1	1
Genel Toplam	100	100

Tablo 60’ta görüldüğü üzere anket katılımcılarına yönelttiğimiz “Alevîlerin ruhlar

âleminden beri Müslüman oldukları, Sünnîlerin ise Zülfikar zoruyla sonradan Müslüman oldukları inancına katılıyor musunuz?” şeklindeki sorumuza katılımcıların %58’i hayır, %37’si evet cevabını vermiştir. “evet” diyen katılımcılardan bazıları buna gerekçe olarak, “Hz. Ali ilk mümindir. Ondan sonra Müslüman olanlar Hz. Ali’nin kılıcı zoruyla Müslüman olmuştur” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde açıklık getirmişler, özellikle Mü’min ve Müslüman kavramlarına vurgu yapmışlardır. Bu bilgiden hareketle, Alevîlerin kendilerini İslam’ın merkezinde görmeleri Sünnîleri de silah zoruyla İslam’a girmiş kimseler olarak değerlendirmeleri önemlidir. Burada kapalı toplum psikolojisinin etkin olduğu görülmektedir. Bu soruya “hayır” şeklinde cevap veren katılımcıların ise Sünnî-Alevî diyalogunun önemini göstermektedir.

Tablo 61: Size göre Alevîlikle Bektaşîlik arasında fark var mıdır? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Size göre Alevîlikle Bektaşîlik arasında fark var mıdır?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	44	44
Hayır	56	56
Genel Toplam	100	100

“Size göre Alevîlikle Bektaşîlik arasında fark var mıdır?” şeklindeki sorumuza katılımcıların %46’sı evet, %56’sı hayır cevabını vermiştir. Sorumuza %46 oranında evet diyen katılımcılara yönelttiğimiz “Bu farklılıklar nelerdir?” şeklindeki mülakat sorumuza, katılımcıların büyük kısmının cevap vermekte zorlandığı görülmüştür. Sorumuza cevap veren bazı katılımcılar ise “Alevîlik soya dayanır, Bektaşîlik dayanmaz”, “Alevîler üç halifenin hilafetini kabul etmez, Bektaşîler üç halifenin hilafetini kabul eder” (kişisel görüşme, 2010) şeklinde cevap vermişlerdir.

Tablo 62: Alevîlik ya da dinle ilgili kitapları ne kadar sıklıkla okuyorsunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Alevîlik ya da dinle ilgili kitapları ne kadar sıklıkla okuyorsunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Düzenli olarak her gün	8	8
Ara sıra	77	77
Hiç okumam	15	15
Genel Toplam	100	100

Katılımcıların “Alevîlik ya da dinle ilgili kitapları ne kadar sıklıkla okuyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar; %8 düzenli olarak her gün okurum, %77 ara sıra okurum, %15 hiç okumam şeklindedir. %77 oranında “ara sıra okurum” diyen katılımcıların

“ara sıra” ifadesinin aralıklarının ne kadar yoğunlukta olduğu düşünülürken mülakat verilerimiz doğrultusunda bir değerlendirmede bulunmamız gerekmektedir. Bu anlamda düzenli olarak okuyan katılımcılarla, ara sıra okuduklarını ifade eden katılımcıları karşılaştırdığımızda ara sıra okuyorum diyen katılımcıların kitabî kültürden yoksun oldukları, kulaktan duyma bilgilerin ağırlıkta olduğu sonucuna varılabilir. Diğer yandan, çoğu katılımcının, sorumuzu dini bilgiler ve Alevîlikle ilgili bilgiler anlamında değil Kur’an okuma anlamında algıladığı gözlenmiştir. Ve yine yörede Alevî ve Sünnî inanca mensup insanların çoğunun taklidi bir bilgi birikimine sahip olduğunu, özellikle Yunusefendi ve Çamlıbel köyünde görülen genel İslâmî anlayışa aykırı fikirlerin bilgisizlikten, aşırı taassup ve aîdiyet duygusunun ağır basmasından kaynaklandığını gözlemledik. Yörede dede olan M.A’nın konu hakkındaki görüşü “Şayet ilim ve irfan yolunda hareket edersek ki o yolda Kelamullah’ın yoludur. Ancak günümüzde Alevî olduğunu söyleyip, Kelamullah’ın yolunda olduğunu ifade ettiği halde namazsız, niyatsız, oruçsuz yaşayanlar vardır. Yöremizde de bu şekilde insanlar az da olsa vardır. Ancak bu fikirde olanlar misyonerlerin tuzağına düşmüş durumdadır. Bunlar iç ve dış mihraklar tarafından Müslümanları bölüp parçalama senaryolarıdır” (kişisel görüşme, 2010) şeklindedir. Buna benzer ifadeler bazı kişiler tarafından da dile getirilmiştir.

Tablo 63: Çevrenizdeki Sünnîlerin düğün, sünnet, cenaze gibi cemiyetlerine katılır mısınız? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Çevrenizdeki Sünnîlerin düğün, sünnet, cenaze gibi cemiyetlerine katılır mısınız?	Denek Sayısı	Geçerli %
Daima katılırım	55	55
Ara sıra	29	29
Çok seyrek	8	8
Hiç katılmam	8	8
Genel Toplam	100	100

Tablo 63’te görüldüğü üzere “Çevrenizdeki Sünnîlerin düğün, sünnet, cenaze gibi cemiyetlerine katılır mısınız?” şeklindeki sorumuza verilen cevaplar %29 ara sıra, %8 çok seyrek, %55 daima katılırım, %8 hiç katılmam şeklindedir. Yani %90’a varan büyük bir kesim Sünnîlerin düğün, cenaze vb. cemiyetlerine katılmaktadır. Daha önce tablo 59’da “Alevîlik ve Sünnîlik arasında fark var mıdır?” sorusuna, %81 oranında evet cevabı verildiğini ifade etmiştik. Buna rağmen cemiyetlere katılma hususunda da

yüksek bir oranın çıkması araştırmamızda dikkatimizi çeken bir diğer husustur. Yörede kaldığımız süre içerisinde şehir merkezi ve köylerinde yaşayan bütün Alevî ve Sünnî vatandaşların farklı düşüncelerine rağmen nasıl bir arada yaşanacağını en güzel örneğini sergilediklerine şahit olduk. Katılımcılara bu durumun sebebinin sorduğumuzda şu cevabı aldık; “Herkes düşüncelerini ifade edebilir. Herkes inandığı gibi yaşama özgürlüğüne sahiptir. Bizler farklı düşünebiliriz ama ortak yönlerimiz daha çok. Önemli olan farklı düşüncelerin bir arada, kutuplaşmadan sosyal bütünlüğümüze zarar vermeden yaşamasıdır.” Yine yörede dede olan M.A tarafından ifade edilen “Hakka iman edip Müslüman olan; Kızılbaş, yeşilbaş, akbaş değildir” (kişisel görüşme, 2010) şeklindeki ifadesi dikkat çekicidir Öte yandan araştırma yöresinde sosyal hayatta Alevî-Sünnî ilişkilerinin bu denli yüksek çıkması, Alevî-Sünnî birlikte yaşama tecrübesi açısından bizleri, Gölyaka bölgesinin yeni çalışmalara konu teşkil edebileceği düşüncesine götürmüştür.

Tablo 64: Ülkemizde bazı Alevî kuruluşları “Alevîliğin İslam’dan farklı bir anlayış” olduğunu savunmaktadırlar. Sizce Alevîlik İslam’dan farklı mıdır? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Ülkemizde bazı Alevî kuruluşları “Alevîliğin İslam’dan farklı bir anlayış” olduğunu savunmaktadırlar. Sizce Alevîlik İslam’dan farklı mıdır?	Denek Sayısı	Geçerli %
Evet	8	8
Hayır	92	92
Genel Toplam	100	100

Tablo 64’te görüldüğü üzere “Ülkemizde bazı Alevî kuruluşları “Alevîliğin İslam’dan farklı bir anlayış” olduğunu savunmaktadırlar. Sizce Alevîlik İslam’dan farklı mıdır?” şeklindeki sorumuza %8 oranında evet, %92 oranında ise hayır cevabı verilmiştir. Görüldüğü üzere çok büyük oranda katılımcı Alevîliği İslam’ın içinde, hatta mülakat verilerine göre de İslam’ın özü olarak görmektedir. %8’lik bir oran ise Alevîliği İslam’dan farklı görmektedir. Bu soruya paralel olarak sorduğumuz, tablo 57’de “Sizce göre Alevîlik nedir?” sorusuna “din” diye cevap verenlerin oranı ise sadece %2 idi. Verilere bakıldığında iki soru arasında tezatlık varmış gibi görünmektedir. Ancak mülakatlarda kendisini Alevî olarak ifade edenlerden bir kişi bile Alevîliğin ayrı bir din olduğunu ifade etmemiştir. Bu farklılık, kendisini Alevî kökenden geldiğini kabul ettiği halde, bazı Alevî kişi ve grupların içki içme, namaz konusundaki duyarsızlık, Ramazan orucunun üç gün tutulması vb. genel İslâmî anlayışın aksine inanç ve

uygulamalarını yanlış bulduğu için Alevîliği ayrı bir din veya İslam'dan farklı bir anlayış olarak görenlerin görüşleridir.

Tablo 65: Günümüzdeki “Alevî açılımı” tartışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Sorusuna verilen cevapların dağılımı

Günümüzdeki “Alevî açılımı” tartışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?	Denek Sayısı	Geçerli %
Olumlu buluyorum	43	43
Yetersiz buluyorum	27	27
Gerek görmüyorum	18	18
Fikrim yok	12	12
Diğer...	0	0
Genel Toplam	100	100

Son olarak güncel olması nedeniyle katılımcılara, “Günümüzdeki “Alevî açılımı” tartışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde soru sorduk. Bu sorumuza verilen cevaplar tablo 65’te görüldüğü gibi; olumlu buluyorum %43, yetersiz buluyorum %27, gerek görmüyorum %18, fikrim yok %12 şeklindedir. Bu verilere göre sadece açılıma karşı çıkan %18’lik oran dikkate alındığında demokratik açılımın yöre insanı tarafından %43 gibi büyük oranda memnuniyetle karşılandığı sonucunu çıkarmak mümkündür.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

“Alevîlerin Dinî İnanç ve Yaşantıları” başlıklı çalışmamız, çoğunlukla göçebe ve yarı göçebe Türkmen boylarının Anadolu’daki devamı olarak görülen, bu anlamda ülkemizin Düzce iline bağlı Gölyaka ilçesine Karadeniz’den göç eden Alevîlerin dinî inanç ve yaşantılarını konu edinmektedir.

Çalışmamızı Gölyaka ilçe merkezi ve ilçeye bağlı köylerde yaşayan Alevîlerin dinî inanç ve yaşantıları ile sınırlandırmakla birlikte, çalışmamızda genel Alevî anlayışına da yer verdik. Gerekli yerlerde hem yaygın İslâmî anlayışla, hem de genel Anadolu Alevî anlayışı ile karşılaştırmalar yaptık.

Araştırma metotlarımızdan biri olan kaynak taraması sonucunda yazarların farklı düşünceleri, birbirine zıt ifadeleri kafamızı hayli karıştırmıştır. Alevîliğin heterodoks akımların karışımı sonucu oluşması, sistematik anlamda inanç ve ibadet disiplinin yerleşmemiş olması, yöreler arasındaki farklılığın ortaya çıkmasında son derece etkili olmuştur. Araştırmamız sonucunda gördük ki, bu farklılığın boyutu o derece artmış ki aynı yerleşim bölgesindeki iki köy bir yana, aynı köyde ikamet eden birbirine komşu iki ev arasında bile farklı düşünceler mevcuttur. Bu itibarla Alevîliğin sağlıklı bir şekilde değerlendirmesinin yapılabilmesi kitabî bilgiler ve pratikteki uygulamaların mukayese edilmesi ile mümkün olacaktır.

Çalışmamızda karşılaştığımız en büyük zorluk, görüşme taleplerimizi bazı Alevîlerin geri çevirmesi, talebimizi kabul edenlerin ise bilgi vermekten kaçınması veya soru ile ilgili olmayan diğer konularla veya destansı uzun hikâyelerle veyahut da Sünnî toplumun anlayışı paralelinde cevaplarla araştırmacıyı yanıltma yoluna gitmeleridir. Bu davranışların temel sebebi ise, kanaatimizce Alevî toplulukların kapalılığı, Alevî inancının sır vermeme kuralı kadar, yöreye ait özel durumlar ve günümüzde oldukça gündemde olan siyasî açılım tartışmaları sebebiyle halkın şüpheli yaklaşımları da önemli rol oynamaktadır.

Bu anlamda, yöredeki Alevîler tarafından yaygın İslâmî anlayışların büyük oranda paylaşıldığı görülürken, genel İslâmî anlayıştan farklı bazı anlayışların da olduğu görülmektedir.

Öncelikli olarak yörede Allah inancının ortak bir değer olduğu hususunda herhangi bir farklı yaklaşım bulunmamaktadır. Hem anket sonuçları hem de birebir mülakatlarda görüştüğümüz kaynak kişiler, Allah'ın varlığı, birliği ve her şeye hâkim olduğu şeklindeki İslâmî anlayışı çok açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Öte taraftan İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an'ı Kerim hakkında da ortak bir kanata sahip oldukları görülmüş, Kur'an'a karşı içten muhabbet besledikleri gözlenmiştir. Ancak Kur'an'ın sübutu konusunda ortak bir anlayış mevcut olmakla birlikte bazı ayetlerin yorumu konusunda genel İslâmî anlayışa göre bazı farklılıklara zaman zaman rastlanılmıştır. Hz Muhammed'in peygamberliği konusu da yaygın İslâmî anlayış doğrultusunda kabul edilmekte ve herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Ahiret inancı konusunda, yöredeki Alevîler ağırlıklı olarak ahiretle ilgili kavramların bilincindedirler. Sayıları az olmakla birlikte konu hakkında bazı farklı anlayışlar da vardır. Nitekim anket çalışmamıza katılanların %22'si tenasüh inancına inandığını ifade etmiştir. Öte yandan kıyamete yakın bir zamanda döneceğine inanılan Mehdi inancı da yüksek oranda (%79) vardır. Cennet ve cehennem inancı, meleklere iman, kazâ ve kadere iman konusunda ise katılımcıların hemen hepsinin (%100) bu esasları kabul ettikleri görülmüştür.

Alevî inancında çok önemli bir yere sahip olan Hz. Ali, on iki imamların birincisidir ve velayet anlayışının temsilcisidir. Bu anlamda yörede Hz. Ali'ye karşı aşırı bir ilgi duyulmakta ve muhabbet beslenmektedir. Gösterilen sevginin boyutunu vurgulama amaçlı bazı destansı hikâyeler de anlatılarak, onun velayet, keramet ve faziletine dair bazı üstün özelliklere sahip olduğu ifade edilmektedir. Burada ısrarla vurgulamamız gerekir ki, yörede yaptığımız araştırmalarda, bazı Alevî gruplarda var olan Hz. Ali'yi tanrı olarak niteleme anlayışına asla rastlanmamıştır.

Yörede yaşayan Alevîler genel anlamda ibadet gerçeğini reddetmemekle beraber, anlayış ve uygulamalarda yer yer farklılıklar arz etmektedir. Bu anlamda gusül ve abdest konusunda yöredeki Alevîlerin, yaygın İslâmî anlayış doğrultusunda bir anlayışa hâkim olduğu görülmektedir. Ancak abdest konusunda cem âyini içinde sadece el ve yüzü yıkamaktan ibaret olan "tarikat abdesti" adı verilen bir abdest anlayışı ve uygulaması vardır. Namaz ibadetiyle ilgili farklı tutum ve uygulamalarla beraber, çeşitli sebepler gösterilerek genel anlamda beş vakit namazın kılınması gerektiği

konusunda inanç hâkimken, uygulamada büyük bir kısmın, özellikle kırsal kesimin namaz ibadetine karşı ihmalkâr davrandığı gözlenmiştir. Buna karşın azımsanmayacak oranda yaygın İslâmî inançlar doğrultusunda beş vakit namaz ibadetini kabul eden ve yerine getirenlerin varlığı da gözlenmiştir. Oruç ibadetiyle ilgili olarak, yörede oruç ibadetine yönelik aşırı bir duyarlılık vardır. Deneklerden önemli bir kısmının Ramazan orucunu düzenli bir şekilde tuttukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte oruç ibadetinin zamanı konusunda bir takım farklı uygulamaların olduğu görülmüştür. Yörede özellikle matem orucu olarak kabul edilen Muharrem orucunun ve belli oranda Hızır orucunun tutulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Ramazan orucunun üç gün tutulması gerektiğini ileri sürenler de olmuştur. Hac ibadeti konusunda ise, hac ibadetinin mekânı olarak Mekke ve Medine şehirleri ifade edilmekle beraber uygulaması çok azdır. Tarihi seyri itibarıyla Alevî kültürünün oluşumunda ön plana çıkan Kerbela ve Hacıbektaş gibi mekânların ziyaret edilmesi konusunda fikirler ileri sürülmekle beraber, bu mekânların hac mekânı olarak kabul edilmediği de gözlenmiştir. Bunun yanı sıra Kerbela ve Hacı Bektaş'ı ziyaret etmenin de büyük sevap olduğunu kabul etmektedirler. Ancak söz konusu mekânları ziyaret etmenin hac yapmakla eş değer olmadığı hususunda ortak bir kanaat mevcuttur. Zekât konusunda ise yörede oldukça duyarlı yaklaşım vardır. Ayrıca yöre Alevîlerinde dedenin geçimini sağlamak için yapılan yardım anlamına gelen "Hakkullah" denen bir uygulama daha vardır. Ancak zekât ve hakkullah ibadet olarak anlaşılmaktadır ve uygulanmaktadır. Genel Alevî anlayışta zekât ibadetinin devlete verilen vergilerle özdeşleştirme anlayışına yörede rastlanmamıştır.

Tüm bunların yanında yörede, bir takım örf ve âdetler ile bazı halk inanışları günümüzde hâlâ varlığını devam ettirmektedir. Aslında bu örf ve âdetlerin önemli bir kısmı sadece Alevîlere özgü olmayıp Sünnî kesimde de var olan uygulamalardır. Bu anlamda yöredeki Alevîlerin örf ve âdetler anlamında inanç ve yaşantıların, ülkemiz genelindeki yaygın kabullerle genel manada aynı olduğu kanaatine varılabilir.

Alevîler, Alevîliğin ortaya çıktığı tarihi süreç içerisinde ve etkilenmiş olduğu sosyal yapının ihtiyaçları doğrultusunda kendi içinde bazı kurumlar geliştirmiştir. Bu kurumlar dedelik, cemevi, düşkünlük ve musahiplik kurumlarıdır. Dedelik kurumu, Alevî inanç ve öğretilerin, asırlar boyunca uygulana gelen değer yargılarının, örf ve âdetlerin yeni nesillere aktarılması konusunda çok önemli bir işleve sahiptir. Yörede

bu işlevselliğini yüksek düzeyde devam ettiren dedelik kurumu hakkında, yine yüksek oranda dedelik kurumunun bozulduğu ve dedelerin bilgi bakımından yetersizliği konusunda görüşlerin olduğu görülmüştür.

Alevî yolunun temelini oluşturan cem âyinleri ise Alevîliğin asıl ibadet anlayışını oluşturmaktadır. Cem âyinleri yörede, ibadet anlayışıyla her hafta perşembe akşamları olağan olarak ve bazı özel günlerde değişik isimler altında cemevlerinde icra edilmektedir. Cem âyinleri, dinsel nitelikli olmakla birlikte, insanların hem ibadet ihtiyacını karşılama, hem ruhen yenilenmelerini sağlama hem de toplumsal ve bireysel hayatı düzenleme misyonu taşır. 12 hizmet adı verilen 12 imamlara saygıyı ifade eden uygulamalar sırasında saz eşliğinde şiir, müzik ve semah uygulaması yapılır. Yine cemlerde toplumdaki bazı problemlerin halledilmesi, küskünlerin barıştırılması, alacak verecek olaylarının çözülmesi gibi sosyal hayatla ilgili konuların görüşülmesiyle beraber, 12 hizmetin, dede (rehber) tarafından bazı ahlâkî konulara dayandırılarak açıklanması, Alevîlikte ahlak anlayışının şekillenmesinde cem âyinlerinin ne derece etkili olduğunun göstergesidir.

Bu anlamda dört kapı kırk makam, üç sünnet yedi farz olarak bilinen ve yörede “eline, beline, diline sahip olmak” şeklinde ifade edilen ve cem âyinine katılmanın bile ön şartı olan ahlak kurallarına, sözde sıklıkla vurgu yapılırken, pratikte uygulanmadığı gözlenmiştir. Ancak her hâlükarda, değişik isimler altında değişik zamanlarda icra edilen cem âyinlerinin, sevinç ve kederlerin paylaşımı noktasında çok büyük bir önem arz ettiği gerçektir. Bu anlamda cemevleri, Alevîlerin kendi içlerinde denetim mekanizmasının oluşturulduğu mekânlardır.

Düşkünlük, Alevîlerin oluşturmuş olduğu en önemli kurumlardan birisidir. Düşkünlük kurumu, Alevî toplulukların kendi içindeki sorunlarını ve davalarını çözüme yönelik oluşturulmuş bir kurumdur. Hem hızlı hem de pratik caydırıcılığı olan düşkünlük kurumu, yörede büyük oranda uygulanmakta ve işlevselliği devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Ancak dedelerin kendi çıkarları noktasında haksız kararlar verdiği gerekçesiyle, düşkünlük kurumunun kurallarının değişmesi gerektiği noktasında azımsanmayacak oranda görüşler ifade edilmiştir.

Son olarak, en az iki ailenin dayanışmasının sağlanmasını amaçlayan musahiplik kurumu da yörede işlevselliğini devam ettiren önemli kurumlar arasındadır. Zira cem

âyinine katılmanın en önemli şartı musahip edinmektir. Koşullarının yerine getirilmesi hayli zor olan musahiplik, her bakımdan birbirine eşit, sevgi ve saygı içinde iki aile arasında güzel bir birlikteliği ortaya çıkarmış, toplumsal dayanışmayı sağlamış, ortak sorumlulukları yaşantıya dönüştüren bir kurum durumundadır. Musahiplik, âdeta sivil toplum kuruluşu gibi toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi esas alan anlayışıyla, günümüz şartlarında uygulaması hayli zor olmasına ve genel Alevî anlayışta unutulmaya yüz tutmuş olmasına rağmen yörede işlerliğini devam ettirmektedir.

KAYNAKLAR

- BİRDOĞAN, Nejat (1990), *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, İstanbul.
- BOZKURT, Fuat (1990), *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*, İstanbul.
- BOZKUŞ, Metin (2006), *Sivas Aleviliği*, 2. Basım, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- BULAÇ, Ali (2009), "Sünnîler Alevîlerin Ötekisi Değildir", *Zaman*, 18 Kasım, s. 25
- BULUT, H. İbrahim, (2007), "Alevilikle İlgili Yayın Yapan Web Sitelerindeki Hz. Ali Anlayışı", Editörler: KILIÇ, F. ve T. Bülbül, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni bildiri Kitabı*, 17-18-19 Ekim2007, Cilt II, ss. 905-918, Ankara.
- BUYRUK (1982), İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, (nşr. Fuat Bozkurt) 1. Basım, Anadolu Matbaası, İstanbul.
- ÇAMUROĞLU, Reha (2000a), *Değişen Koşullarda Alevilik*, 3. Basım, Ant Yayınları, İstanbul.
- CANBULAT, M., İ. Karagöz, F. Karaman, İ. Paçacı, A. Gelişgen, İ. Ural (2006), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara.
- CİLÂCI, Osman (1994), "Dua", *DİA*, IX, 529-530.
- ÇELİK, Ali (2007), "Anadolu'daki Alevî ve Sünnî Çepnilerin Kültürel Açından Karşılaştırması", Editörler: KILIÇ, F. ve T. Bülbül, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni bildiri Kitabı*, Cilt II, s. 1169-1188, Ankara.
- ÇETİNKAYA, Nihat (2004), *Kızılbaş Türkler*, Kum Saati Yayınları, İstanbul.
- DÜZCE VALİLİĞİ (2009), "Gölyaka", http://www.duzce.gov.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=75, 10.11.2009.

- ENGİN İsmail, H. Engin (2004), *Alevilik*, Kitap yayınevi, İstanbul.
- ERÖZ, Mehmet (1990), *Türkiye’de Alevilik-Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki (1997), *Gelin Canlar Söyleşelim*, 1. Baskı, Pencere Yayınları, İstanbul.
- FİĞLALİ, E. Rûhi (2006), *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay.
- FİĞLALİ, E. Rûhi (2008), *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay.
- GÖLYAKA KAYMAKAMLIĞI (1999), *Dünden Bugüne Bütün Yönleriyle Gölyaka*, S. Avcı Matbaası, İstanbul.
- GÜNAY, Ünver (2008), *Din Sosyolojisi*, 8. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul.
- HARMAN, Ö. Faruk (1996), “Hac”, *DİA*, XIV, 382-386.
- KALELİ, Lütfi (1996), *Binbir Çiçek Mozaği Alevilik*, Can Yayınları, İstanbul.
- KARAGÖZ, İ., F. Karaman, İ. Paçacı, M. Canbulat, A. Gelişgen, İ. Ural (2006), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara.
- KARAMAN, F., İ. Karagöz, İ. Paçacı, M. Canbulat, A. Gelişgen, İ. Ural (2006), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara.
- KARAMAN, Hayrettin (1998), “Âdet”, *DİA*, I, 369-373.
- KAYA, Haydar (1993), *Alevî-Bektaşî Erkânı Evradı ve Edebiyatı*, Engin Yayıncılık, İstanbul.
- KESKİN, Yahya M. (2004), *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği*, İlahiyat, Ankara.
- KIRKINCI, Mehmed (2007), *Alevilik Nedir?*, 1. Baskı, Zafer Yayınları, İstanbul.
- KOCA, Ferhat (1999), “İbadet”, *DİA*, XIX, 240-247.

- KORKMAZ, Esat (2005), *Alevîlik ve Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- KORKMAZ, Esat (1994), *Ansiklopedik Alevîlik Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Ant Yayınevi, İstanbul.
- KUTLU, Sönmez (2006), *Alevîlik-Bektaşîlik Yazıları Alevîliğin Yazılı kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safî*, 1. Basım, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- KUTLU, Sönmez (2003), “Alevîliğin Dinî Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi veya Metadoksi”, *İslâmiyât*, Cilt VI, S. 3, Temmuz-Eylül, s. 31-54.
- KUR’AN-I KERİM (2006), *Kur’an-ı Kerim Meâli*, 12. Baskı, DİB. Yay., Ankara.
- MAKÂLÂT, (2007), “Hünkâr Hacı Bektâşî Veli: Makâlât”, *Alevî-Bektâşî Klasikleri 2 Makâlât*, Hazırlayanlar: YILMAZ, A., AKKUŞ, M., A. Öztürk, TDV. Yay., Ankara.
- MELİKOFF, İrene (1998), *Hacı Bektaşî Veli Efsaneden Gerçeğe*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- MELİKOFF, İrene (1994), *Uyur İdik Uyardılar*, Çeviren: Turan Alptekin, 2. Baskı, Cem Yay., İstanbul.
- NOYAN, Bedri (1985), *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?*, Doğu Matbaacılık, Ankara.
- NURSÎ, Said (2008), *Lem’alar*, Söz Basım Yayın, İstanbul.
- NURSÎ, Said (2007), *Sikke-i Tasdik-i Gaybi*, Söz Basım Yayın, İstanbul.
- OCAK, A. Yaşar (1989), “Alevîlik”, *DİA*, II, 368-369.
- OCAK, A. Yaşar (1992), “Bektâşîlik”, *DİA*, V, 373-379.

- ONAT, Hasan (1993), *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, TDV. Yay., Ankara.
- ÖZ, Mustafa (1994), “Ehl-i Beyt”, *DİA*, X, 498-501.
- ÖZENÇ, Tuncay (2010), “Güvenç Abdal Ocağı”, <http://www.guvencabdal.org/haber/news/21.html>, 11.01.2010
- PAÇACI, İ., F. Karaman, İ. Karagöz, M. Canbulat, A. Gelişgen, İ. Ural (2006), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara.
- SAYGI, Hakkı (2005), *Soru ve Cevaplarla Alevî-Bektaşî İnancı*, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul.
- SİNANOĞLU, Mustafa (1999), “İbadet”, *DİA*, XIX, 233-235.
- SÜMER, Faruk (1993), “Çepni”, *DİA*, VIII, 269-270.
- ŞENER, Cemal (2004), *Alevîlik olayı*, İstanbul.
- ŞERİF, Radî (2007), *Hz. Ali Nehcü'l Belâğa (Hz. Ali'nin Konuşmaları, Mektupları ve Hikmetli sözleri)*, Çeviren: Adnan Demircan, Beyan Yayınları, İstanbul.
- TEBER, Ö. Faruk (2007), “Osmanlı Belgelerinde Alevîlik İçin Kullanılan Dinî-Siyasî Tanımlamalar”, *Dini Araştırmalar*, Mayıs- Ağustos, Cilt X, S. 28, s. 19-38.
- TOPALOĞLU, Bekir (1988) “Âhiret”, *DİA*, I, 543-548.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2006), *Alevî Bektaşî Kimliği*, 5. Baskı, Timaş yayınları, İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman (2007), “Niyaz”, *DİA*, XXXIII, 165.
- ÜÇER, Cenksu (2005), *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*, 1. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- ÜZÜM, İlyas (1997), *Günümüz Alevîliği*, İSAM Yayınları, İstanbul

- ÜZÜM, İlyas (2008), *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, 4. Basım, İSAM Yayınları, İstanbul.
- ÜZÜM, İlyas (2002), “Kızılbaş”, *DİA*, XXV, 547-557.
- YAMAN, Mehmet (“2007), *Alevîlik*, Ufuk Matbaacılık, İstanbul.
- YAŞAROĞLU, M. Kamil (2006), “Namaz”, *DİA*, XXXII, 350-357.
- YAVUZ, Y. Şevki (2001), “Kader”, *DİA*, XXIV, 58-63.
- YILDIZ, Harun (2004), *Anadolu Alevîliği*, 1. Basım, Araştırma Yayınevi, Ankara.
- YILDIZ, Harun (2007), “Alevî-Bektaşî Geleneğinde Düşkünlük”, Editörler: KILIÇ, F. ve T. Bülbül, 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik ve Bektaşîlik Bilgi Şöleni bildiri Kitabı*, 17-18-19 Ekim, Cilt II, s. 1247-1260, Ankara.
- ZELYUT, Rıza (1994), *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, İstanbul.
- ZELYUT, Rıza (1998), *Öz Kaynaklarına Göre Alevîlik*, Yön Yayıncılık, İstanbul.

EKLER

Ek A: GÖRÜŞME KILAVUZU

A- GENEL SORULAR

- a) Alevîlik nedir, sizce Alevîlik nasıl tanımlanabilir?
- b) Alevîliğin din, mezhep ve tarikat olduğu yönünde çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Bu bağlamda sizce Alevîlik nedir?

B- İNANÇLARLA İLGİLİ SORULAR

1) Allah'a iman ve Allah-Muhammed-Ali inancı

- a) Allah'ın birliği size neyi ifade etmektedir O'nun bir ve tek oluşunu nasıl temellendiriyorsunuz? Kısaca Allah inancı hakkında ne söyleyebilirsiniz?
- b) Hak-Muhammed-Ali inancı hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- c) Allah'ın sıfatları ile ilgili neler söyleyebilirsiniz?
- d) Alevî çevrelerde ve Alevî inancında zaman zaman rastlanan Ali'nin Tanrı olduğu şeklinde yorumlanabilecek bazı ifadelerde ilgili neler düşünüyorsunuz?

2- MELEKLERE İMAN

- a) Meleklerle iman hakkında neler söyleyebilirsiniz? Dört büyük melek haricinde başka melek var mıdır?
- b) Alevî topluluklardaki melek tasavvur inancı nasıldır?
- c) Meleklerin sıfatları ile ilgili kabuller nasıldır?

3- KİTAPLARA İMAN VE KUR'AN ANLAYIŞI

- a) Kur'an'a hakkında Alevî topluluklarda nasıl bir anlayış hâkimdir?
- b) Alevî çevrelerde Kur'an'ın eksik olduğu yönünde bazı kabuller olduğu görülmektedir. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?
- c) Kur'an okumasını biliyor musunuz, nerelerde ve ne zaman okuyorsunuz?

4- PEYGAMBERLERE İMAN VE HZ. MUHAMMED'İN KONUMU

- a) Peygamberlere iman konusunda neler söyleyebilirsiniz?
- b) Bir Alevî olarak size göre Hz. Muhammed kimdir, O'nun en önemli özellikleri nelerdir, O'nun hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- c) Sizce Hz. Muhammed ile Hz. Ali arasındaki ilişki nasıldır?

5- AHİRET GÜNÜNE İMAN, KAZA VE KADER ANLAYIŞI

- a) Alevî anlayışında belirgin bir ahiret anlayışı var mıdır, varsa nasıl bir karakter taşımaktadır? Bu inançla ilgili kabullerinizi nelerdir?
- b) Tenasüh inancı ile ilgili görüşleriniz nelerdir?
- c) Ahirete iman ile ilgili olarak kabir hayatı, sorgu sual, kıyamet, mahşer, mizan, hesap, şefaet, Kevser, Cennet ve Cehennem kavramları ile ilgili düşünce ve kabullerinizi nelerdir?
- d) Alevîlikte kazâ ve kader anlayışı var mıdır, varsa nasıl bir anlayışa sahipsiniz?

6- HZ. ALİ VE EHL-İ BEYT İNANCI

- a) Size göre Hz. Ali kimdir, Alevî çevrelerde yaygın olan Hz. Ali tasavvuru nedir?
- b) Alevî çevrelerde Hz. Ali'nin tanrı olduğuna yönelik bazı inanışlar vardır, sizin bu konudaki görüşleriniz nelerdir?
- c) Ehl-i beyt kavramından ne anlıyorsunuz, ehl-i beyt kimlerden oluşmaktadır?
- d) Tevella ve Teberra anlayışını açıklayabilir misiniz?
- e) Kırklar meclisinin Alevî inanç ve geleneğindeki yerini açıklayabilir misiniz?

C- İBADETLERLE İLGİLİ SORULAR

1- GUSÛL VE ABDEST

- a) Gusûl ve abdest konusunda Alevî anlayışta var olan inanç nasıldır?
- b) Gusûl ve abdestin gerekli olduğu durumların neler olduğu ve nasıl alındığı hakkında

bilgi verir misiniz?

c) Alevî inancında var olan tarikat abdesti nedir, nasıl alınır ve buna yüklenen anlamlar nelerdir?

2- NAMAZ

a) Alevî anlayışında beş vakit namaz ve namaz ibadetine yönelik duyarsız bir tavır olduğu söylenmektedir. Bu doğru mudur, eğer doğruysa sizce bu duyarsızlığın sebebi nedir?

b) Halka namazı nedir? Nasıl kılınır ve bu namaza yüklenen anlam nedir?

3- ORUÇ

a) Alevî anlayışında oruç nedir?

b) Alevî anlayışında Ramazan orucuna yönelik tavır nasıldır?

c) Alevî vatandaşlarımızın tuttıkları oruçlar hangileridir, bu oruçlar tutulurken dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?

4- HAC

a) Alevî anlayışında hac denildiğinde ne anlaşılır?

b) Alevîler arasında hac amaçlı uygulamalar var mıdır?

c) Alevî vatandaşlarımızın ülkemizde hac amaçlı ziyaret ettiği yerler var mıdır, varsa ziyaretler esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?

5- ZEKÂT

a) Alevî inancında zekât anlayışı nasıldır, kimlere verilir, ayrıca dedelere verilen özel zekât var mıdır?

6- KURBAN

a) Alevî inancında kurban anlayışı nasıldır?

b) Kaç çeşit kurban kesilmektedir, kurban keserken nelere dikkat edilir?

7- DUA

- a) Dua deyince ne anlıyorsunuz?
- b) Dua ya da Gülbank'ın Alevî inancında uygulaması nasıldır?

D- TARİKAT ANLAYIŞLARI VE AHLAKİ İLKELERİ İLE İLGİLİ SORULAR

1- DÖRT KAPI KIRK MAKAM VE ÜÇ SÜNNET YEDİ FARZ

- a) Dört-kapı kırk makam nedir? Alevî inanç ve kültürü içindeki yeri nedir?
- b) Üç sünnet yedi farz nedir ve Alevî inanç ve kültürü içindeki yeri nedir?

2- NİYAZ ANLAYIŞI

- a) Niyaz ne demektir?
- b) Niyazın bir şekli var mıdır, bunlar ne anlam ifade etmektedir?

3- CEM AYİNİ

- a) Cem hakkında genel bir bilgi verir misiniz, cem deyince ne anlıyorsunuz?
- b) Cem çeşitleri hakkında bilgi verir misiniz?
- c) Cemde on iki hizmet nedir?
- d) Cem nasıl yapılır, cemde dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?
- e) Semah nedir, nasıl yapılmaktadır?

4- AHLAK İLKELERİ

- a) Alevî anlayışında var olan genel ahlâkî prensiplerden bahseder misiniz?
- b) Eline-diline-beline sahip olmak ne anlama gelmektedir?

E- ÖRF VE ADETLER İLE İLGİLİ SORULAR

- a) Alevî anlayışında doğum ve ad koyma hususundaki uygulamalar nelerdir?
- b) Sünnet ve kirvelik hakkında bilgi verir misiniz?

- c) Alevî anlayışında evlilik ile ilgili uygulamalar nelerdir? Tek eşlilik mi, çok eşlilik mi yaygındır?
- d) İçki içme hususunda neler söyleyebilirsiniz?
- e) Tavşan etinin yenmemesiyle ilgili ne söyleyebilirsiniz? Diğer hayvanlarla ilgili özel kabulleriniz var mıdır?
- f) Ölüm ve ölüm sonrası yapılanlar hakkında bilgi verir misiniz?
- g) Alevî anlayışındaki ziyaret yerleri ile ilgili bilgi verebilir misiniz? Bu yörede yaşayan Alevî vatandaşlarımızın ziyaret ettikleri yerler nerelerdir?
- h) Musahiplik nedir? Musahiplik hakkında genel bir bilgi verebilir misiniz?
- i) Alevî anlayışında, gündelik hayatla ilgili olarak görülen Hıdrellez ve Nevruz günlerinin anlam ve önemi nedir? Alevî anlayışında buna benzer değer verilen özel günler var mıdır, varsa hangileridir?

Ek B: ANKET FORMU

Sayın Anket Doldurucusu,

Sizlere sorduğumuz bu anket sorularının amacı, halkımızın dinî inanç ve yaşantılarının yerinde ve bizzat o inanç mensuplarının beyanlarının tarafsız, objektif bir bakış açısı ile değerlendirilerek ortaya konulmasıdır. Bu nedenle, sizlerin hiçbir etki altında kalmadan, içinizden geldiği gibi rahat ve serbest bir şekilde vereceğiniz cevaplar, gerçekleştireceğimiz çalışmanın objektif olup olmadığını önemli derecede etkileyecektir. Hep beraber yaşadığımız bu güzel ülkemizde aynı düşüncelerimizi ortak kültürümüz, farklı düşüncelerimizi kültür zenginliğimiz olarak değerlendirip, farklılıklarımızı ayrılığa dönüştürmeden, kendi inanç ve yaşantılarımızla bir arada yaşamının yollarını beraberce tespit etmemiz gerekmektedir. Bundan dolayı, sizlerin değerli vakitlerini harcayarak vereceği cevaplar, bir arada yaşamının yollarını bulmada bize ışık tutacaktır.

Kültürel hayatımıza katkıda bulunacak bu çalışmamıza katkınızdan ve ilginizden dolayı sizlere teşekkür ediyorum.

Murat ÇETİN

Anketin Uygulandığı Tarih: .../ ... / ...

- 1- Cinsiyetiniz.** a) Erkek b) Bayan
- 2- Yaşınız.** a) 20-34 b) 35-49 c) 50-64 d) 65 ve yukarısı
- 3- Eğitim durumunuz.**
- 4- Medeni durumunuz.** a) Evli b) Bekâr c) Dul d) Boşanmış
- 5- Mesleğiniz.** a) İşçi b) Çiftçi c) Memur d) Diğer
- 6- Doğduğunuz köy neresidir?.....**
- 7- Kaç yıldır köyde ikamet ediyorsunuz?.....**
- 8- Şu anda oturduğunuz köy neresidir?**
- 9- Hangi ocağın talibisiniz?**

10- Şu an bir dedeniz var mı? a) Evet b) Hayır

11- Ailenizde Alevî inancına bağlılık durumu nasıldır?

a) Bağlı b) Çok bağlı c) Kısmen bağlı d) İlgisiz

12- Kendinizi inanç yönünden nasıl tanımlıyorsunuz?

a) Alevî b) Sünnî c) Fikrim yok d) Diğer:...

13- Alevîlik hakkında bilgilerinizi en çok nereden öğrendiniz?

a) Dedelerden b) Anne babadan c) Kitaplardan

14- Size göre Alevîlik ve Sünnîlik nedir?

-Alevîlik: a) Din b) Mezhep c) İnanç sistemi d) Bir tür dinî yaşam şekli e) Fikrim yok

-Sünnîlik: a) Din b) Mezhep c) İnanç sistemi d) Bir tür dinî yaşam şekli e) Fikrim yok

15- Evinizde bulunan dini kitapları işaretler misiniz?

a) Kur'an'ı Kerim b) İmam Cafer Buyruğu c) Hz. Muhammed ile ilgili kitaplar

d) Nehcü'l-Belâğa e) Hüsniye f) Hacı Bektaşî Veli Makâlâtı veya Velayetnamesi

g) Diğer (*Varsa belirtiniz*).....

16- Alevîlik ya da dinle ilgili kitapları ne kadar sıklıkla okuyorsunuz?

a) Düzenli olarak her gün b) Ara sıra c) Hiç okumam

17- Size göre Alevîliğin temel prensipleri nelerdir?

a) Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye bağlılık b) Hz. Ali'ye bağlılık c) Fikrim yok

18- Hz. Ali hakkındaki düşünceniz nedir?

a) Hz. Ali Tanrıdır. b) Hz. Ali tanrı değildir ama tanrısal bir yönü vardır.

c) Hz. Ali Allah'ın değerli bir kuludur. Tanrısallıkla ilgisi yoktur.

- 19- Allah'ın varlığına ve birliğine inanıyor musunuz?** a) Evet b) Hayır
c) Fikrim yok
- 20- Cennet ve Cehennem var mıdır?** a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok
- 21- Öldükten sonra dirilmek var mıdır?** a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok
- 22- Meleklerle inanıyor musunuz?** a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok
- 23- Peygamberlere inanıyor musunuz?** a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok
- 24- İnsanların kaderlerinin Allah tarafından önceden bilindiğine inanıyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok
- 25- Kur'an'ın bugünkü şekliyle eksik olduğu düşüncesine katılıyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok
- 26- Ay'ın Hz. Ali'yi, Güneş'in Hz. Muhammed'i temsil ettiği görüşüne inanıyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok
- 27- Ay'ı dolunay şeklinde gördüğünüzde niyaz, Güneş'in ilk ışıklarını gördüğünüzde dua eder misiniz?**
a) Hayır b) Evet c) Fikrim yok
- 28- Hacı Bektaş Veli donunda (bedeninde) gelenin Ali'nin kendisi olduğu inancına, yani Hacı Bektaş Veli'nin ruhu ile Hz. Ali'nin ruhunun aynı olduğu inancına katılıyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok
- 29- Alevîlerin ruhlar âleminden beri Müslüman oldukları, Sünnilerin ise Zülfikar zoruyla sonradan Müslüman oldukları inancına katılıyor musunuz?**
a) Evet b) Hayır c) Kısmen d) Fikrim yok

37- Oruçla ilgili tutum ve davranışlarınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- a) Yalnız Ramazan orucunu tutuyorum b) Yalnız Hızır ve Muharrem orucunu tutarım
c) Her ikisini de tutuyorum d) Hiçbirini tutmuyorum e) Diğer...

38- Ailenizin kurban kesmekle ilgili davranış ve tutumu aşağıdakilerden hangisine uygundur? (Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz.)

- 1) Hızır kurbanı keser misiniz? a) Evet b) Hayır c) Bazı yıllar
2) Muharrem'de kurban keser misiniz? a) Evet b) Hayır c) Bazı yıllar
3) Kurban Bayramında keser misiniz? a) Evet b) Hayır c) Bazı yıllar

39- Camiye gidip namaz kılanın Alevîlikten çıktığı görüşüne katılıyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok

40- Gusül abdesti hakkında ki durumunuz aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Gusül abdesti hakkında bilgim yok. b) Gusül abdesti almam
c) Gerektirdiğinde gusül abdestini mutlaka alırım.

41- Ne kadar sıklıkla alkol alırsınız?

- a) Ayda bir kez b) Haftada bir kez c) Her gün
d) Bayram, düğün, sünnet vb. eğlencelerde e) Alkol kullanmam

42- Sizce cemevi ibadet yeri mi yoksa toplanma yeri midir?

- a) İbadet b) Toplanma c) Diğer...

43- Çıralık (Hakkullah) verir misiniz? a) Evet b) Hayır c) Bazen

44- Yaptığınız hayır işlerini işaretler misiniz?

- a) Zekât b) Sadaka c) Fakirlere yardım
d) Aşure yapıp dağıtmak e) Ziyaret yerlerine yardım f) Hepsi

45- İmkânınız olsa ilk önce nereyi ziyaret ederdingiz?

- a) Mekke (Kabe), Medine (Mescid-i Nebevi) b) Kербela
c) Nevşehir (Hacı Bektaş Veli Türbesi) d) Diğer.....

46- Alevî inancının en önemli kurumları arasında olan Musahiplik ve Düşkünlük yaşadığınız yörede önemini korumakta mıdır?

- a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok

47- Sizce düşkünlüğün kuralları değiştirilmeli midir?

- a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok

48- Musahibiniz var mı? a) Evet b) Hayır c) Musahip nedir bilmiyorum

49- Cemeviniz var mı? a) Evet b) Hayır

50- Son bir yıl içinde kaç defa ceme katıldınız?

- a) Hiç katılmadım b) Bir defa c) 2-5 arası d) 6-10 arası

51- Dedelik sisteminin gün geçtikçe bozulduğu görüşüne katılıyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır c) Kısmen

52- Alevî fertler veya aileler arasındaki problemlerin çözümü için aşağıdakilerden en çok hangisine başvurursunuz?

- a) Dedeye başvururuz b) Yasal yollara başvururuz
c) Alevî toplumunun ileri gelenlerine başvururuz

53- Tanıdığınız veya dinlediğiniz dedeleri bilgi bakımından yeterli buluyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır c) Fikrim yok

54- Size göre Alevîlikle Bektaşîlik arasında fark var mıdır? a) Evet b) Hayır

55- Size göre Alevîlikle Sünnîlik arasında fark var mıdır? a) Evet b) Hayır

EK C: KAYNAK KİŞİLER

- 1-** Azizoğlu, Mustafa, (Dede), Düzce, Açma,1937, İlkokul.
- 2-** Bayraktar, Ali, Düzce, Çamlıbel,1976, İlkokul.
- 3-** Bayraktar, Engin, Düzce, Gölyaka, 1973, İlkokul.
- 4-** Bayraktar, Mürsel, Düzce, Çamlıbel, 1955, İlkokul.
- 5-** Çakır, Feyzullah, Düzce, Yunusefendi, 1973, İlkokul.
- 6-** Demircan, Adem, Yunusefendi, 1939, İlkokul.
- 7-** Demircan, Ahmet, Düzce, Yunusefendi, 1971, Üniversite.
- 8-** Demircan, Ali, Düzce, Hacıyakup,1953, Üniversite.
- 9-** Demircan, Hasan (Dede), Düzce, Yunusefendi, 1960, Ortaokul.
- 10-** Demircan, Hüseyin, Düzce, Gölyaka, 1965, Üniversite.
- 11-** Demircan, Şaban, Düzce, Yunusefendi, 1973, Üniversite.
- 12-** Demircan, Tahsin, Yunusefendi, 1954, İlkokul.
- 13-** Durmuş, Mürsel, Yunusefendi, 1961, İlkokul.
- 14-** İlhan, Mevlüt, Düzce, Yunusefendi,1961, Lise.
- 15-** İlhan, Ali (Dede), Düzce, Yunusefendi, 1965, lise.
- 16-** İmamoğlu, Yakup, Düzce, Yunusefendi,1966, ilkokul.
- 17-** İmamoğlu, Yasin, Yunusefendi, 1989, Üniversite.
- 18-** Kardüz, Ali, Düzce, Yunusefendi, 1963, İlkokul.
- 19-** Keçeli, Murtaza, Düzce, Gölyaka, 1962, Üniversite.
- 20-** Kılıç, Muhammed, (Âşık), Düzce, Gölyaka, 1966, İlkokul.
- 21-** Kurt, Hasan, Düzce, Yunusefendi, 1937, İlkokul.
- 22-** Kurt, Hüseyin, Düzce, Çamlıbel, 1935, İlkokul.

- 23-** Malkoç, Cemil, Trabzon, Gölyaka, 1955, İlkokul.
- 24-** Malkoç, Murat, Düzce, Yunusefendi, 1984, Lise.
- 25-** Malkoç, Musa, Düzce, Yunusefendi, 1969, İlkokul.
- 26-** Sever, Şaban, Düzce, Yunusefendi, 1966, İlkokul.
- 27-** Üner, Beytullah, Sakarya, Hacıyakup, 1976, Üniversite.
- 28-** Üner, Meltem, Çorum, Hacıyakup, 1978, Üniversite.
- 29-** Yavuz, Tuncay, Yunusefendi, 1981, Lise.
- 30-** Yöndem, Ali Rıza, Düzce, Açma, 1955, Lise.

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Karabük'te doğdu. 1986 yılında Karabük Cumhuriyet İlkokulunu bitirdikten sonra, ortaokul ve liseyi Kastamonu/Tosya İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 2006 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi İlahiyat ön lisans programını, 2008 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Mezhepleri Tarihi Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. Evli ve iki çocuk babası olup, İmam Hatip olarak görev yapmaktadır.